

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ana Bilim Dalı

ÇEVİRİMİÇİ TROL DAVRANIŞ ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ VE TROL
DAVRANIŞLARINA YÖNELİK FARKINDALIĞIN İNCELENMESİ

Fırat KIZILTEPE

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

Liderlik, araştırma, inovasyon, kaliteli eğitim ve değişim ile

Daha ileriye ... En iyiye ...

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ana Bilim Dalı

ÇEVİRİMİÇİ TROL DAVRANIŞ ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ VE TROL
DAVRANIŞLARINA YÖNELİK FARKINDALIĞIN İNCELENMESİ

DEVELOPING AN ONLINE TROLLING BEHAVIOR SCALE AND
INVESTIGATING AWARENESS OF TROLLING BEHAVIOR

Fırat KIZILTEPE

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

Kabul ve Onay

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼ne,
Fırat KIZILTEPE'nin "Çevrimiçi Trol Davranış Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Trol Davranışlarına Yönelik Farkındalığın İncelenmesi" başlıklı bu çalışma j¼rimiz tarafından **Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

J¼ri Başkanı Prof. Dr. Hafize KESER

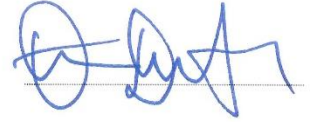
J¼ri Üyesi
(Danışman) Prof. Dr. Süleyman Sadi SEFEROĞLU

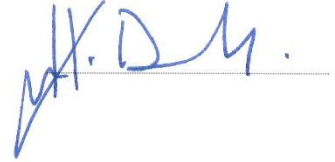
J¼ri Üyesi Prof. Dr. Hakan T¼Z¼N

J¼ri Üyesi Prof. Dr. Ömer DELİALIOĞLU

J¼ri Üyesi Doç. Dr. Demet H. SOMUNCUOĞLU
ÖZERBAş

Bu tez Hacettepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki j¼ri üyeleri tarafından 12 / 06 / 2019 tarihinde uygun gör¼lm¼ř ve Enstitü Yönetim Kurulunca..... / ..... / 2019 tarihinde kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali Ekber şAHİN
Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼r¼

Öz

Bu çalışmanın amacı, bir çevrimiçi trol davranış ölçeği geliştirmek ve trol davranışlarına yönelik farkındalığı incelemektir. Veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen ölçme araçlarıyla çevrimiçi ortamda toplanmıştır. Çalışmaya yaşları 12-62 arasında değişen, 896'sı kadın ve 628'i erkek olmak üzere toplam 1524 kişi katılmıştır. Verilerin analizinde "Mann-Whitney U" ve "Kruskal-Wallis" testi ile içerik analizi kullanılmıştır. Çalışma kapsamında, geçerlik ve güvenirlik ölçütlerini karşılayan, 22 maddeden oluşan çevrimiçi trol davranış ölçeği geliştirilmiştir. Katılımcı görüşlerine dayanarak toplanan verilerin analizi sonucunda trol davranışların çeşitli değişkenlere göre anlamlı farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Erkekler kadınlara göre, sosyal medyada daha çok vakit geçiren kişiler diğerlerine göre daha fazla trol davranışlarda bulunmaktadır. Trol davranışlar çok 12-18, en az 37-62 yaş aralığında, en çok eğitim düzeyi lise olan kişilerde en az ise eğitim düzeyi doktora olan kişilerde görülmektedir. Trollere gösterilen tepkiler cinsiyete ve eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Kadınlar trolleri engellemeyi tercih ederken, erkekler trollerin paylaştıkları bilgileri düzeltme davranışı sergilemektedirler. Katılımcı görüşlerine göre troller, daha çok dalga geçme amaçlı paylaşımlarla kullanıcıları kandıran, kızdıran ve gerçek dışı paylaşımlarla kitleleri yönlendiren kişilerdir. Ulaşılan sonuçlara bağlı olarak trol paylaşımların kolay tanımlanabilmesi ve onlara doğru tepkilerin gösterilebilmesi için müfredatlara dijital medya okuryazarlığının entegre edilerek trollere yönelik farkındalığı artıracak içeriklerin oluşturulması önerilmektedir.

Anahtar sözcükler: trol, trolleme, siber zorbalık

Abstract

The aim of this study was to develop an online trolling behavior scale and to examine awareness of trolling behavior. Data were collected through online measurement tools developed by the researcher. A total of 1524 people (896 women and 628 men), aged 12-62, participated in the study. In the analysis of the data, "Mann-Withney U" and "Kruskal-Wallis" tests and content analysis method were used. In the scope of the study, an online trolling behavior scale consisting of 22 items, which meets the validity and reliability criteria, was developed. As a result of the data analysis, it was found that trolling behaviors differ significantly according to various variables. According to findings, men do more online trolling behaviors than women. Trolling behaviors are mostly seen in the 12-18 age range, at lowest in the 37-62 age range, the highest level of people with high school education level and the lowest is with people with doctorate education level. Reactions to trolls differ significantly according to gender and education level. While women prefer to block trolls, men behave to correct the information they share. According to the participant views, trolls are people who trick and annoy users and directing the masses with unreal shares. Depending on the results obtained, it is recommended that digital media literacy is integrated into the curricula in order to easily identify troll shares and know how to react towards them, to create content that will raise awareness about trolls.

Keywords: troll, trolling, cyberbullying.

Teşekkür

Öncelikle, bu çalışmanın her aşamasında eğitici yönlendirmeleriyle ufkumu açıp deneyimleriyle bana yol gösteren, tezimi büyük bir özenle inceleyip bana etkili dönütler vererek çalışmamı sonlandırmamda katkı sağlayan saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Süleyman Sadi SEFEROĞLU'na, tezime değerli görüşleriyle katkıda bulunan saygıdeğer jüri üyeleri Prof. Dr. Hafize KESER, Prof. Dr. Hakan TÜZÜN, Prof. Dr. Ömer DELİALİOĞLU ve Doç. Dr. Demet SOMUNCUOĞLU ÖZERBAŞ hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Tezimin tüm yazım sürecinde fikir paylaşımında bulunduğum, katkılarını esirgemeyen ve her daim yanımda olan mesai arkadaşlarıma, sınıf arkadaşlarıma ve tezimin nihai okuma sürecinde önemli katkıları olan ablam Filiz'e teşekkürlerimi sunarım.

Bana desteği ve sevgisiyle hep yanımda olan ve tez çalışmam süresince binlerce kilometre uzaklıktan göstermiş olduğu ilgiden ve sabırdan dolayı sevgili eşim Rukiye'ye çok teşekkür ederim.

İçindekiler

Öz	ii
İçindekiler	v
Tablolar Dizini.....	viii
Şekiller Dizini.....	x
Simgeler ve Kısaltmalar Dizini.....	xi
Bölüm 1 Giriş.....	1
Problem Durumu.....	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	4
Araştırma Problemi ve Alt Problemler.....	5
Sayıtlılar.....	6
Sınırlılıklar.....	6
Tanımlar.....	6
Bölüm 2 Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar.....	7
Siber Zorbalık Kavramı.....	7
Siber Zorbalık Türleri.....	8
Trol ve Trolleme Kavramları.....	9
Trol Türleri.....	10
Trol Davranışların Altında Yatan Nedenler.....	12
Trol Davranışların Ortaya Çıkış Biçimleri.....	13
Trol Davranışlar ve Siber Zorbalık.....	17
Troller ve Bazı Sosyal Medya Paylaşımları.....	17
Trol Paylaşımlar ve Bilgi Okuryazarlığı.....	19
Trol Paylaşımlar ve Yapay Öğrenme.....	23
Trollere Karşı Gösterilmesi Önerilen Tepkiler.....	24
İlgili Araştırmalar.....	27
İlgili Araştırmalar Özet.....	36
Bölüm 3 Yöntem.....	38
Çalışma Grubu.....	38
Veri Toplama Süreci.....	45
Veri Toplama Araçları.....	46

Verilerin Analizi	47
Araştırmanın İç ve Dış Geçerliliği	50
Bölüm 4 Bulgular ve Yorumlar	52
Çevrimiçi Trol Davranış Ölçeğinin Geçerliliği	52
Çevrimiçi Trol Davranış Ölçeğinin Güvenirliği	58
Katılımcıların Trol Davranışlarda Bulunma Durumları	61
Cinsiyete Göre Trol Davranış Durumları	62
Yaşa Göre Trol Davranış Durumları	63
Eğitim Düzeyine Göre Trol Davranışlarda Bulunma Durumları	64
İnternet'e Erişimde Kullanılan Araçlara Göre Trol Davranış Durumları	66
Bilgisayar, İnternet ve Sosyal Medyayı Günlük Kullanım Süresine Göre Trol Davranış Durumları	67
Sosyal Medya Ortamlarını Kullanma Sıklığına Göre Trol Davranış Durumları	68
Bilişim Teknolojilerini ve İnternet'i Kullanma Konusunda Kendilerini Yeterli Hissetme Düzeylerine Göre Trol Davranışlarda Bulunma Durumları	69
Katılımcıların Trollerin Amaçlarına İlişkin Değerlendirmeleri	70
Katılımcıların Trol Davranışlarla Karşılaştıklarında Gösterdikleri Tepkilere İlişkin Betimsel Bulgular	71
Cinsiyete Göre Trol Davranışlara Gösterilen Tepkiler	72
Eğitim Düzeyine Göre Trol Davranışlara Gösterilen Tepkiler	74
Trol ve Trolleme Kavramlarıyla İlgili Çağrışımlar: İçerik Analizi Sonuçları	75
Bölüm 5 Sonuç, Tartışma ve Öneriler	83
Sonuç ve Tartışma	83
Öneriler	86
Kaynaklar	89
EK-A: Kişisel Bilgiler Anketi	100
EK-B: Çevrimiçi Sosyal Etkileşim Durumları (Trol Davranış) Ölçeği	102
EK-C: Trol ve Trolleme Kavramlarına İlişkin Farkındalık Anketi	103
EK-Ç: Normal Dağılım Çıktıları	104
EK-D: Etik Komisyonu Onay Bildirimi	108
EK-E: Etik Beyanı	109

EK-F: Yüksek Lisans Tez Çalışması Orijinallik Raporu	110
EK-G: Thesis Originality Report	111
EK-H: Yayımlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı.....	112

Tablolar Dizini

Tablo 1 <i>Trol Davranışların Sınıflandırılması</i>	13
Tablo 2 <i>Trol Davranışların Belirlenmesinde Kullanılacak Değişken Örnekleri</i>	30
Tablo 3 <i>Katılımcıların Cinsiyet, Yaş ve Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı</i>	38
Tablo 4 <i>Katılımcıların İllere Göre Dağılımı</i>	39
Tablo 5 <i>Katılımcıların İnternet Erişiminde Kullandıkları Araçlar ve Kullanım Sıklıkları</i>	40
Tablo 6 <i>Katılımcıların Bilgisayar, İnternet ve Sosyal Medyayı Günlük Kullanım Süreleri</i>	41
Tablo 7 <i>Katılımcıların Sosyal Medya Ortamlarını Kullanma Sıklıkları</i>	43
Tablo 8 <i>Katılımcıların İnternet Kullanım Amaçları</i>	44
Tablo 9 <i>Katılımcıların Bilişim teknolojilerini ve İnternet'i Kullanma Konusunda Kendilerini Yeterli Hissetme Düzeyleriyle İlgili Dağılımlar</i>	45
Tablo 10 <i>Araştırma Problemleri, Kullanılan Veri Toplama Araçları ve Uygulanan Testler</i>	49
Tablo 11 <i>Kaiser-Meyer-Olkin ve Bartlett Analizi Sonucu</i>	53
Tablo 12 <i>Ters Kodlama Sonrası Maddelerin Ortak Varyans Değerleri</i>	53
Tablo 13 <i>Ters Kodlama Sonrası Oluşan Faktörler ve Açıkladıkları Toplam Varyanslar Tablosu</i>	54
Tablo 14 <i>Ters Kodlama Sonrası Oluşan Faktörler ve Faktör Yüklerinin Dağılımı (Bileşen Matrisi ^a)</i>	56
Tablo 15 <i>Ters Faktörlü Temel Bileşenler Analizinde Maddelerin Ortak Varyans Değerleri</i>	57
Tablo 16 <i>Trol Davranış Ölçeği Faktör Yükü Tablosu</i>	58
Tablo 17 <i>Trol Davranış Ölçeğinin Güvenirlik Analizi Sonucu</i>	59
Tablo 18 <i>Ölçme Araçlarının Güvenirlik Değerlerinin Dağılımı</i>	59
Tablo 19 <i>Trol Davranış Ölçeği Madde Analizi Sonuçları</i>	60
Tablo 20 <i>Çevrimiçi Trol Davranış Ölçeğine İlişkin Frekans ve Yüzdelerin Dağılımı</i>	61
Tablo 21 <i>Trol Davranış Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre U-Testi Sonuçlarının Dağılımı</i>	63

Tablo 22 <i>Trol Davranış Ölçeği Puanlarının Yaş Gruplarına Göre Kruksal-Wallis Testi Sonuçları</i>	63
Tablo 23 <i>Trol Davranış Ölçeği Puanlarının Yaş Gruplarına Göre Post-Hoc Tamhane's T2 Testi Sonuçlarının Dağılımı</i>	64
Tablo 24 <i>Trol Davranış Ölçeği Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre Kruksal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı</i>	65
Tablo 25 <i>Trol Davranış Ölçeği Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre Post-Hoc Tamhane's T2 Testi Sonuçlarının Dağılımı</i>	65
Tablo 26 <i>Trol Davranış Ölçeği Puanlarının İnternet Erişiminde Kullanılan Araçlara Göre Kruksal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı</i>	66
Tablo 27 <i>Trol Davranış Ölçeği Puanlarının Bilgisayar, İnternet ve Sosyal Medyayı Günlük Kullanım Süresine Göre Kruksal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı</i>	67
Tablo 28 <i>Trol Davranış Ölçeği Puanlarının Sosyal Medya Ortamlarını Kullanma Sıklığına Göre Kruksal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı</i>	68
Tablo 29 <i>Trol Davranış Ölçeği Puanlarının Bilişim Teknolojilerini ve İnternet'i Kullanma Konusunda Kendilerini Yeterli Hissetme Düzeylerine Göre Kruksal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı</i>	69
Tablo 30 <i>Katılımcıların Trol Davranışların Altında Yatan Nedenlere İlişkin Görüşlerinin Dağılımı</i>	70
Tablo 31 <i>Katılımcıların Trol Davranışlarla Karşılaştıklarında Gösterdikleri Tepkilerle İlgili Dağılımlar</i>	71
Tablo 32 <i>Cinsiyete Göre Trol Davranışlara Gösterilen Tepkilere İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları</i>	73
Tablo 33 <i>Eğitim Düzeyine Göre Trol Davranışlara Gösterilen Tepkilere İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçlarının Dağılımı</i>	74
Tablo 34 <i>Trol ve Trolleme Kavramlarının Katılımcılara Çağrıştırdığı İfadelerin Dağılımı</i>	76

Şekiller Dizini

Şekil 1. Siber zorbalık türleri.....	8
Şekil 2. Trol türleri	11
Şekil 3. Trol davranışların ortaya çıkma biçimleri	14
Şekil 4. Trol davranışların ortaya çıkış biçimlerinin şematik gösterimi.....	16
Şekil 5. Kışkırtma trol paylaşım örneği	18
Şekil 6. Trol paylaşımında kullanılan fotoğrafın aslı	18
Şekil 7. Eğlence trol paylaşım örneği	19
Şekil 8. Bilgi bozukluğunun genel türleri.....	21
Şekil 9. Yanlış bilginin 7 farklı türü.....	22
Şekil 10. Ölçme aracı geliştirme süreci	46
Şekil 11. Faktör analizine ilişkin scree plot grafiği	55
Şekil 12. Trol ve Trolleme kavramlarıyla ilgili çağrışımlara ilişkin kelime bulutu ...	82

Simgeler ve Kısaltmalar Dizini

BÖTE: Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi

CAPS: Captured Images (Mizahi görüntüler)

KMO: Kaiser-Meyer-OlkinTest

SPSS: Statistical Packag for the Social Sciences

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

Bölüm 1

Giriş

Bu bölümde araştırmanın problemi, amacı ve önemi, sayıltıları, sınırlılıkları ve tanımlarına yer verilmiştir.

Problem Durumu

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojileri birçok alanda hızlı bir gelişim göstermektedir. Bu gelişmelerin başında da İnternet'in hayatımıza getirdiği yenilikler yer almaktadır. Özellikle Web 2.0 teknolojilerinin gelişimiyle beraber bireyler çevrimiçi iletişim ve sosyal ağlar üzerinden farklı kişilerle yeni bağlantılar kurabilmekte, içerikler üretebilmekte ve ürettikleri bu içerikleri çok kısa bir süre içerisinde farklı kitlelere ulaştırabilmektedir (Nadali, Murad, Sharef, Mustapha, & Shojaee, 2013). Çevrimiçi ortamlarda paylaşılan içerikler kısa süre içerisinde farklı kitleler tarafından yorumlanabilmekte, değiştirilebilmekte ve yeniden paylaşılabilir (Mercimek, Yaman, Kelek, & Odabaşı, 2016).

Teknolojinin hızla geliştiği 21. yüzyılda bireyler, ilk çocukluk yıllarından itibaren bilgi ve iletişim teknolojilerini eğitim, sosyalleşme, oyun ve bilgi toplama gibi farklı amaçlar için kullanılmaktadırlar (Kritzing, Bada, & Nurse, 2017). Giderek yaygınlaşan bu kullanım alanı yapılan araştırmalara da yansımıştır. 2018 dünya İnternet kullanım istatistiklerine göre dünya nüfusunun yaklaşık %55,1'inin İnternet'e erişimi bulunmakta iken Türkiye için bu oran %68,4 olarak açıklanmıştır (İnternet World Stats, 2018). Benzer biçimde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından sağlanan 2018 yılına ait verilere göre bireylerin bilgisayar ve İnternet kullanım oranları 16 yaş grubundaki bireylerde %59,6, 74 yaş grubundakilerde ise %72,9 olmuştur. İnternet kullanım amacı açısından bakıldığında sosyal ağlar üzerinden hesap oluşturma, paylaşımında bulunma ve mesaj gönderme oranı %82,4 iken video izleme oranı %69,5, gazete ya da dergi okuma oranı ise %65,9 olarak verilmiştir. Öte yandan TÜİK (2018) verilerinde cep telefonu veya akıllı telefonların hanelere göre dağılımı %96,9 gibi yüksek bir oran olarak ifade edilmiştir.

Tüm bu veriler birlikte değerlendirildiğinde ülkemizde bireylerin teknolojiye ve İnternet'e erişim imkânlarının arttığı ve İnternet kullanım amaçlarının daha çok sosyal medya üzerinden iletişim kurma ve çeşitli paylaşımlarda bulunma şeklinde olduğu görülmektedir. Nitekim ülkemizde yaklaşık 59 milyon olan İnternet

kullanıcısından 52 milyonun üzerinde aktif sosyal medya kullanıcısının olması İnternet kullanıcılarının sosyal medya ortamlarında çok vakit geçirdiklerini göstermektedir (DataReportal, 2019),

Sosyal ağların bu inanılmaz gelişimine paralel olarak farklı yaş gruplarından birçok kişi sanal ortamlarda profil oluşturma, bilgi paylaşma, güncel olayları takip etme, farklı kişilerle iletişim kurma, alışveriş yapma gibi kendi amaçları doğrultusunda katılım göstermekte ve farklı sosyal ağlara dahil olan kullanıcı sayıları giderek önemli ölçüde artmaktadır (Gülbahar, Kalelioğlu, & Madran, 2010). Sosyal ağlara katılımın giderek arttığı günümüzde bireyler, İnternet'i sosyal medyaya erişme ve sosyal medya aracılığıyla farklı kişilerle iletişim halinde olma, fotoğraf, video gibi çeşitli yazılı-görsel-işitsel içerik paylaşma gibi amaçlarla kullanılmaktadırlar.

Her ne kadar sanal ortamlar kullanıcılar için farklı avantajlar sunsa da günlük yaklaşık 3 saatin harcandığı (DataReportal, 2019), özellikle özel yaşantıların farklı bireylerle paylaşıldığı bu platformlar üzerinden insanların çeşitli siber tehditlerle karşı karşıya kalma ihtimalleri oldukça yüksektir. Nitekim bu durumda farklı toplumsal sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlardan bazıları ise gerçek hayattaki zorba davranışların sanal ortama aktarılması ve bu davranışların birer eğlence aracı haline gelmesidir.

Bu noktada genel olarak tahrik edici, saldırgan ya da tehdit içerikli mesajların bir iletişim ağı üzerinden gönderilmesi olarak tanımlanan "trolleme", "trollük yapma" gibi kavramlar karşımıza çıkmaktadır (Bishop, 2013). Trolleme, duygusal tepkileri alevlendirmek amacıyla çevrimiçi topluluklarda kışkırtıcı veya konu dışı mesajları yayınlamayı içeren bir İnternet davranış şekli olarak ele alınmaktadır (Niezen, 2013). Bu eylemleri gerçekleştiren İnternet trolleri ise çoğu zaman belli bir amacı olmadan çevrimiçi ortamlarda diğer insanları aldatıcı, yıkıcı ve rahatsız edici şekilde davranan kişilerdir (Ladanyi & Doyle-Portillo, 2017). Bu kişiler genellikle çevrimiçi dergiler, forumlar, çevrimiçi bilgisayar oyunları, sosyal medya siteleri, çevrimiçi gazeteler, web kamerası üzerinden yapılan yayınlar ve benzeri sanal ortamlarda varlıklarını sürdürmektedirler (Binns, 2012; Bishop, 2012; Cole, 2015; Frost, 2014; Hopkinson, 2013; Kopecký, 2016; Morrissey, 2010; Ruiz vd., 2011; Thacker & Griffiths, 2012).

Günümüzde çevrimiçi ortamlarda yapılan trol davranışlara maruz kalan kurbanların psikolojik olarak etkilenmeleri sebebiyle intihar etmeye yönelik düşüncelerinde ve kendilerine zarar verme eğilimlerinde oldukça yüksek bir artışın olduğu ortaya konmuştur (Bauman, Toomey, & Walker, 2013; Hinduja & Patchin, 2010). Benzer biçimde çevrimiçi ortamlarda zorbalığa maruz kalan bireylerin akademik başarılarında düşüklük, depresyon, umutsuzluk hallerinin yanı sıra devamsızlık, antisosyal davranışlar, karamsarlık, okul fobisi gibi ciddi sorunlar da görülmektedir (Hinduja & Patchin, 2010; Kift, Campbell, & Butler, 2009; Ybarra & Mitchell, 2004). Bu nedenle trollemenin yalnızca hoş olmayan davranışlar olarak değil, insanlara yüksek düzeyde zarar verme potansiyeline sahip etik olmayan davranışlar olarak ele alınması gerektiği de ileri sürülmektedir (Coles & West, 2016).

Siber zorbalık ve trollük gibi davranışlar dini ve kültürel önyargılarla bağlantılı olarak ortaya çıkabilmektedir (Li, 2010). Ayrıca çevrimiçi ortamların sunmuş olduğu anonimlik sayesinde bireyler kimliklerini gizli tutabildiğinden zorbalık veya trollük yapmaya daha cesaretli olabilmektedirler (Hardaker, 2013; Vandebosch & Cleemput, 2008; Willard, 2007). Böylece bireyler sanal ortamlarda anonim olmanın vermiş olduğu rahatlıkla davranışlarının sonuçlarını düşünmeden başkalarına zarar verici zorba davranışlarını artırma eğiliminde olabilmektedirler. Bu noktada bireylerin gerçek hayatta yapmayacakları davranışları sanal ortamlarda yapabilmelerinin temelinde saldırgan, duygusal ya da kişisel olarak zarar verici bir gönderi ya da mesaj paylaştıktan sonra hemen ortadan kaybolabilecekleri düşüncesinin vermiş olduğu rahatlık bulunmaktadır (Lallas, 2014; Rafferty & Vander Ven, 2014; Suler, 2004; Taiwo, 2014).

Sanal ortamlarda anonim olmanın vermiş olduğu rahatlıkla bireyler kimi zaman farkında olmadan başkalarına zarar verici olumsuz davranışlarda bulunabilmektedirler. Özellikle lise yıllarının öğrencilerin ergenlik dönemlerine karşılık gelmesi sebebiyle bu dönemdeki öfke, saldırganlık ve alay etme gibi davranışları sanal ortamlarda da gerçekleştirme eğiliminde oldukları (Yavuzer & Üre, 2010) ve bu duyguların ergenlik döneminden itibaren yaşa bağlı olarak artma eğiliminde olduğu ortaya konmuştur (Kesen, Deniz, & Durmuşoğlu, 2007).

Bu kapsamda artan teknoloji kullanımına paralel biçimde son yıllarda yaygın olarak ortaya çıkan trollük, trolleme gibi davranışların ayrıntılı ele alınması bir gereklilik olmuştur. Bu doğrultuda, bu çalışmada da çevrimiçi ortamlarda

gerçekleştirilen trol davranışlara ilişkin bir ölçek geliştirilmesi ve trol davranışlarına yönelik farkındalığın ortaya konması hedeflenmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Web 2.0 teknolojilerinin ortaya çıkmasıyla birlikte kullanıcıların etkileşim halinde içerik oluşturup paylaşabildikleri ortamlarda gelişmeler yaşanmış ve farklı sosyal ağlar kullanıcıların hayatlarında yer edinmiştir. Bilgi, ticaret, iletişim ve eğlenceye açılan bir kapı olan İnternet, kullanıcılarının hayatlarını farklı bir biçimde etkilemektedir (International Telecommunication Union, 2014). Çevrimiçi alışverişten, sağlık, eğitim gibi birçok faaliyet alanında insanların hayatlarını kolaylaştırıcı özelliklere sahip olan İnternet aynı zamanda birçok sorunlu davranışa da ev sahipliği yapmaktadır (Hardaker, 2010). Özellikle sosyal medyanın insanların hayatının bir parçası haline gelmesiyle beraber mesaj, fotoğraf, video gibi paylaşımlarla etkileşimler farklı boyutlara taşınmıştır. Bu noktada bireyler paylaşımlarda bulunurken kimi zaman farkında olmadan, “trol” olarak da kabul edilen kişilerin “trolleme” davranışlarına maruz kalabilmekte kimi zaman da bu eylemlerin birer ortağı olabilmektedirler.

Trollerin sanal ortamlarda paylaşımlarının doğru tanımlanabilmesi ve onlarla etkili mücadele edilerek İnternet’in bilinçli ve güvenli bir şekilde kullanılabilmesi için İnternet kullanıcılarının küçük yaşlardan itibaren iyi eğitilmesi gerekmektedir. Nitekim 21. yüzyıl öğrenci profilleri incelendiğinde öğrencilerin eleştirel düşünme becerisine sahip, bilgi, medya ve teknoloji okuryazarı olarak yetişmeleri ve çevrimiçi ortamlarda paylaşılan kurgu içeriklerle gerçeklerin ayrımını etkili bir biçimde yapabilmeleri beklenmektedir (Organization for Economic Cooperation and Development, 2008). Bu beklentilerin karşılanması ve öğrencilerin problem çözmeleri, işbirlikli çalışma ortamlarında yaratıcı içerikler geliştirmeleri ve bilgi ve iletişim teknolojilerini etik değerlere uygun, etkili ve üretken bir biçimde kullanabilmeleri için öğretim programlarında bu konular yer almalıdır. Nitekim ülkemizde Bilişim Teknolojileri ve Yazılım dersi öğretim programı bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı, gizlilik ve güvenlik, dijital vatandaşlık ve etik değerler gibi önemli konuları içermektedir.

Dolayısıyla bu konuların etkili bir şekilde ele alınması ve sanal ortamların etik kullanımına yönelik farkındalıkların geliştirilmesi amacıyla bu alanda yapılacak

çalışmaların oldukça önemli olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda, çalışma kapsamında çevrimiçi trol davranış ölçeğinin geliştirilmesi ve trol davranışlarına yönelik farkındalığın incelenmesi amaçlanmıştır. Alanyazın incelendiğinde şu ana kadar yapılan çalışmaların daha çok alanyazın taraması ya da söylem analizi niteliğinde olduğu, trol davranışlarına ilişkin veri toplama aracının eksik olduğu ve doğrudan kullanıcılardan veri toplama hususunda çalışmaların sınırlı kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla trol ve trolleme gibi kavramların incelenmesi, kullanıcıların trol davranışlarına ilişkin düşünceleri, trol davranışlarla karşılaştıklarında ne tür tepkilerde bulduklarının tespit edilmesi ve bu yönde önerilerin geliştirilmesi açısından bu çalışmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma Problemi ve Alt Problemler

Bu çalışmanın temel problem cümlesi “*Katılımcıların çevrimiçi trol davranışlarda bulunma durumları nasıldır?*” şeklinde olup bu doğrultuda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır. Katılımcı görüşlerine göre:

1. Çevrimiçi trol davranış ölçeği, katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumlarını ölçmede geçerlik ölçütlerini sağlamakta mıdır?
2. Çevrimiçi trol davranış ölçeği, katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumlarını ölçmede güvenirlik ölçütlerini sağlamakta mıdır?
3. Katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumları nasıldır?
  - 3.1. Katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumları;
    - a. Cinsiyete,
    - b. Yaşa,
    - c. Eğitim düzeyine,
    - d. İnternet erişiminde kullanılan araca,
    - e. Bilgisayar, İnternet ve sosyal medyayı kullanım süresine,
    - f. Sosyal medya ortamlarını kullanım sıklığına,
    - h. Bilişim teknolojilerini ve İnternet’i kullanma konusunda kendini yeterli hissetme düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
4. Katılımcı değerlendirmelerine göre trollerin amacı nedir?

5. Katılımcıların trol davranışlara yönelik tepkileri nasıldır?
  - 5.1. Katılımcıların trol davranışlara gösterdikleri tepkiler
    - a. Cinsiyete,
    - b. Eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
6. Trol ve trolleme kavramlarının katılımcılarda çağrıştırdığı kelimeler nelerdir?

Sayıtlılar

Bu çalışmada katılımcıların çevrimiçi sosyal etkileşimlerde buldukları ve ilgili sorulara samimiyetle cevap verdikleri varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

Bu çalışma Facebook, Twitter, Instagram, Ekşi sözlük, WhatsApp gibi sosyal ağlar ve BÖTE mezun ve benzeri e-posta grupları üzerinden paylaşılan anket bağlantısına çevrimiçi gönüllü katılım gösteren kişilerle sınırlıdır.

Tanımlar

Trol davranış: Çevrimiçi ortamlarda eğlenme, dikkat çekme, fenomen olma gibi amaçlarla bilinçli bir biçimde kullanıcıları kışkırtma, gerçek dışı bilgiler yayarak toplumda endişe ve korku yaratma, kullanıcıları anlamsız ve içi boş tartışmalara sürükleyecek paylaşımlarda bulunma, çatışma ortamı yaratma, farklı konuları tiye alma, bilgi dezenformasyonu yaparak kitleleri istenilen yönde yönlendirme, herhangi bir olay hakkında mizahi görüntüler (caps-captured images) yoluyla dalga geçme gibi davranışların bütünü trol davranış olarak ele alınmaktadır.

Trol: İletişimin bozulmasına, insanların kışkırtılmasına neden olan ve çeşitli manipülatif içerikler üretilip dikkati üzerlerine çekerek İnternet kullanıcılarına zarar veren kişilere verilen addır.

CAPS: Ortaya çıktıkları toplumun sosyal, kültürel ve siyasi gündemini çeşitli içeriklerle ele alan, mizah yoluyla olayları, olguları veya gündemi eleştiren, tiye alan metin ile görsellerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan yaratıcı içeriklerdir.

Bölüm 2

Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar

Bu bölümde, araştırmanın kuramsal alt yapısını oluşturan konular ve araştırma kapsamında ele alınan problem durumuna benzer durumları araştıran çalışmalara yer verilmiştir. Bu bağlamda öncelikle çevrimiçi tehditlerden siber zorbalık kavramı ve zorbalık türleri ele alınmış daha sonra trol ve trolleme kavramları farklı yönleriyle ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir.

Siber Zorbalık Kavramı

İletişim teknolojilerindeki hızlı değişim toplumun gerçek dünyadaki zorbalık davranışlarını sanal ortamda da benzer biçimde sürdürme imkânı sunmuş ve bu durum da birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Bu sorunların başında bireylerin gerçek hayattaki zorba davranışlarını sanal ortamlara da taşımaları gelmektedir. Sanal zorbalık olarak ifade edilen bu durum alanyazında siber zorbalık olarak da ele alınmaktadır (Eroğlu & Güler, 2015). Geleneksel zorbalığın sanal ortamdaki yansıması olarak düşünülen siber zorbalığı Arıca (2011), kişi veya kişiler ile çeşitli gruplara yönelik bilgi ve iletişim teknolojileri üzerinden gerçekleştirilen, zarar vermeye yönelik davranışlar olarak ele almıştır. Belsey (2005) ise bilişim teknolojileri aracılığıyla kullanıcılara zarar vermeye amaçlayan tekrarlı, kasıtlı ve saldırgan davranışları siber zorbalık olarak tanımlamaktadır. Başka bir deyişle siber zorbalık, savunmasız durumda olan kişilere karşı farklı bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak gerçekleştirilen tekrarlı ve kötü niyetli bir biçimde yapılan saldırgan davranışlar olarak tanımlanmıştır (Kift vd., 2009; Smith vd., 2008).

Bu kapsamda genel olarak bir davranışın siber zorbalık şeklinde ifade edilebilmesi için kasten yapılma, ısrar etme, tekrar etme, karşı tarafa zarar verme, bilişim teknolojilerinin kullanılması gibi bazı özellikleri barındırması gerekmektedir (Hinduja & Patchin, 2008; Özer, 2016). Siber zorbalık davranışlarının azaltılması, İnternet kullanıcılarının siber zorbalığa ilişkin kavramlara dair farkındalıklarının olması, zorbalıkla karşılaştıklarında kendilerine özgü çözüm üretme becerisi kazanmaları ayrıca bilinçli ve güvenilir bir teknoloji kullanımı için sanal dünyanın önemli sorun alanı olarak görülen bu alanda yapılacak çalışmaların önemli bir yere sahip olacağı vurgulanmaktadır (Arıca, Tanrıku, & Kınay, 2012).

Siber Zorbalık Türleri

Çevrimiçi ortamlarda kışkırtma, çevrimiçi şiddet, siber taciz, aşağılama, taklit etme, sahtekarlık, dışlama ve sahte profiller oluşturma ve başkalarının kişisel bilgilerini yayma gibi birçok elektronik veya siber saldırganlık türü vardır (Smith & Livingstone, 2017). İlgili alanyazında genel olarak “taşkınlık, sahte tavır takınma, kışkırtma, trolleme, taciz, tehdit, iftira-aşağılama, ifşa etme, dışlama” şeklinde dokuz çeşit siber zorbalık tanımlanmaktadır (Nadali vd., 2013).

Şekil 1. Siber zorbalık türleri

Zorbalık türlerinden birincisi olan taşkınlık, mağdurun konuşmaya katkıda bulunmasını engellemek için aynı yorumu veya konuyla ilgisiz mesajları enter tuşu yardımıyla da sürekli gönderme işlemidir.

Sahte tavır takınmada, zorba farklı kişiliklere bürünerek olmayan biri gibi davranır ve bu durum doğrudan kurbanın zorbalığa uğradığı anlamına gelir.

Kışkırtma, açık bir çevrimiçi ortamda kişi veya gruplara hakaret içerikli mesajların gönderilmesi durumudur.

Trolleme kızdırma olarak da adlandırılmaktadır. Bu saldırganlık türünde kasıtlı olarak diğer yorumlara katılmayan yorumlar yayınlanmaktadır. Ancak burada amaç insanları farklı yönler çekmek olduğundan genelde yorumlar kaba ve kişisel değildir.

Taciz, zorbalık yapan kişinin mağdura hakaret ettiği ve kaba mesajlar gönderdiği türden konuşmalardır.

Tehdit, çevrimiçi ortamlarda zorbalık tehdit edici, korkutucu veya rahatsız edici mesajlar gönderdiğinde ortaya çıkar.

İftira-aşağılama, zorbalık yapan kişinin mağdurun dostluğuna veya itibarına zarar vermek için mağdur hakkında dedikodu yapması ve yanlış beyanlar göndermesi durumudur.

İfşa etme, herkese açık bir sohbet odasında veya forumda bireylerin özel bilgilerinin paylaşarak mağdurların utanç verici bir duruma düşürülmesi durumudur. Bu durumda genellikle zorba ile mağdurlar arasında yakın ilişki vardır.

Dışlama, çevrimiçi ortamda zorba kişilerin mağduru veya mağdurları bir gruptan kasıtlı olarak dışlaması durumudur. Bu tür zorbalık ergenlerde ve gençlerde sıklıkla görülmektedir.

Çevrimiçi ortamlarda gerçekleştirilen olumsuz davranış örnekleri incelendiğinde trollemenin de çevrimiçi olumsuz davranış örnekleri arasında ele alındığı görülmektedir. Bu kapsamda trol ve trolleme kavramlarının alanyazına dayalı olarak incelenmesi önem arz etmektedir.

Trol ve Trolleme Kavramları

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesine paralel olarak çok sayıda kullanıcı arasında karşılıklı iletişim ve bilgi paylaşımı artmaktadır. Bu süreçte iletişimin bozulmasına, insanların kışkırtılmasına neden olan ve dikkati kendi üzerlerine çekerek İnternet kullanıcılarına zarar veren kitleler ortaya çıkmıştır. Bu kullanıcılara "İnternet trolleri", yaptıkları davranışlara ise "trollük" ya da "trolleme" adı verilmiştir (Kopecký, 2016). Alanyazında kışkırtıcı davranışlardan istismara kadar pek çok negatif davranış olarak adlandırılan (Binns, 2012; Tsantarliotis, Pitoura, & Tsaparas, 2017) trolleme eylemi, çevrimiçi ortamda kasıtlı olarak kışkırtıcı ve düşmanca yapılan hareketler bütünü olarak da tanımlanmaktadır (Griffiths, 2014). Başka bir çalışmada ise trollük kavramı, "insanları kasıtlı, akıllıca ve gizlice kızdırma sanatı" olarak tanımlanmıştır (Sanfilippo, Yang, & Fichman, 2017).

Trolleme kavramına insanların kişisel değer yargılarına göre farklı anlamlar yüklenebilmektedir. İlk olarak günümüzde çevrimiçi olarak da hizmet sunan Netlingo adlı kitapta "belli konular üzerinde abartılı haber yapan gruplara mesaj gönderme eylemi" olarak tanımlanmıştır (Bishop, 2012). Trolleme eylemleri 1990'lı yılların sonlarında ortak bir eğlence için başkalarını provoke etmekten günümüzde yalnızca

bir kişinin eğlence aracı haline gelmiştir (Bishop, 2014b). Trol olarak da kabul edilen bu kişiler eğlenmek amacıyla, duygusal tepki göstermeleri için “insanların canını sıkmak, onları aşağılamak, rahatsız etmek, kışkırtmak veya provoke etmek” şeklinde ele alınan trolleme davranışlarını sergilemektedirler (Rafferty & Vander Ven, 2014).

Çevrimiçi tartışma ortamları sosyal ağlar, çevrimiçi gazeteler, haber yorumları ya da diğer çevrimiçi ortamlarda gerçekleşebilen trol davranışlar bilinçli olarak muhalefet etme ya da saldırganlık gösterme, küfürlü, provokatif, cinsiyetçi, ırkçı, alevlendirici, aldatıcı biçimlerde olabilmektedir (Doğan, Çınar, & Seferoğlu, 2017; Hardaker, 2013; Mercimek vd., 2016; Özsoy, 2015). Trolleme faaliyetleri yoğun olarak sosyal ağlar üzerinde gerçekleşmektedir. Özellikle ülkemizde bazı siyasi tartışmalardan, spor müsabakalarından sonra trolleme davranışlarının eğlence veya kışkırtma gibi çeşitli amaçlarla ortaya çıktığı görülebilmektedir.

Günümüzde İnternet trolleri, şirketler, hükümetler ve diğer birçok farklı grup tarafından dedikodu yayma, yanlış bilgiler oluşturma ve dağıtma gibi aldatıcı uygulamalarla diğer insanların düşüncelerini manipüle etmek amacıyla kullanılabilmektedir (Mihaylov, Georgiev, & Nakov, 2015). Bu durum da çevrimiçi ortamlarda yapılan paylaşımlardaki bilgilerin doğruluğunun teyit edilmesi açısından önemli bir sorun olarak görülmektedir (Derczynski & Bontcheva, 2014).

Troller, çevrimiçi iken yıkıcı bir şekilde davranan insanlardır. Mağdurlarının rahatsızlığından ve hayal kırıklığından zevk almanın yanı sıra başka İnternet kullanıcılarıyla oyun oynamaktadırlar (Buckels, Trapnell, & Paulhus, 2014; Fichman & Sanfilippo, 2015; Hardaker, 2010; Hopkinson, 2013). Bu yüzden trollerin çevrimiçi ortamlarda sergiledikleri davranış türlerinin ve bu davranışların ortaya çıkış biçimlerinin kullanıcılar tarafından bilinmesinin bilinçli ve güvenli İnternet kullanımı için önemli olduğu söylenebilir.

Trol Türleri

Çevrimiçi ortamlarda farklı amaçlar güden troller Yıldızgörür (2015) tarafından “kinci, komik, seçkin, kopyacı ve saldırgan” şeklinde sınıflandırılmış ve bu trollerin davranışlarından yola çıkılarak tanınabileceklerine vurgu yapılmıştır.

Kinci troller, özel bir motivasyon kaynakları ve doğrudan bir hedefleri olmadan hakaretler üzerinden trolleme faaliyetlerini yapan bireyler olarak ele alınmış ve bu

trollerin çevrimiçi ortamlarda kolaylıkla tanınabileceğine dikkat çekilmiştir. *Komik troller*, başlıca amaçları eğlenme ve eğlenceli içerikler üretmektir. Bu troller daha çok bireylerle alay eden ve ironi yapan kişiler olup saldırgan olmadıkları ifade edilmiştir. *Seçkin troller*, yarattıkları sanal kişilik üzerine kurulu özgün tarzları ile kendilerini ispatlamış, özel hayranları ve itibarları olan trollerdir. Bu trollerin teknoloji okuryazarlık düzeyi genellikle daha yüksek olup trolleme faaliyetlerinde bulunanların trol olup olmadıklarını anlamak diğerlerine göre daha zordur. *Taklitçi troller*, seçkin trollerin davranışlarını taklit eden bu troller genellikle belli bir trolün tarzını alırlar ve onun gibi davranırlar. *Saldırgan troller*, kendi inanç ve düşünce yapılarının karşıtı olan kişilere yönelik aşağılayıcı ve saldırgan faaliyetlerde bulunan kişilerdir.

Benzer biçimde Veszelszki (2017), iletişim kurulan kişilerle olan ilişkilerine dayanarak başlıca iki tür trolün varlığına dikkat çekmiştir. Buna göre "saldırgan troller", belirli kullanıcılara hakaret etmek, kasıtlı olarak kelimelerini yanlış yorumlamak ve onlara kişisel mesajlar gönderme davranışlarında bulunanlar olarak ifade edilmektedir. Öte yandan "kışkırtıcı troller" insanları öfkeliendirecek bir yorum yayınlarak -genellikle ciddi bir ifade veya soru olarak- dikkat çekmeye ya da konuşmanın akışını bozmaya çalışırlardır.

Bishop, (2014a) ise kinci, alaycı, geveze ve dikizci şeklinde dört grupta ele aldığı trolleri karakter türlerine göre 12 farklı alt kategoride sınıflandırmıştır.

Kinci Troller	Alaycı Troller	Geveze Troller	Dikizci Troller
<ul style="list-style-type: none"> • İntikamcı • Saldırgan • Can sıkıcı 	<ul style="list-style-type: none"> • Birleştirici • Kötümser • Çıkarıcı 	<ul style="list-style-type: none"> • Güzin Abla • Düzenbaz • Mavi Boncuk 	<ul style="list-style-type: none"> • Meraklı • Trol • Deneyimli

Şekil 2. Trol türleri

Buna göre kinci troller, başkalarını kışkırtarak onların beklemedikleri anda intikam duygusuyla hareket ederek kişileri hata yapmaya zorlayan ve yerleşmiş inanç, gelenek veya kurumlara karşı çıkan veya saldırılarda bulunan kişilerdir. Bunlar kışkırtıcı içerikler hazırlayıp paylaşarak kitlelere zarar verme potansiyeli en yüksek olan ve en yoğun bilgi paylaşımının olduğu gruptan biridir. Alaycı troller, düzen oluşturma çabası içinde olan ve başkalarının dünya görüşlerine uygun paylaşımlarda bulunan birleştirici troller ile, ölüm, hastalık gibi olumsuz duyguları

ağır basan ve kişilere s¼rekli depresif davranışlar sergileyen ve bu davranışları da başkalarına aktaran kişilerden oluşur. Öte yandan şaka amaçlı çeşitli içerikler paylaşıp dikkatleri ¼zerine çekerek kişileri kendi çıkarları doğrultusunda kullanan çıkarıcılar da bu grupta yer alır. Konuşkan başka bir deyişle geveze troller ise herhangi bir katkısı olmadan s¼rekli farklı konular hakkında konuşmayı severler. Dikizci diye tabir edilen troller ise diğer kişilerin anlık dalgınlıklarından faydalanarak provokatif içerikler g¼ndermeyi amaçlarlar. B¼ylelikle kendilerine g¼sterilen tepkileri izlerler ve yaşanan durumlardan keyif alırlar. Grubun deneyimli ¼yeleri evrimii ortamlara yeni ¼ye olmuş kişileri ¼ncelikli hedef olarak seçer ve onları kişkırtıcı ve zor duruma sokacak paylaşımlarda bulunurlar.

Trol Davranışların Altında Yatan Nedenler

Çevrimiçi ortamlarda başkalarını aldatıcı, kişkırtıcı ve saldırgan faaliyetlerde bulunan trollerin bu davranışları sergileme nedenleri can sıkıntısı, ilgi çekme ya da başarı elde etme (Hardaker, 2010; Shachaf & Hara, 2010) fenomen olma, eğlenme, çatışma yaratma, itibar kazanma, başkalarının itibarını ortadan kaldırma, psikolojik doyum elde etme (Yıldızg¼r¼r, 2015), intikam alma (Herring, Job-Sluder, Scheckler, & Barab, 2002), yalnızlık, merak, k¼t¼ niyet (Fichman & Sanfilippo, 2015) şeklinde ele alınmıştır. Öte yandan trollerin bu davranışları sergilemesinin altında belirli siyasi d¼ř¼ncelerin yer aldığı ifade edilmektedir (zsoy, 2015).

Trollerin motivasyon kaynaklarına alanyazında sıklıkla değinilmiş ancak birçok araştırma, onları deneysel olarak incelemek yerine kuramsal bir yaklaşımla ele almıştır (Hopkinson, 2013). Bu kapsamda bireyler trolleme davranışlarında bulduklarında davranışı sergilerken eğlenmekte ya da davranışın sonucunda ortaya çıkan yıkıcı durumları g¼rd¼klerinde mutlu olmaktadır (Hardaker, 2010; Petyk¼, 2017). Bu durumu destekleyecek bir biçimde yapılan çalışmalarda trol davranışlarda bulunma durumuyla sadizm arasında y¼ksek d¼zeyde ilişki bulunmuş ve trol davranışların ortaya çıkmasında sadizmin etkisinin olabileceği ifade edilmiştir (Baughman, Dearing, Giammarco, & Vernon, 2012; Buckels vd., 2014; Raine vd., 2006). Öte yandan Petyk¼ (2017) tarafından trollerin motivasyon kaynaklarının araştırıldığı bir çalışmada çeşitli duygusal, zihinsel, toplumsal nedenler, mali kazanç sağlama, siyasi aidiyet/bağlılık, politik inançlar ve bir siyasi organ tarafından istihdam edilme durumunun olduğu ortaya konmuştur.

Çevrimiçi ortamlarda başkalarını rahatsız edici davranışlarda bulunan kişiler arasında anonim olmanın önemli bir yer tuttuğu (Rafferty & Vander Ven, 2014) bu yüzden bireylerin çoğunluklu saldırgan davranışlarda bulunmak amacıyla anonim hesaplar oluşturdukları (Simmons, Bauman, & Ives, 2016) ortaya konmuştur. Bu bulgular, bazı çevrimiçi davranışların mağdurlarla olan anonim etkileşimlere daha fazla bağımlı olabileceğini düşündürmektedir (Myburgh, 2018).

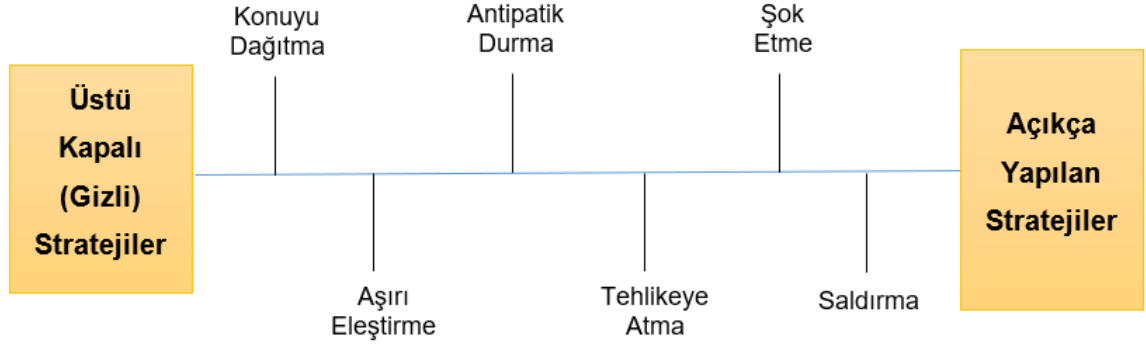
Trol Davranışların Ortaya Çıkış Biçimleri

Sanal dünyada yer alan forum ya da blog sayfalarının yorum bölümleri ile farklı çevrimiçi platformlar siber zorbalık ya da trollük gibi çevrimiçi olumsuz davranışların sergilendiği bir alana dönüşebilmektedir. Bu ortamlarda trol davranışlar farklı biçimlerde sergilenebilmektedir. Hardaker (2013) yaptığı çalışmada trol davranışların sergilenme biçimlerini “konuyu farklı yöne çekme, aşırı eleştirme, antipatik durma, tehlikeye atma, şok etme, saldırma” şeklinde Tablo 1’de de ayrıntıları verilen altı alt kategoride sınıflandırmıştır.

Tablo 1
Trol Davranışların Sınıflandırılması

Trol Davranışların Sergilenme Biçimleri	Özellikleri
Konuyu farklı yönlere Çekme (Digress)	Konuyla ilgisiz mesaj yazma, Bağlamdan kopuk paylaşım yapma, Paylaşımları manipüle ederek kişileri anlamsız tartışmalara sürüklenme, Aynı yorumu amaçsızca tekrar tekrar gönderme, Başlığı hassas konulara yönlendirme,
Aşırı eleştirme (Hypocriticise)	Paylaşımların kendisinden ziyade yazım ve dil bilgisi hatalarına odaklanıp paylaşımı yapan kişiye aşırı derecede yüklenilerek dil hatalarını düzeltme, Düşmanca eleştirme, İtici paylaşımlar yapma, Duyguları manipüle etme,
Antipatik durma (Antipathise)	Kışkırtıcı paylaşımlarda bulunma, İnternet’te mesajları başka birinden gelmiş gibi gösterme, Sahte kimlikler üretme, Bilgileri kasıtlı olarak hatalı veya eksik bir şekilde paylaşarak toplumda endişe verici ortam oluşturma,
Tehlikeye atma (Endanger)	Konunun uzmanıymış gibi davranma, Kişileri zor duruma sokacak yanlış önerilerde bulunma, Riskli davranışları özendirme,
Şok etme (Shock)	Hassas konularda duyarsız davranma, Din, ölüm vb. konuları tiye alma,
Saldırma (Aggress)	Kaba, küfürlü vb. ifadeler kullanma, Dalga geçme, İtibar zedeleyici ve aşağılayıcı ifadeler kullanma

Tablo 1’de verilen trol davranışlarının gizli ya da açık bir biçimde ortaya çıkma düzeyleri Şekil 3’te gösterilmiştir.

Şekil 3. Trol davranışlarının ortaya çıkma biçimleri

Çevrimiçi trol davranışlar birçok çalışmada farklı açılardan ele alınmıştır. Bu kapsamda trollük Bishop (2014b) tarafından “Klasik Trollük - Eğlence Trollüğü” ve “Anonim Trollük - Kışkırtıcı Trollük” şeklinde iki kategoride incelenmiştir. Bu kategorilendirmede eğlence trollüğü ile kışkırtıcı trollük birbirinin karşıtı olup eğlence trollüğü, kişiler arasında güçlü bağ kurma ve bu bağı sürdürme amacı taşırken kışkırtıcı trollük bireylerin arasındaki ilişkileri yıkma amacı taşımaktadır (Karataş & Binark, 2016). Ülkemizde eğlence trollüğü daha çok gündemdeki bir olayı veya genel değerleri tiye alma gibi farklı amaçlar için içerik üretilmesiyle ortaya çıkarken kışkırtıcı trollük siyasi paylaşımlarda ortamları manipüle etmek için farklı provokatif içeriklerin üretimi şeklinde olmaktadır (Binark, Karataş, Çomu, & Koca, 2015). Başka bir çalışmada trolleme davranışlarının tipik örnekleri, alaycı, itibar zedeleyici, kışkırtıcı tartışmalarda bulunma, ilgili konuda uzman kimliğine bürünerek kötü tavsiyeler verme ve yanlış bilgileri yayma şeklinde ele alınmıştır (Tsantarliotis vd., 2017).

Troller çevrimiçi olduklarında başkalarına bir dizi önemsiz sorulara cevap vermek üzere diğer kullanıcılara yem atarlar (Morrissey, 2010) ya da çevrimiçi tartışmaları alevlendirerek başkalarıyla tartışır (Hardaker, 2010). Daha da önemlisi troller, bazı durumlarda hedef aldıkları kişilerin İnternet üzerinden taciz yoluyla duygusal anlamda bunalımlara girmelerine neden olabilmektedirler (Frost,

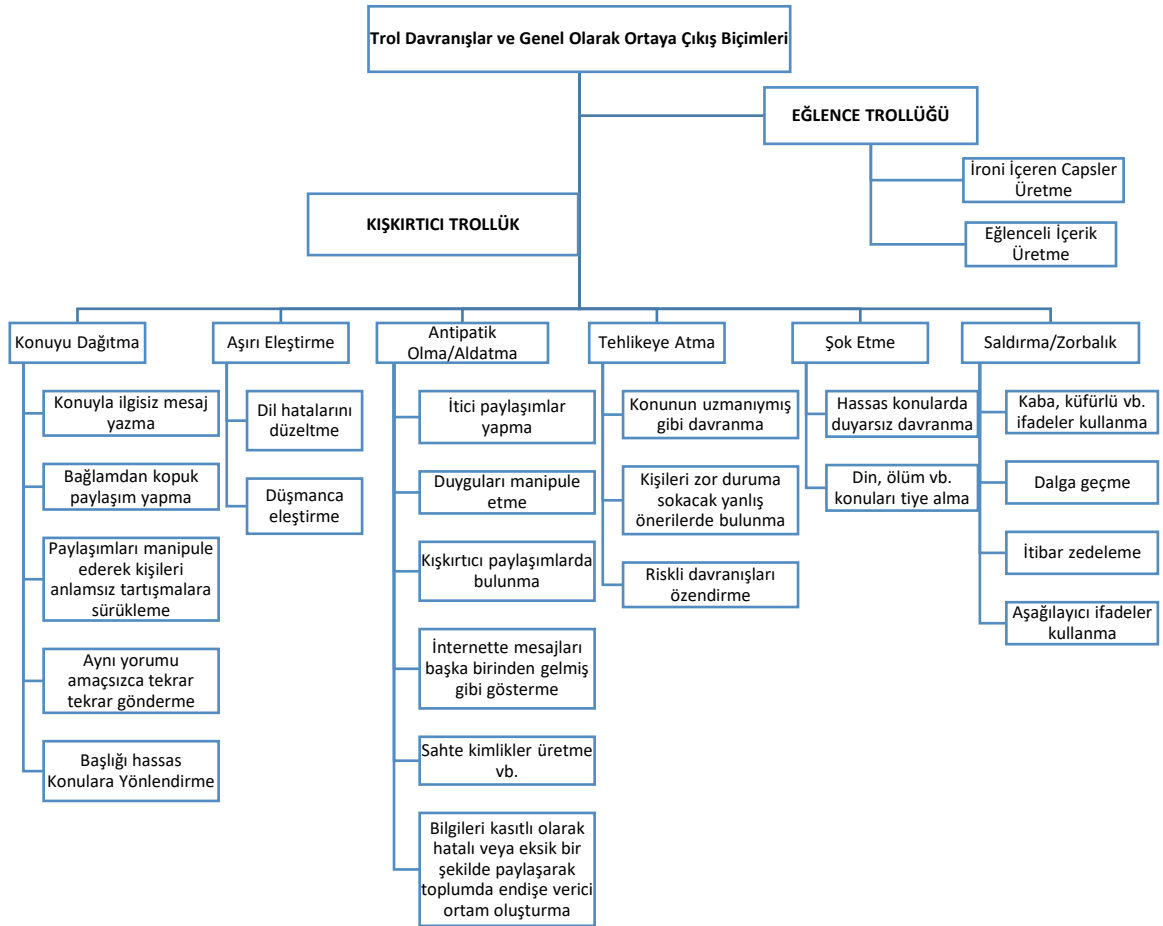
2014). Yöntemleri ne olursa olsun kışkırtıcı troller, çevrimiçi topluluklar arasındaki bağı koparma odaklı hareket ederler (Ladanyi & Doyle-Portillo, 2017).

Alanyazın taraması sonucunda trol davranışların genel olarak ;

- Konu dışı paylaşımlarla kullanıcılara zarar verme,
- Gündem ile ilişkili olacak şekilde gerçek dışı, insanları tahrik edici, aldatıcı ve nefret içerikli söylemleri kullanma,
- Kasıtlı olarak muhalif ya da saldırgan davranışlarda bulunma,
- Başkalarını provoke edici içerikler paylaşarak duygusal tepki toplama ve kışkırtma,
- Kullanıcıları kışkırtacak mesajlar paylaşma ve bu mesajları başkaları tarafından oluşturulmuş gibi gösterme,
- Tartışmalı mesajlar ile bir konuşmayı başlatma,
- Tartışılan herhangi bir konuyu takip ederek konu dışı paylaşımlarla ortamın huzurunu bozma ve tartışılan asıl konuyu başka yönlere çekme,
- İnsanların dikkatini farklı yönlere çekerek onların ilgisinden beslenme,
- Siyasi paylaşımlarda ortamları manipüle etme,
- Manipülasyon/spekülasyon yaratarak insanların düşüncelerini manipüle etme,
- Yapay gündem oluşturma,
- Siyasi/Dini görüşleri kullanma,
- Toplumsal deney yapma,
- Hedef alınan kitleye zarar verici yanlış bilgiler paylaşma,
- Bilinçli olarak muhalefet etme ya da saldırganlık gösterme, küfürlü, provakatif, cinsiyetçi, ırkçı, alevlendirici, aldatıcı biçimlerde paylaşımlarda bulunma,
- Eğlenceli içerik üretme ve paylaşma,

- İnsanların hassas olduğu ve fikir ayrılığı olabilecek inanç, etnik kökenler, ölüm gibi konularda açıkça duyarsız davranarak insanları amaçsız tartışmalara sürüklemek,
- İnsanları paylaşımlarıyla ilgili amaçsızca ve saldırgan bir biçimde eleştirme (Metinlerde içeriğinden ziyade imla hatalarını sorgulama),
- Başkalarını tehlikeye sokacak yanlış tavsiyelerde bulunma, riskli davranışlara özendirme

şeklinde ele alındığı görülmektedir (Bishop, 2014b; Doğan vd., 2017; Hardaker, 2010; Karataş & Binark, 2016; Mercimek vd., 2016; Mihaylov vd., 2015; Özsoy, 2015; Rafferty & Vander Ven, 2014).

Şekil 4. Trol davranışların ortaya çıkış biçimlerinin şematik gösterimi

Trol davranışların ortaya çıkış biçimlerinin gösterildiği Şekil 4 incelendiğinde trollere atfedilen özelliklerin daha çok kışkırtıcı trollük bağlamında ele alındığı görülmektedir.

Trol Davranışlar ve Siber Zorbalık

Alanyazında trol davranışların bir siber zorbalık olup olmadığı yönünde çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Nicol, 2012; Shachaf & Hara, 2010; Virkar, 2014). Bu noktada Hardaker (2010), yaptığı çalışmada trol davranışları, siber zorbalık gibi diğer çevrimiçi olumsuz davranışlardan ayırmıştır.

Nicol (2012), birbirinden çok az farklı olmak üzere siber zorbalık ve trollük şeklinde iki tür çevrimiçi zorbalığın varlığına dikkat çekmiş ve trollüğü de bir zorbalık biçimi olarak ele almıştır. Trol davranışlar ve siber zorbalık saldırganlık özellikleri açısından benzer olmasına rağmen (Dooley, Pyżalski, & Cross, 2010), Virkar (2014), bu kavramlar arasında farklılıklar bulunduğunu ifade etmiştir. Siber zorbalıkta kurbanlar zorba tarafından tanınır ve davranış devamlılık gösterir. Ayrıca hedef alınan kişiye kasıtlı olarak psikolojik ve fizyolojik zarar verme amaçlanır (Dooley vd., 2010). Trollük ise net bir hedef olmadan yapılan aldatıcı ve yıkıcı bir davranış şeklidir. Siber zorbalığın içerdiği taciz edici davranışlar doğrudan ve özellikle hedef odaklıdır (Steffgen, König, Pfetsch, & Melzer, 2011). Trollük davranışında da kasıt vardır, fakat belirli bir yol izlenmeden çoğunlukla anonim kullanıcı hesapları tarafından yapılır. Virkar, trollüğün çoğunlukla canı sıkılan sosyal kişilerin İnternet’te zaman geçirme alışkanlığı olduğunu iddia eder. Benzer biçimde Shachaf ve Hara’ya (2010) göre bireylerin can sıkıntıları, farklı ortamlarda dikkat çekme istekleri, eğlence ihtiyaçları ve intikam duyguları trol davranışların ortaya çıkmasında önemli rol oynamaktadır. Kowalski, Giumetti, Schroeder ve Lattanner (2014), çevrimiçi ve geleneksel zorbalık arasında üç ana benzerliği ortaya koymuşlardır. Buna göre her iki zorbalık da saldırganlık içermekte ve güç dengesizliğinin bulunduğu kişiler arasında meydana gelmekte ve davranışlar genellikle tekrarlanmaktadır.

Troller ve Bazı Sosyal Medya Paylaşımları

Bireylerin farklı çevrimiçi ortamlar üzerinden iletişim kurabildiği günümüzde, bilgi dezenformasyonu yapılarak yapay gündem oluşturucu içerikler paylaşılıp kısa sürede çok sayıda kullanıcıya ulaştırılabilmektedir. Sosyal medya kullanıcıları kimi zaman belirli kitleleri hedef gösteren yanlış bilgileri paylaşarak İnternet trollerinin birer yardımcısı haline gelebilmektedir. Örneğin 6 Aralık 1963 tarihindeki gazete kupüründen “Milliyet’in Atatürk Heykeli Kampanyası” yazısı montajla “Milliyet’in Atatürk Putu Kampanyası” şeklinde değiştirilmiş ve sosyal medya üzerinden

paylaşılarak, toplumun hassas duygularına temas edilerek tepki toplanmıştır. İlgili paylaşım çok sayıda kişi tarafından gerçek zannedilerek diğer kullanıcılara ulaştırılmış ve böylelikle toplumda genel bir infial yaratma durumuna gelmiştir.

Şekil 5. Kışkırtma trol paylaşım örneği

<https://teyit.org/gorselin-milliyet-gazetesinin-aturk-putu-kampanyasi-kupurunu-gosterdigi-iddiasi/> adresinden 23.11.2018 tarihinde alınmıştır.

Şekil 6. Trol paylaşımında kullanılan fotoğrafın aslı

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1963/12/06> adresinden 10.13.2019 tarihinde alınmıştır.

Troller tarafından yapılan paylaşımların bazıları mizah içerikli olabilmektedir. Örneğin son dönemlerde gündemde olan bedelli askerlik ile ilgili farklı içerikler sosyal medya ortamında kullanıcılara ulaşmaktadır. Şekil 7 incelendiğinde askeri rütbelerle ilgili bilgisi olmayan asker adaylarına kendileri için sonucu riskli olabilecek bir öneride bulunulmuştur.

Kesin bilgi, bedelli askerlik yapacak olanlara yayalım 😊

Arkadaşlar bu eğitim çavuşunun
rütbesidir size emir verirse takmayın

#BedelliAskerlik

Şekil 7. Eğlence trol paylaşım örneği

www.facebook.com adresinden 22.11.2018 tarihinde alınmıştır.

Bir başka örnek ise çeşitli haber sitelerinde manşet haber olarak geçen ve farklı sosyal ağlar üzerinden kısa sürede çok sayıda kişi tarafından paylaşılan Kıbrıslı Türk akademisyen haberidir (HaberKibris.com, 2018). Buna göre söz konusu kişi Universty of Nicosia'da psikoloji üzerine dersler verdiğini ve “okul yönetiminin ırkçılık ve para odaklı eğitim sistemi uyguladığı” iddiasıyla, 100 puanlık tek bir soruyla tepki gösterdiğini ve istifa ettiğini belirtmiştir. Ancak daha sonra paylaşımın sahte bir hesap üzerinden yapıldığı, aslında belirtilen isimde birisinin ilgili üniversiteyle herhangi bir bağlantısının olmadığı ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak kişi, sahte bir profil oluşturarak sosyal medyada farklı grupları farklı etnik kökenlere karşı kin ve nefrete sürükleyen söylemlerle toplumsal deney yapmıştır.

Trollerin bu tarz paylaşımları için paylaşım doğrulama siteleri ortaya çıkmıştır. Ancak bu noktada da bu sitelerin paylaşımlarının gerçek bilgi mi yoksa manipülatif mi olduğu tartışma konusu olmaktadır.

Sonuç olarak, sanal ortamlarda paylaşılan bilgiler neden-sonuç ilişkisi kurularak incelenmelidir (Bilgiç, 2012). Ulaşılan bilginin doğru olup olmadığı, hangi verilerin eksik ya da hatalı sunulmuş olabileceği iyi değerlendirilmelidir

Trol Paylaşımlar ve Bilgi Okuryazarlığı

Çevrimiçi dünyanın birer düzenbaz kullanıcıları olarak görülen trollerin en önemli amaçlarından birisi de bilgiler üzerinde kimi zaman değişiklikler yaparak çarpıtma yoluyla insanları farklı şekillerde yönlendirerek toplumsal hareketler başlatmaktır. Bu amaca yönelik spekülasyon, uydurma ve gerçek dışı söylentiler

yayarak insanların tepki göstermesini sağlamakta ve gelen tepkilere göre bu davranışlarını tekrarlama eğiliminde olmaktadır. Bu noktada çevrimiçi ortamlarda sunulan doğru bilgiyle yanlış bilginin ayrımının iyi yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Teknolojik gelişmeler doğrultusunda geleneksel okuryazarlığın yanı sıra, medya okuryazarlığı, bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı gibi okuryazarlık türlerinin ön plana çıktığı günümüzde (Kurudayıoğlu & Tüzel, 2010) farklı bilgi türleri kısa sürede ve farklı biçimlerde çok sayıda kullanıcıya ulaşabilmektedir. Kullanıcılara ulaşan bu bilgilerin yorumlanması, değerlendirilmesi ve çeşitli süzgeçlerden geçirilerek anlamlandırılması süreci genel bilgi okuryazarlığı, teknoloji kullanarak bilginin erişimine ve kullanımına yönelik etik ve yasal konularda temel bir anlayışa sahip olmak ise bilgi ve iletişim teknolojileri okur-yazarlığı olarak kabul edilmektedir.

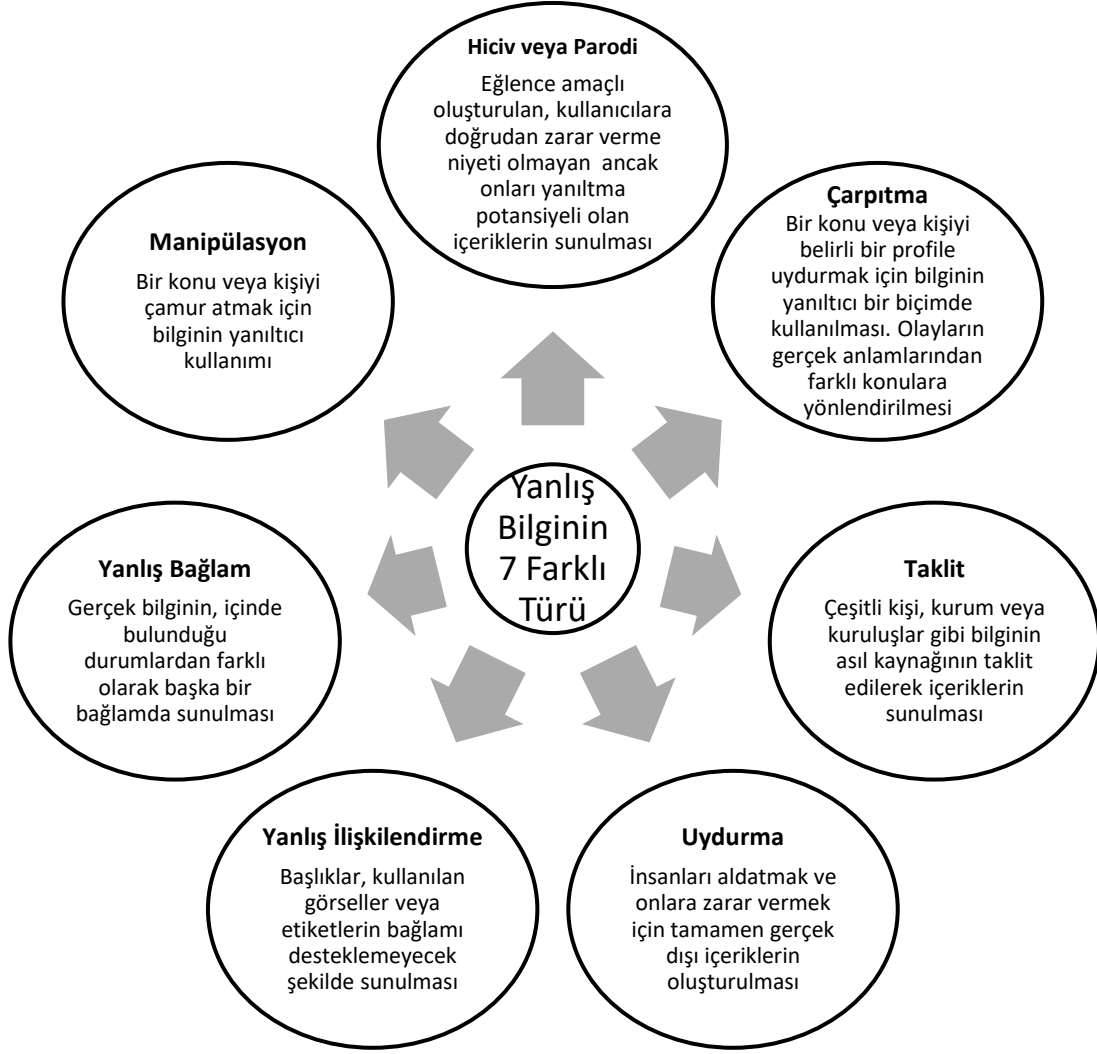
Bilgi okuryazarlık düzeyi yüksek bireyler doğru bilgi ile yanlış veya eksik bilginin ayrımını diğer insanlara göre daha etkili yapabilmektedirler. Ancak teknolojinin gelişimine paralel olarak bilgilerin değiştirilmesinin giderek daha kolay hale gelmesiyle kitlelerin anlayamayacağı ölçüde değişiklikler veya çarpıtmalar yapılabilmektedir. Bu bağlamda daha çok “sahte (fake) haber” şeklinde ele alınan hususların esasında farklı ayrıntılar içerdikleri belirtilmektedir (Wardle & Derakhshan, 2017). Buna göre “sahte (fake) bilgiler” konusunda, kullanıcılar tarafından üretilen ve dağıtılan dezenformasyon ve yanlış bilgiler arasındaki farkların iyi anlaşılması önem arz etmektedir. Bu göre;

- Yanlış veya eksik bilgi (Mis-information): Yanlış olan ancak zarar vermek amacıyla oluşturulmuş olmayan bilgilerdir.
- Dezenformasyon (Dis-information): Bir kişiye, sosyal gruba, çeşitli kurum veya kuruluşlara zarar vermek için kasıtlı olarak oluşturulan yanlış bilgilerdir.
- Kötü bilgi (Mal-information): Gerçeğe dayanan ancak bir kişi, kurum veya kuruluşu zarar vermek için kullanılan bilgilerdir.

Şekil 8. Bilgi bozukluğunun genel türleri

Çevrimiçi ortamlarda bilgi okuryazarlığının giderek önem kazandığı günümüzde trollerin bilgileri manipüle ederek kullanıcıları yanıltmaya ve kitlesel yönlendirmeler yaparak toplumsal kargaşa ortamına sebebiyet verme gibi amaçları bulunabilmektedir. Bu doğrultuda Avrupa Konseyi tarafından yayınlanan rapora göre bilgi bozukluğu hiciv veya parodi, çarpıtma, taklit, uydurma, yanlış ilişkilendirme, yanlış bağlam ve manipülasyon şeklinde gerçekleştirilebilmektedir (Wardle & Derakhshan, 2017).

Şekil 9. Yanlış bilginin 7 farklı türü

Ülkemizde özellikle futbol müsabakalarından sonra taraftar grupları arasında mizahi görüntüler üzerinden yoğun bir biçimde eğlence amaçlı içerik üretiminin söz konusu olduğu görülmektedir. Bu kapsamda kullanıcılar arasında etkili iletişim bağlarının kurulmasına da katkı sağlayabilen bu tarz paylaşımların aksine aynı zamanda çeşitli manipülatif içeriklerle de kitleler kışkırtılabilmektedir. Manipülatif içerikler birçok trol tarafından paylaşılabilir gibi daha çok ideolojik trollerin paylaştıkları ve siyasi liderleri veya partileri hedef aldıkları söylenebilir. Benzer biçimde çeşitli uydurma haberlerle toplumun önde gelen kişilerinin itibarını zedeleyici içerikler de oluşturulmaktadır. Dolayısıyla çevrimiçi platformlarda yapılan paylaşımlar için Şekil 9'da belirtilen durumların olabileceği göz önünde bulundurulmalı ve oluşturulan içerikler eleştirel bakış açısıyla değerlendirilerek mantık süzgecinden geçirilmelidir.

Trol Paylaşımlar ve Yapay Öğrenme

Siber zorbalık ve trollük gibi davranışlar İnternet kullanıcılarını giderek daha fazla etkileyen ciddi ve yaygın konular olmuştur. Sosyal ağların yaygınlaşmasıyla birlikte, bir zamanlar belirli yerlerle sınırlı olan antisosyal davranışlar şimdi her zaman ve her yerde ortaya çıkabilmektedir. Trolleme ve siber zorbalık, diğer kişilere zarar vermeyi amaçlayan ve çevrimiçi sosyal medya aracılığıyla yorumların kaba, hakaret, alay içerikli veya kullanıcıların demoralize edilmesini kapsayan saldırgan çevrimiçi davranışları içermektedir (Tsantarliotis vd, 2017).

Çevrimiçi toplulukların gelişmesiyle beraber İnternet kullanıcılarının özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı anonimlik sayesinde insanları rahatsız edici ve onları çeşitli nefret söylemleriyle kışkırtarak amaçsız tartışmalara sürükleyecek paylaşımların sayısında artış olmuştur (Galán vd., 2016). Bu paylaşımların özellikle çocuklar ve gençlerin arasında hızlı yayılması ve İnternet kullanıcıları üzerindeki tehlikeli sonuçları göz önüne alındığında, bu tür davranışların nasıl ortaya çıktığının tespiti oldukça önem teşkil etmektedir.

Bu doğrultuda anlık bilgi üretiminin çok fazla sayıda olduğu günümüzde trollerle mücadele etmek için farklı arayışlara girilmiştir. Bunlardan biri de trollerin çeşitli özelliklerine göre otomatik olarak algılanmasını ve buna göre önlemler alınmasını sağlayan yapay öğrenme yöntemlerinin kullanılmasıdır.

Yapay öğrenme, deneyimleri otomatik olarak öğrenme ve geliştirme yeteneğine sahip sistemler sağlayan yapay zekânın bir uygulamasıdır. Yapay öğrenme süreci, insanın öğrenme sürecini taklit ederek gerçekleşmektedir. Öğrenme süreci gözlemlenen verilerin girdi olarak alınmasıyla başlar ve gelecekte bu verilere dayanarak daha iyi karar vermeye yardımcı olur. Yapay öğrenme algoritmaları öğrenme verisinin matematiksel bir modelini inşa ederler (Alpaydin, 2009). Yapay öğrenme algoritmaları spam filtreleme, anormal davranış tespiti, ağ saldırılarının tespiti, nesne tanımlama, hareket tanımlama, belge sınıflandırma ve benzeri birçok uygulama alanında sıklıkla kullanılmaktadır.

İlgili alanyazında trol davranışların tespit edilmesi amacıyla yapay öğrenme kullanılan çalışmalara rastlanılmıştır (Escalante vd., 2017; Haque, 2014; Li, Gharibshah, Papalexakis, & Faloutsos, 2017). Tsantarliotis vd. (2017), yapay öğrenme yöntemlerini kullanarak gönderilerin trollerin hedefleri olup olmayacağını,

hangi paylaşımların trollerin hedefleri olabileceğine yönelik özellikler tanımlayarak paylaşımların trollerin eylemlerine maruz kalmadan önce engellenebilmesine yönelik öneriler sunmuşlardır. Konuyla ilgili olarak Tommasel, Rodriguez ve Godoy (2018) çevrimiçi antisosyal davranışların önceden tespitine ilişkin birden fazla sosyal medya sitesindeki saldırgan içerikleri tespit etme yaklaşımını ele almışlardır. Bu yaklaşım, çok çeşitli karakter, kelime, kelime gömme, hassasiyet ve ironi özelliklerini analiz etmek gibi çeşitli metinsel gösterimleri birleştirmiştir. Çalışma sonucunda, saldırganlığı otomatik olarak saptamanın, özellikle saldırganlık gizlendiğinde oldukça karmaşık bir görev olduğunu ortaya koymuştur.

Benzer biçimde, Fornacciar, Mordonini, Poggi, Sani ve Tomaiuolo (2018) Twitter platformunda trollerin ve normal İnternet kullanıcılarının birçok farklı özelliğini analiz eden, troll algılama için bütünsel bir sistem geliştirmişlerdir. Bu sistem ile yazı stiline analizi, duygusal hassasiyet, davranışlar, sosyal etkileşimler, bağlantılı medya ve yayınlanma süresine bağlı olarak altı özellik grubu belirlemişlerdir.

Bu kapsamda, trol tespiti için Twitter üzerinden verilerin sistematik bir biçimde toplanarak özelliklerine göre gruplandırılmasını %95,5 doğrulukla gerçekleştiren bütünsel bir sistem tasarlanmıştır. Çalışmanın sonucunda otomatik sınıflamanın çevrimiçi anti sosyal davranışların tanımlanması ve yönetimi sürecinde faydalı olabileceği görülmüştür.

Gelişen teknolojilerle birlikte Web'deki yoğun bilgi yükü göz önüne alındığında, zararlı içeriği otomatik olarak saptamak için akıllı teknikler geliştirmeye ve büyük çapta sosyal medya izlemesine ve istenmeyen durumların erken tespit edilebilmesine yönelik gereksinimlerin karşılanması için yapay öğrenme alanında daha fazla çalışmanın yapılmasına ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Trollere Karşı Gösterilmesi Önerilen Tepkiler

Çevrimiçi iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle beraber farklı platformlarda insanları amaçsız ve zaman alıcı tartışmalara çekme çabası olarak tanımlanan (Herring vd., 2002) trol davranışları tanıma ve bunlarla mücadele etmede trollerin mesajlarını, sözlerini ve benzeri paylaşımlarını görmezden gelme durumu yaygın kullanılan bir strateji olmuştur (Binark vd., 2015; Hardaker, 2010).

Trollerin iletilerine yanıt vererek onların konuları farklı yönlere çekmesine izin vermek trolleri sinir bozucu ve kışkırtıcı gönderilere devam etmeye teşvik etmektedir. Bunun için özellikle forumlarda ve diğer sosyal ağlarda trolleri tanıyan bireyler tarafından "Lütfen trolleri beslemeyiniz" şeklinde bir uyarı dile getirilmektedir (Haque, 2014). Dolayısıyla trollerin veya trol olduğu düşünülen kişilerin paylaşımlarının ciddiye alınmaması ve tartışma ortamlarında bunların görmezden gelinmesi bu kişilerin benzer davranışları tekrarlama olasılıklarını azaltacaktır. Bu noktada özellikle Facebook ve Twitter gibi yoğun bilgi akışının olduğu sosyal medya ortamlarında bu tarzda paylaşımlarda bulunan trollerin diğer bireyler tarafından da tanınmasını sağlamak amacıyla gerekli uyarıların yapılması farklı manipülasyonların oluşmasını engellemede etkili bir yöntem olarak kullanılabilir (Binark vd., 2015).

Bu kapsamda trollerin davranış biçimlerini tanımak onlara nasıl tepki gösterilmesi gerektiğine dair önemli göstergeler olarak değerlendirilebilir. Çevrimiçi ortamlarda tacizden, hakarete kadar farklı şekillerde ortaya çıkan zorbalıklar göz önüne alındığında her zararlı eylemin bir trol davranışı olmayabileceği söylenebilir. Bu bağlamda çevrimiçi ortamda birilerini bulup zarar vermek isteyen kişiler bir tehdit olarak görülmeli ancak hemen trol olarak değerlendirilmemelidir (Yıldızgörür, 2015). Öte yandan çevrimiçi ortamda eğlence amaçlı bireylerin dış görünüşleriyle ya da herhangi bir durumuyla alay eden, kışkırtan kişiler troller olarak ele alınmakta ve bunları engelleyip bu durumdan genellikle kurtulunabilmektedir. Ancak diğer çevrimiçi zorbalıklar için farklı süreçler işe koşulmalıdır (Magnanti, 2013). Çevrimiçi ortamlarda varlıklarını sürdüren trollere yönelik önemsememe, engelleme, ihbar etme, başkalarıyla paylaşma, diğer kullanıcıları bilinçlendirme gibi eylemler işe koşulmalıdır (Doğan vd., 2017). Benzer biçimde Herring vd. (2002), trol davranışlarda bulunanların mesajlarına yönelik filtreleme sisteminin kullanılmasının trol davranışlara yönelik verilebilecek etkili bir tepki olduğunu ifade etmektedir. Öte yandan İnternet kullanıcılarının trol davranışlar konusunda eğitilmesi, çevrimiçi ortamlarda gizlilik ve güvenlik ihlalleri gibi konularda bilinçlendirilmesi ve ihlaller durumunda karşılaşılabilecekleri cezalar hakkında bilgilendirilmeleri trollerle mücadelede önemli bir faaliyet olarak değerlendirilmektedir.

Troller, özellikle bir siteye veya bir markaya grup saldırısı düzenleyerek, başarı elde etmeleri halinde kendi topluluk sayfalarında başarılarını tartışma ve

kutlama gibi davranışlar sergileyebilmektedirler (Binns, 2012). Trollerin bu şekilde başarı elde etmelerinin önlenmesi için onların aşırı davranışlarda bulunmalarına katkı sağlayan anonimliği ortadan kaldırma, Facebook gibi sosyal ağ hesaplarıyla sitelere üye olup yorum yaptıklarında yorumların yanlarında sosyal ağdaki fotoğrafları görüneceğinden daha az rahatsız edici yorumların yapılabileceği öngörülmektedir. Diğer bir öneri ise kullanıcıların yorumlarının değerlendirildiği bir ödül anlayışına dayalı ölçeklendirme sisteminin kurularak kullanıcıların rahatsız edici yorumlardan kaçınmalarının sağlanmasıdır. Yorumlara filtreleme sisteminin getirilmesini öneren bu modele göre kullanıcıların trollemeye yönelik yorumlarının en altta kalacağı ve trollerin asıl amaçlarından birisinin de ilgi çekmek olduğu düşünüldüğünde bu amaçlarına ulaşamayacakları ifade edilmiştir. Ayrıca site yöneticilerinin yorumlara katılarak kullanıcılarla etkileşime geçmesi karşındaki kişilerin de birer insan olduğu, makineyle yazışmadıkları hissiyatı uyandırdığından kullanıcıların rahatsız edici davranışlarında azalmaların olduğu ortaya konmuştur.

Trollerle mücadelede yapılacak başka bir öneri ise marka ve sınırların iyi tanımlanmasıdır. Kullanıcılar sitelere üye olurken site kullanım şartlarının karşılıklarına getirildiği bir onay metni ile site kurallarına uymamaları halinde kendileriyle ilgili yapılacak işlemlere yönelik farkındalıkları artırılabilir. Öte yandan sitelerin rahatsız edici yorumların takibini yapabilmek ve bu davranışlara karşı önlemler alabilmek için moderasyon sisteminin kurulması gerektiği ifade edilmiştir. Moderasyon süreci siteden siteye değişkenlik gösterebileceği gibi yorumların yayınlanmadan önce kontrolden geçirilmesi ya da yayınlandıktan sonra gözden geçirilip elenmesi gibi yöntemlerin kullanılabilirliği vurgulanmıştır. Moderatörler kullanıcıların yorumlarını inceleyerek rahatsız edici içerik paylaşan kişilerin geçmişlerini de tarayarak onlarla ilgili işlemler yapabilmektedirler. Böylelikle siteyi asıl amacına uygun olarak kullanmak isteyen kişilerin daha mutlu bir biçimde takip edebilecekleri ifade edilmiştir (Binns, 2012).

İlgili Araştırmalar

Bu tez çalışması ile ilgili araştırmalar, öncelikle eskiden yeniye doğru tarih sırasına ve daha sonra kendi içinde alfabetik sıraya göre verilmiştir.

Shachaf ve Hara (2010), yaptıkları bir çalışmada Wikipedia trolllerinin davranış ve motivasyonlarını belirlemek amacıyla bilgisayar korsanları ile trolleri karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada, can sıkıntısı, dikkat çekme ve intikam duygusunun trolleri motive ettiği ve trollerin Wikipedia'yı bir eğlence mekânı olarak gördükleri, topluluğa ve diğer insanlara zarar vermekten zevk aldıkları ortaya konmuştur. Ayrıca Wikipedia trolllerinin hacker türü olduğuna işaret edilmiştir. Elde edilen bulgular ayrıca, trollerin davranışlarının, Wikipedia politikalarının ihlalini ve topluluğa yıkıcı katılımı içeren, anonim hesaplar ve sahte kimlikler altında tek başına tekrarlanan, kasıtlı ve zararlı davranışlar olarak nitelendirildiğini göstermektedir.

Binns (2012), yaptığı bir çalışmada trolleme davranışlarının arkasında yatan nedenleri ve bu davranışlara karşı gösterilmesi gereken tepkilerin neler olması gerektiğini araştırmıştır. Veriler Bauer, Giraffe, IPC, Natmags, RBI ve Times'daki site yönetiminde yer alan çevrimiçi editörlerle görüşmeler yapılarak toplanmıştır. Çalışma, yayıncıların site yönetiminde daha aktif bir biçimde nasıl rol aldıklarını ve yapıcı gönderileri teşvik eden siteleri nasıl tasarladıklarını ortaya koymuştur. Bu kapsamda görüşülen site editörleri, çevrimiçi ortamlarda istenmeyen bir paylaşım yapıldığında bu paylaşımın kaldırılması ya da yorumun silinmesi durumunda ilgili kişilerin yeniden ve ısrarla aynı yorumları veya paylaşımları yapmalarına ve ortamı giderek rahatsız edici bir duruma soktuklarını ifade etmişlerdir. Bunu önlemek için sayfalarda yapılan yorumların önceden denetlenmesini bir öneri olarak sunmuşlardır. Çalışmada çevrimiçi ortamların uygun bir biçimde tasarlanmasına yönelik “anonimliği ortadan kaldırma, yorumlarının değerlendirildiği bir ödül anlayışına dayalı ölçeklendirme sisteminin kurulması, site yöneticilerinin yorumlara katılarak kullanıcılarla etkileşime geçmesi, marka ve sınırların iyi tanımlanması, moderasyon sisteminin kurulması” gibi öneriler sunulmuştur.

Hardaker (2013), çalışmasında eğlenme amacıyla bilgisayar destekli iletişim aracılığıyla kasıtlı bir biçimde düşmanca ve saldırganca yapılan ve trolleme olarak da bilinen davranışların yapılma biçimlerini araştırmıştır. Usenet adlı forumdaki 3727 kullanıcının 86 milyon kelimesinin analizi sonucunda trolleme stratejilerini; konuyu asıl amacından saptırarak farklı yönlere çekme, gönderinin içeriğinden

ziyade dilbilgisine, yazım veya noktalama hataları üzerinden aşırı eleştirme, hassas bir konu üzerinden amacını belli etmeden provokatif içerikler paylaşarak antipatik hareketler sergileme, diğer İnternet kullanıcılarına yardımcı oluyormuş gibi görünerek aslında ileri sürdüğü yanlış bilgilerle onları tehlikeye atma, din, ölüm, insan hakları gibi konularda duyarsız içerikler paylaşarak diğer insanları üzüntüye sokma, son olarak açık bir biçimde kasıtlı olarak diğer insanları rahatsız edici içerikler paylaşan saldırganlar olarak altı grupta ele almıştır.

Buckels vd. (2014), yaptıkları bir çalışmada İnternet trollerinin kişilik özelliklerini derinlemesine incelemişlerdir. İki çevrimiçi çalışmaya toplam 1215 kişi katılmıştır. Veri toplama aracı olarak kişilik envanterleri ve İnternet yorum stilleri anketi kullanılmıştır. Her iki araştırmada da trolleme ile “Dark Tedrad” kişilik özellikleri arasında benzer ilişki türleri ortaya çıkmıştır. Trolleme eyleminin sadizm, psikopati ve makyavelcilik gibi kişilik özellikleri arasında pozitif bir ilişkinin varlığı ortaya konmuştur. Trolleme ile sadizm arasında diğer kişilik özelliklerine göre daha yüksek düzeyde ilişkinin varlığı ortaya çıkmıştır. Sohbet etmek ve tartışmak gibi diğer çevrimiçi etkinliklerden alınan eğlenme duygusunun sadizm ile ilişkisinin olmadığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla siber trollemenin günlük yaşamdaki sadizmin sanal ortamlarda görülüş biçimi olduğu vurgulanmıştır.

Bishop (2014a), çalışmasında farklı kullanıcıların rahatsız edici kapasitesini göz önüne alarak sistemlerin çevrimiçi toplulukların gelişimini daha iyi planlamasına yardımcı olmak ve bu amaçla sistematik bir şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla belirli trollerin paylaşacağı gönderi türlerini tahmin etmeye yönelik bir ölçek geliştirmiştir. İngiltere’de yaklaşık 1000 kişi ile telefon üzerinden yapılan görüşmeler vasıtasıyla kullanıcılardan bir çevrimiçi topluluğa uygun olup olmadıkları yönünde kendilerini değerlendirmeleri istenmiştir. Çalışmada geliştirilen ölçek ile çevrimiçi tartışma grubu türünün tartışmaya yapılan katkının türleri üzerinde önemli bir etkisinin olabileceği gösterilmiştir. Bu ölçek, sistem yöneticilerinin üyeleri göndermeye teşvik etmek istedikleri mesaj türlerini yönetmesine yardımcı olurken, toplulukta istenmeyen kullanıcı türlerinin tespit edilmesine ve erişimin engellenmesine yardımcı olacağı ifade edilmiştir.

Griffiths (2014), çalışmasında ergenler tarafından giderek büyümekte olan “trol” olgusunu anket kullanarak çevrimiçi oyun oynayan 125 katılımcı üzerinden değerlendirmiştir. Çalışmanın sonucunda trollerin daha uzun oyun seansları

oynama eğiliminde oldukları görülmüştür. Trol davranış türleri arasında üzüntüye sebebiyet verme, cinsiyet ayrımcılığı, ırkçılık ve insanları sahte ve kasıtlı olarak yanıltmak yer almıştır. Ayrıca bu çalışma trol davranışların sebeplerini eğlence, sıkıntı ve intikam olarak ortaya koymuştur.

Binark vd. (2015), çalışmalarında Twitterdaki trollük olgusu, trol kültürü, trollerin türlerini, amaçlarını ve dilsel pratikleri doğrultusunda trolleme eyleminin gerçekleşme biçimlerini ele almışlardır. Konu alanı uzmanı 29 kişiyle görüşmeler yapılarak gerçekleştirilen bu çalışma kapsamında trol sözcüğünün etimolojik kökeni, tanımı, trollerin alanyazında ele alınış biçimleri ve sınıflandırmaları incelenmiştir. Çalışma sonucunda manipülasyon ve eğlence trollüğü arasındaki farklara dikkat çekilerek özellikle hakaret ve nefret suçu ile beslenen trollerle doğru bir biçimde mücadele edilebilmesi için yeni medya okuryazarlığının önemine vurgu yapılmıştır.

Mihaylov vd. (2015), çalışmalarında Bulgaristan'daki çevrimiçi bir gazetede ki siyasi içerikli yayınlara yapılan yorumlar üzerinden trol davranışların tanımlanmasını amaçlamışlardır. Bu amaçla Bulgaristan, Avrupa ve Dünya kategorilerinde yaklaşık iki yıllık süre zarfında siyasi içerikli yayınlara yapılan yorumları, yorumlayıcı özellikleriyle birlikte incelemişlerdir. Çalışma kapsamında kullanıcılar tarafından trol olarak kabul edilen ve siteye kullanıcı girişi yaparak 100 ve üzeri sayıda yorum yapmış kişi ele alınmıştır. Her bir kullanıcı için yayınlanan yorum sayısı, forumdaki gün sayısı, en az bir yoruma sahip gün sayısı ve üzerinde yorum yapılan yayın sayısı gibi istatistikler çıkarılmıştır. Bu bağlamda trollerin işaretlenebilmesi için tanımlanan bazı özellikler Tablo 2'de verilmiştir. Bu özelliklere dayanarak yapılan çalışma sonucunda oluşturulan modelin etkili bir biçimde çalıştığı ancak bazı durumlarda sistemin kontrol edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Öte yandan trollerin farklı özelliklerde davranarak trol olmayan kişileri de trolmüş gibi gösterme durumlarının olabilmesi çalışmanın sınırlı yanını oluşturmaktadır. Dolayısıyla anahtar kelimeler, başlıklar ve benzeri özelliklerin de dahil edildiği kapsamlı araştırmaların yapılması gerektiğine işaret edilmiştir.

Tablo 2

Trol Davranışların Belirlenmesinde Kullanılacak Değişken Örnekleri

Değişkenler	Özellikleri
Oylamaya Dayalı Özellikler	Trol olmayanların trollerle aynı görüşte olmayacaklarını ve onlara olumsuz oy vermeleri gerektiği beklentisiyle her bir kullanıcı için olumlu ve olumsuz oylarla yapılan yorum sayısı hesaplanmıştır.
Yorum-Yayın Benzerliği	Düşünceler, görüşlerin veya gündemin farklı olması halinde, trollerin yayın konusunu değiştirmeye veya bulandırmaya çalışabileceği varsayımından hareketle bu özellikler yorumlar ve yayınlar arasındaki benzerliği ölçmek için kullanılmıştır.
Yorum Sırasına Göre	Troller daha fazla etki elde edebilmek için yorum yapanlar arasında ilk sırada yer almak isterler.
En Sevilen/Nefret Edilen Yorumlar	Birçok yayının altındaki yorum dizisinde, diğer tüm kullanıcılara karşı çıkan bazı troller bulunur ve yorumları genelde en çok nefret edilenler arasındadır.
Yanıtlara Dayalı Özellikler	Bunlar, kaç kullanıcı yorumunun diğer yorumlara yanıt verdiğini, yanıtlara kaç cevap olduğunu vb. sayan özelliklerdir. Buradaki varsayım, troller özellikle belirli bir nedeni savunurken konuşmaya hâkim olmak isteyeceklerinden daha fazla yorum yapma eğiliminde olacaklarıdır.
Zamana Dayalı Özellikler	Belirli bir amaca yönelik yorum yazan kullanıcıların ücretli olabileceğini veya siyasi partilerin eylemcileri olabileceğini ve muhtemelen gönderide bulunmak için normal zamanları olduğu varsayımından hareketle farklı saatler boyunca yayınlanan yorum sayısından, günlük ya da haftalık bazda özellikler ele alınmıştır.

Mkono (2015), çalışmasında, turizm ile ilgili sosyal medya alanlarındaki müşterileri ve işletmeleri kurban olarak seçen çevrimiçi provokasyon ve taciz biçimi olarak “trolleme” olgusunu incelemiştir. Bu kapsamda TripAdvisor adlı sitede yer alan yorumları ve bunlara gösterilen tepkileri incelemiştir. Veriler, Google üzerinden ‘troll alert tripadvisor’ anahtar kelimeleri kullanılarak gelen sonuçlar arasından ilgisine göre filtrelenen ilk 19 sayfadan toplanmıştır. Ayrıca TripAdvisor karşıtı kampanyalar yürüten farklı web sayfalarından da veriler elde edilmiştir. Çalışmada “Kurumsal taciz: turizm / misafirperverliği hedefleyen troller”, “Provokasyon ve can sıkıcılık: bireysel sosyal medya kullanıcılarını trolleme”, “Sorumluluklar ve yükümlülükler: TripAdvisor’ın trollere cevapları” şeklinde temalar elde edilmiştir. Çalışma sonucunda işletmelerin itibarına zarar verecek kötüleyici, gerçek olmayan “fake” genellemelerle diğer kullanıcıları yanlış yönlendiren trollemenin yanı sıra TripAdvisor üzerinden diğer kullanıcıları provoke edici paylaşımlarda bulunan trolleme biçimleri ortaya konmuştur. Ayrıca provoke edici yorumlarda bulunan trollere yönelik “Don’t feed the troll (Trolleri beslemeyiniz)” tepkisinin verildiğine dikkat çekilmiş ve gruptaki üyelerin trollerle ilgili olarak birbirlerini uyardıkları vurgulanmıştır. Çalışmada sosyal medyayı yirmi birinci yüzyılın iş ortamının bir

parçası olarak kucaklamaya ihtiyaç olduğu, bu nedenle işletmelerin çevrimiçi itibarını yönetmek için sistematik stratejiler geliştirmelerinin zorunlu olduğu ifade edilmiştir.

Özsoy (2015), çalışmasında trol hesabı olarak kabul edilen 8 kişiyle yüzyüze ve e-posta üzerinden görüşme yaparak Türkiye'deki Twitter trollerini korku ve iktidar bağlamında ele almıştır. Trollerle görüşmeler yapılarak gerçekleştirilen bu çalışmada trollerin kimler olduğu, amaçlarının olup olmadığı varsa amaçlarının neler olduğu ve trolleme davranışlarının bir sınırının olup olmadığı gibi sorulara cevap aranmış ve Türkiye'deki Twitter trollerine yönelik bir profil ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda trollerin siyasi yönlerinin olduğu, paylaşımlarının her zaman iyi niyetli olmayabileceği ve çevrimiçi ortamların sağladığı anonimliğin troller için önemli bir özgürlük alanı oluşturduğunu ifade etmiştir.

Türk ve Tugen (2015), çalışmalarında sosyal medya üzerinden yapılan yalan haberlerle insanların nasıl manipüle edildiğine dikkat çekerek farklı ortamlardaki Türk trollerin yapmış olduğu trollemeleri incelemiştir. Çalışma kapsamında trolleme kavramını çevrimiçi platformlarda insanların hassas oldukları hususlarda onları tahrik ederek kızdırma, grup üyelerinin tamamını ya da bir kısmını hedef alıp, aşağılayıcı ve alaycı içerikler paylaşarak kullanıcılar arasında çatışma ortamı yaratma, kullanıcıları tartışmalara dahil etmek veya belirli tartışmalara çekmek, onları kışkırtarak sohbetlere dâhil etmeye çalışmak eylemi olarak ele alınmıştır. Bu doğrultuda trolleme eylemini

- Manipülasyon/spekülasyon yaratmak
- Yapay gündem oluşturmak
- Siyasi/Dini görüşleri kullanmak
- Toplumsal deney yapmak

amacıyla dört grup altında değerlendirmiştir.

Yıldızgörür (2015), yaptığı bir çalışmada Türkiye'deki Twitter kullanıcıları arasında trol olarak kabul edilen kişilerle görüşmeler yaparak ve trol hesaplarını analiz ederek elde edilen veriler ışığında trollerin kimler olduğu ya da olabileceği, insanları neden ve nasıl trollediklerini, Twitterda hangi tür trollerin olduğunu

araştırmıştır. Çalışma kapsamında trol davranışların diğer çevrimiçi zorba davranışlardan farkı ortaya koyularak troller hakkında;

- Görüşme yapılan trollerin dijital okuryazarlık düzeylerinin insanları kandırmak için içerik üretip yayınlatabilecek düzeyde olduğu,
- Trollerin ülke gündemini yakından takip ettiği ve böylelikle farklı gruplar arasında çatışma ortamı yaratabilecekleri verilere sahip oldukları,
- Asosyal olmadıkları ve genel kültür düzeylerinin genellikle yüksek olduğu,
- Türkiye ortalamasının üzerinde olacak şekilde Twitter'da günlük 4 saatten fazla zaman harcadıkları,

şeklinde bilgiler elde edilmiştir. Çalışma kapsamında ayrıca troller: “kinci, komik, seçkin, kopyacı ve saldırgan” şeklinde sınıflandırılmıştır. Trollerin bu davranışları sergileme nedenleri olarak ise can sıkıntısı, ilgi çekmek, fenomen olmak, eğlenmek, çatışma yaratmak, itibar kazanmak, başkalarının itibarını ortadan kaldırmak ve psikolojik doyum elde etmek olarak gruplanmıştır.

Coles ve West (2016), çalışmalarında çevrimiçi kullanıcıların trol terimini nasıl kullandıklarını araştırmışlardır. Çalışma kapsamında 14 farklı gazetenin kullanıcı yorumları söylemsel psikolojik bakış açısıyla analiz edilmiş ve trol terimini tanımlayan dört kategori ortaya çıkarılmıştır. Bu kategoriler;

- Kolay tanımlanabilen troller
- Nostalji
- Zorbalık
- Hoşa gitmeyen davranışlar

şeklinde olup çalışmada trol davranışların kolay tanımlanamadığına vurgu yapılmıştır.

Craker ve March (2016), yaptıkları bir çalışmada Facebook üzerinde trolleme faaliyetlerinde bulunan kişilerin kişilik özellikleri ve bu faaliyetlerin arkasında yatan sosyal motivasyon kaynaklarını araştırmışlardır. Araştırmacılar Facebook'da trolleme davranışlarının birer öngörücüsü olarak “Dark Tedrad” adı verilen kişilik özellikleri ve sosyal ödülleri incelemişlerdir. Çalışmaya Facebook hesabı olan ve yaşları 18-77 arasında değişen 396 yetişkin katılmıştır. Veri toplamak amacıyla

genel Facebook trolleme ölçeği, kısa sadistik dürtü ölçeği ve sosyal ödüller anketleri kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen bulgular, psikopati ve sadizmin psikolojik özelliklerinin Facebooktaki trolleme davranışlarının yordayıcısı olduğunu ortaya koymuş ve olumsuz sosyal gücün en güçlü yordayıcı değişken olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, Facebook'ta trolleme davranışları gösteren kişileri, empati yoksunu, küstah, başkalarının rahatsızlıklarından keyif alan ve başkaları üzerinde güç elde ederek onları etkileme arzusunda olan kişiler olarak nitelendirilmiştir. Çalışma sonucunda, bireysel trolleme davranışının, olumsuz kişilik özellikleri yerine negatif sosyal ödül motivasyonu ile daha iyi açıklanabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca trollerin Facebook'u sosyal kaos ve kişiler arası olumsuz etkileşimler yaratarak olumsuz sosyal güç isteklerini tatmin etmenin bir yolu olarak kullanan bireyler olduğuna dikkat çekilmiştir.

Karataş ve Binark'ın (2016) alışmalarında mizahi görüntüler (caps) ve trollük arasında yaratıcı kültür açısından bağ kurulmuş ve Türkiye'deki Twitter kullanıcısı olup trol olarak değerlendirilen hesapların ürettiği mizahi görüntülerin (caps) kültürel yurttaşlığı ve bu paylaşımların dolaşıma sokulmasıyla beraber kullanıcıların katılımcı durumlarını güçlendirdiği iddia edilmiştir. Bu doğrultuda 15 farklı trol Twitter hesabının tematik söylem analizi yapılmıştır. Bu analiz sayesinde trollerin dili yaratıcı bir biçimde nasıl kullandıkları ve mizahi görüntüleme (caps) bunların yansıması ortaya konmuştur. Çalışmanın sonucunda ülkemizdeki Twitter trollerinin mizah yoluyla özgün yaratıcı dil pratikleri ve mizahi görüntü (caps) oluşturmayla farklı ve özgün bir bakış açısı sunarak çeşitli olay, olgu veya sorunlara yönelik eleştiriler getirdikleri ifade edilmiştir. Bununla birlikte, Twitter trollerinin ürettikleri yaratıcı içerikler sayesinde yaratıcı ve katılımcı kültürün gelişmesine önemli katkı sağladığı ifade edilmiştir.

Mercimek vd. (2016), çalışmalarında, trol ve trolleme kavramlarına yönelik çeşitli tanımlamaları ele almış ve trollerin motivasyon kaynaklarına ilişkin değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bu kapsamda trol sözcüğünün çevrimiçi ortamlarda genellikle insanların dikkatini farklı yönlerle çekerek kullanıcıların ilgisinden beslenen bireyleri tanımlamak amacıyla kullanıldığını, saldırgan ve yıkıcı bir tutum içinde olan trollerin, fenomen olma, dikkat çekme gibi amaçlarla farklı ortamları provoke eden bireyler olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca trollerle mücadele hususunda çevrimiçi ortamlardaki moderasyon sisteminin yaygınlaştırılması,

bireylerin anonim hesaplar kullanarak farklı kişileri rahatsız etmelerinin önlenmesi ve bu davranışları yapanlara yönelik yasal yaptırımların uygulanması yönünde öneriler getirmişlerdir.

Zezulka ve Spellar (2016), çalışmalarında geliştirdikleri siber zorba/trol davranış ölçeğiyle “Mechanical Turk” adlı site üzerinden kullanıcıların öz değerlendirmeleriyle elde ettikleri verileri analiz ederek siber zorbalık ve trollük arasında yüksek düzeyde bir ilişkinin varlığını ortaya koymuşlardır. Çalışmaları sonucunda siber zorba ve İnternet trollerinin yüksek duygusal dengesizlik, deneyime açıklık gibi özelliklerde farklılıklar tespit edilmiştir. Buna göre siber zorba özelliğe sahip kişiler daha çok duygusal dengesizlik halindeyken trol davranışlara sahip bireyler daha çok yeni deneyimler yaşamaya dönüktür. Benzer biçimde hem trol hem de siber zorba olan bireylerin davranışlarında daha dışadönük olma eğiliminde oldukları ancak her iki grubun özsaygı düzeylerinin ise düşük olduğu sonucu elde edilmiştir.

Doğan vd. (2017), çalışmalarında trol kavramının kökeni, trolleme türleri ve özelliklerini ayrıntılı olarak incelemişlerdir. Çalışma kapsamında trolleme davranışı altında yatan etmenlere yer verilmiş ve sosyal medya kullanıcılarına trolleme davranışına maruz kaldıklarında önemsememe, engelleme, ihbar etme, başkalarıyla paylaşma gibi eylemlerde bulunmaya yönelik öneriler sunulmuştur.

Sanfilippo vd. (2017), çalışmalarında farklı trol davranışlarına karşı verilmesi gereken tepkileri tanımlamışlardır. Çalışma kapsamında toplam 10 üniversite öğrencisiyle iki odak grup görüşmesi ve dört mülakat yapılmıştır. Katılımcıların kendi deneyim ve görüşlerini etkili bir biçimde aktarabilmeleri için yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular ve yapılandırılmış tartışma ortamları kullanılmıştır. Katılımcılara yedi farklı trolleme davranışına ilişkin Amazon, Wikipedia, Facebook, Twitter, CNN gibi sitelerdeki ekran görüntüleri verilmiş ve bu durumlarda kendilerinin ne yapacağı, site yönetiminin bu duruma nasıl tepki göstermesi gerektiği ve son olarak toplumsal açıdan nasıl bir tepki verilmesi gerektiği yönünde soruları cevaplamaları istenmiştir. Gelen cevapların içerik analizi sonucunda trol davranışlara karşı trolleri engelleme, gönderilerini silme, kimliklerini ifşa etme, görmezden gelme, katı kurallar belirleme ya da davranışların yakından izlenebileceği bir mekanizma kurma gibi öneriler getirilmiştir.

Tsantarliotis vd. (2017), çalışmalarında trollerin muhtemel hedefleri olabilecek gönderilerin özelliklerini tanımlayarak trolleme eyleminin ortaya çıkmasından önce engellenebilmesine yönelik öneriler sunmuşlardır. Çalışma kapsamında öncelikle bir gönderinin altında yer alan trol ve trol olmayan yorumlara dayalı olarak gönderinin trol hassasiyet düzeyini belirleyen metrik geliştirilmiştir. Bu kapsamda bir gönderinin trol hassasiyetini belirlemek için gönderinin özelliklerini ve geçmişini kullanan bir sınıflama modeli geliştirilmiştir. Bu model gönderinin yanı sıra içeriği yayınlayan kullanıcının özelliklerini ve yayın geçmişi gibi bilgileri araştırmaya dayalı olarak çalışmaktadır. Reddit'ten gerçek bir veri kümesi kullanılarak yapılan çalışma neticesinde modelin, gönderilerin büyük bir bölümünün trol eylemlerine maruz kalma ihtimalini yüksek doğruluk yüzdesiyle ortaya koyabildiği görülmüştür. Çalışmanın bulgularına dayalı olarak trol eylemlerine maruz kalmaya açık durumda olabilecek kullanıcıların tanımlanabilmesine yönelik bir çalışmanın gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

Yılmaz ve Işıkdoğan (2017), çalışmalarında Twitter üzerinden trol olarak kabul ettikleri 13 farklı hesap üzerinden tematik söylem analizi yapmışlardır. Çalışma kapsamında trollerin özellikle mizah anlayışlarına dikkat çekilerek yaratıcı dil kullanımlarını da içeren içeriklere yer verilmiştir. Çalışmada Twitter trolllerinin yaratıcı dil pratiklerini kullanarak oluşturdukları paylaşımlar sayesinde fenomen olabildikleri ve diğer kullanıcılar tarafından yoğun ilgiye maruz kaldıkları ortaya konmuştur. Ayrıca trol olarak kabul edilen hesapların kapak ve profil fotoğraflarının diğer kullanıcıların dikkatini çekecek şekilde yaratıcı görsellerden oluştuğu ifade edilmiştir. Öte yandan trollerin daha çok genç yaştaki kullanıcıları hedef olarak seçtiği ve yapılan paylaşımların gençleri olumlu veya olumsuz bir biçimde etkileyebileceği belirtilmiştir. Bu süreçte trollerin duygu ve düşüncelerini aktarmalarında mizahi görüntülerin (caps) önemli bir araç olduğu ve trollerin mizahi görüntü (caps) üretiminin dinamik bir yapıda olduğu ve mizahi görüntülerin (caps) kullanıcılara paylaşımlar üzerinde düşünme ve sorgulama imkânı sağladığı ifade edilmiştir.

March ve Marrington (2019), İnternet trollüğüne ilişkin nitel analiz çalışması yapmışlardır. Bu doğrultuda çevrimiçi ortamda 379 kişiden veri toplanmıştır. Katılımcılara trolleri nasıl tanımladıkları, hangi tür davranışları trollük bağlamında değerlendirdikleri, hiç trolenip trolenmedikleri, trollendilerse bu durumun

kendilerinde nasıl bir his uyandırdığı gibi sorulara ek olarak siber zorbalık ve trollük arasındaki ayrımı nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Çalışmada elde edilen bulgulara göre katılımcılar trollüğü saldırgan bir davranış biçimi olarak tanımladıkları ve siber zorbalığın bir türü olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Çalışma kapsamında trolleme eylemine hiç maruz kalmamış kişiler trol davranışları daha saldırgan davranışlar olarak nitelendirirken trolleme eyleminde bulunan kişiler trol davranışları daha çok eğlence amaçlı yapılan etkinlikler olarak nitelendirmişlerdir. Öte yandan trolleme eylemine maruz kalan kişilerde duygusal ve ruhsal çöküntülerin yaşanabildiği ve genel olarak üzüntü ve kızgınlık durumlarının hâkim olduğu ortaya konmuştur.

İlgili Araştırmalar Özeti

Çevrimiçi olumsuz sosyal davranış örneği olarak kabul edilen trol davranışlarına ilişkin alanyazın incelendiğinde trol davranışlarının saldırgan, aldatıcı ve yıkıcı davranışlar olduğu (Buckels vd., 2014; Herring vd., 2002; Hardaker, 2010; Morrissey, 2010) ancak henüz üzerinde hemfikir olunan bir tanımının olmadığı (Fornacciari vd., 2018; Ladanyi & Doyle-Portillo, 2017; Synnott, Coulias, & Ioannou, 2017) görülmektedir.

Trol kavramıyla ilgili olarak yurt içinde yapılan çalışmalar incelendiğinde çalışmaların daha çok alanyazın taraması ve söylem analizi niteliğinde olduğu (Binark vd., 2015; Doğan vd., 2017; Karataş & Binark, 2016; Mercimek vd., 2016; Özsoy, 2015; Türk & Tugen, 2015; Yıldızgörür, 2015) görülmektedir. Trollerle ilgili yurt dışında yapılan çalışmalar incelendiğinde çalışmaların kapsamının trolleri tanıma ve trollerin davranışlarının sonuçlarını açıklama (Bishop, 2014a; Coles & West, 2016; Griffiths, 2014; Hardaker, 2013; March & Marrington, 2019), siber zorbalık ve trollük arasındaki ilişki (Zezulka & Spellar, 2016), kişilik özellikleriyle trollük arasındaki ilişki (Buckels vd., 2014; Craker & March, 2016) trollerin motivasyonları (Binns, 2012; Shachaf & Hara, 2010), trol davranışlarına karşı gösterilmesi önerilen tepkiler (Sanfilippo vd., 2017), trollere karşı alınması gereken önlemler (Mkono, 2015; Tsantarliotis vd., 2017), makine öğrenme yardımıyla trollerin tespit edilmesi (Mihaylov vd., 2015) gibi çalışmaların olduğu görülmektedir.

İlgili alanyazın incelemesi neticesinde trol ve trolleme kavramlarının araştırmacıların üzerinde durdukları bir konu olduğu ve farklı araştırma

yöntemleriyle ele alındığı görülmektedir. Günümüzde çevrimiçi sosyal ağların, bireylerin yaşantılarının önemli bir parçası haline gelmesiyle bu alanda yapılacak çalışmaların İnternet'i bilinçli ve güvenli kullanma konusunda toplumsal sorunlara ışık tutması beklenmektedir. Nitekim troller ve trollerin çevrimiçi ortamlarda sergiledikleri davranışlara ilişkin ölçme araçlarının geliştirilmesi ve trollerin İnternet kullanıcıları arasındaki farkındalık durumlarının araştırılması, eğitimcilerin ve politika üreticiler gibi diğer paydaşların da bu konulara farklı şekilde yaklaşmalarına olanak sağlayabilir. Dolayısıyla bu çalışmada çevrimiçi trol davranış ölçeği geliştirilerek trollere ilişkin farkındalık incelenmiş ve İnternet kullanıcılarının bilinçli ve güvenli bir biçimde çevrimiçi sosyal etkileşimlerde bulunabilmeleri için çeşitli adımların atılmasına yönelik politika uygulayıcılarına, eğitimcilere ve yöneticilere yönelik öneriler sunulmuştur. Bu doğrultuda eğitsel ortamların tasarlanmasından çevrimiçi sosyal paylaşım gruplarının etkili bir biçimde kullanılmasına kadar trollere yönelik alınabilecek önlemler açısından bu çalışmanın alanyazına katkı getireceği düşünülmektedir.

Bölüm 3 Yöntem

Bu bölümde araştırmmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin nasıl analiz edildiğine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Bu model belirli bir durumu olduğu gibi betimleyerek genel resmi ortaya koymayı amaçlayan araştırma yaklaşımı olarak ifade edilmektedir (Karasar, 2009). Ayrıca tarama deseni, katılımcıların çeşitli konulardaki eğilimlerini, tutumlarını yahut görüşlerini nicel ya da numerik olarak betimlemede kullanılmaktadır (Creswell, 2014).

Çalışma Grubu

Bu araştırmada, bireylerin çevrimiçi trol davranışlarda bulunma durumları araştırıldığı için araştırma grubunu Türkiye'deki İnternet kullanıcıları oluşturmaktadır. Bu doğrultuda çevrimiçi ortamlarda paylaşılan anket formuna geçerli cevap veren 1524 kişi çalışmanın katılımcı grubunu oluşturmaktadır.

Çalışma grubunun özellikleri. Araştırmaya katılan katılımcılara ilişkin çeşitli tanımlayıcı bilgiler Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3
Katılımcıların Cinsiyet, Yaş ve Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

Değişkenler	Seçenekler	f	%
Cinsiyet	Kadın	896	58,8
	Erkek	628	41,2
	Toplam	1524	100
Yaş	12-18 arası	341	22,4
	19-24 arası	639	41,9
	25-30 arası	237	15,6
	31-36 arası	161	10,6
	37-62 arası	146	9,6
	Toplam	1524	100
Eğitim Düzeyi	Ortaokul	27	1,8
	Lise	279	18,3
	Ön lisans	121	7,9
	Lisans	780	51,2
	Yüksek lisans	187	12,3
	Doktora	130	8,5
Toplam	1524	100	

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan çalışma grubunun %58,8'inin kadın (n=896) ve %41,2'sinin erkek (n=628) olduğu görülmektedir. Katılımcılar yaşlarını kendileri girebilmekte olup çalışma neticesinde okunurluğun daha kolay olabilmesi için araştırmacı tarafından gruplandırma yapılmıştır. Katılımcıların yaşa göre dağılımları incelendiğinde en küçük katılımcının 12 en büyüğünün ise 62 yaşında olduğu gözlenmektedir. Öte yandan yaşa göre dağılım 12-18 arası yaş grubundakiler için %22,4 (n=341), 19-24 arası %41,9 (n=639), 25-30 arası %15,6 (n=237), 31-36 arası %10,6 (n=161), 37-62 arası %9,6 (n=146) şeklinde olup katılımcıların büyük çoğunluğunun gençlerden oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim düzeyine göre dağılımına bakıldığında ortaokul %1,8 (n=27), lise %18,3 (n=279), ön lisans %7,9 (n=121), lisans %51,2 (n=780), yüksek lisans %12,3 (n=187), doktora %8,5 (n=130) şeklinde bir dağılımın olduğu ve katılımcıların önemli bir bölümünün eğitim düzeyinin lise ve lisans olduğu görülmektedir.

Tablo 4'te katılımcıların illere göre dağılımı verilmiştir. Buna göre Türkiye'nin 81 ilinden farklı oranlarda İnternet kullanıcılarının çalışmaya katıldığı görülmektedir. Araştırmaya en fazla Ankara %18,8 (n=286) ve İstanbul'dan %16,1 (n=246) katılım sağlanmıştır. Bu durum Türkiye'de nüfusun illere göre dağılımıyla da bir ölçüde paralellik taşımaktadır.

Tablo 4
Katılımcıların İllere Göre Dağılımı

İl Adı	f	%	İl Adı	f	%
Adana	14	0,9	Kahramanmaraş	12	0,8
Adıyaman	9	0,6	Karabük	4	0,3
Afyonkarahisar	15	1,0	Karaman	8	0,5
Ağrı	8	0,5	Kars	8	0,5
Aksaray	6	0,4	Kastamonu	9	0,6
Amasya	13	0,9	Kayseri	12	0,8
Ankara	286	18,8	Kırıkkale	7	0,5
Antalya	47	3,1	Kırklareli	11	0,7
Ardahan	11	0,7	Kırşehir	45	3,0
Artvin	7	0,5	Kilis	10	0,7
Aydın	13	0,9	Kocaeli	24	1,6
Balıkesir	12	0,8	Konya	13	0,9
Bartın	9	0,6	Kütahya	11	0,7
Batman	5	0,3	Malatya	5	0,3
Bayburt	7	0,5	Manisa	21	1,4
Bilecik	5	0,3	Mardin	10	0,7

Bingöl	6	0,4	Mersin	11	0,7
Bitlis	7	0,5	Muğla	18	1,2
Bolu	35	2,3	Muş	6	0,4
Burdur	7	0,5	Nevşehir	7	0,5
Bursa	23	1,5	Niğde	2	0,1
Çanakkale	5	0,3	Ordu	5	0,3
Çankırı	6	0,4	Osmaniye	6	0,4
Çorum	9	0,6	Rize	4	0,3
Denizli	46	3,0	Sakarya	14	0,9
Diyarbakır	5	0,3	Samsun	18	1,2
Düzce	5	0,3	Siirt	10	0,7
Edirne	6	0,4	Sinop	13	0,9
Elazığ	10	0,7	Sivas	5	0,3
Erzincan	28	1,8	Şanlıurfa	9	0,6
Erzurum	16	1,0	Şırnak	10	0,7
Eskişehir	26	1,7	Tekirdağ	10	0,7
Gaziantep	10	0,7	Tokat	13	0,9
Giresun	4	0,3	Trabzon	10	0,7
Gümüşhane	13	0,9	Tunceli	13	0,9
Hakkâri	8	0,5	Uşak	8	0,5
Hatay	45	3,0	Van	21	1,4
Iğdır	6	0,4	Yalova	10	0,7
Isparta	10	0,7	Yozgat	4	0,3
İstanbul	246	16,1	Zonguldak	8	0,5
İzmir	21	1,4			
Toplam				1524	100

Katılımcıların İnternet erişiminde kullandıkları araçlara ilişkin betimsel istatistikler. Katılımcıların İnternet'e erişimde kullandıkları araçları tanımlamak için soru sorulmuş ve Tablo 5'te katılımcıların İnternet'e erişimde kullandıkları araçların kullanım sıklığına göre oransal dağılımı verilmiştir.

Tablo 5
Katılımcıların İnternet Erişiminde Kullandıkları Araçlar ve Kullanım Sıklıkları

Kullanılan Araç		Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Sık Sık	Her Zaman	Toplam	Ortalama
Bilgisayar (Masaüstü-Dizüstü)	f	73	221	401	415	414	1524	3,57
	%	4,8	14,5	26,3	27,2	27,2	100	
Tablet	f	695	379	280	89	81	1524	2
	%	45,6	24,9	18,4	5,8	5,3	100	
Akıllı Telefon	f	18	15	204	385	902	1524	4,4
	%	1,2	1,0	13,4	25,3	59,2	100	

Tablo 5'e göre İnternet erişiminde, katılımcıların %4,8'i (n=73) hiçbir zaman Bilgisayar (Masaüstü-Dizüstü) kullanmadıklarını, %14,5'i (n=221) ise nadiren kullandığını, %26,3'ü (n=401) bazen kullandığını, %27,2'si (n=415) sık sık kullandığını ve %27,2'si (n=414) her zaman kullandıklarını ifade etmişlerdir. İnternet erişiminde tablet kullanımında ise bu oranların daha düşük olduğu görülmektedir. Katılımcıların %45,6'sı (n=695) hiçbir zaman tablet kullanmadığını, %24,9'u (n=379) nadiren tablet kullandığını, %18,4'ü (n=280) bazen tablet kullandığını, %5,8'i (n=89) sık sık tablet kullandığını, %5,3'ü (n=81) ise her zaman tablet kullandıklarını ifade etmişlerdir. İnternet erişiminde akıllı telefon kullanımına bakıldığında katılımcıların %1,2'si (n=18) hiçbir zaman kullanmadığını, %1'i (n=15) nadiren kullandığını, %13,4'ü (n=204) bazen kullandığını, %25,3'ü (n=385) sık sık kullandığını, %59,2'si (n=902) ise İnternet'e erişimde her zaman akıllı telefon kullandığını ifade etmiştir. Tüm veriler ortak değerlendirildiğinde İnternet erişiminde akıllı telefon kullanımının ($\bar{x}=4,4$) bilgisayar ($\bar{x}=3,57$) ve tablet ($\bar{x}=2$) kullanımından fazla olduğu görülmektedir. Özellikle tablet kullanımındaki düşük yüzdelerin ortaya çıkması ve İnternet erişiminde mobil akıllı telefonların yaygın kullanıldığına dair yayınlanan raporlar da bu sonuçları destekler niteliktedir. Nitekim bu sonuçlar her yıl yayınlanan sosyal medya istatistikleri raporuyla da benzerlik göstermektedir (DataReportal, 2019).

Katılımcıların bilgisayar, İnternet ve sosyal medyayı günlük kullanım sürelerine ilişkin betimsel istatistikler. Katılımcılara Bilgisayar, İnternet ve sosyal medyayı günlük kullanma sürelerine ilişkin soru sorulmuş ve Tablo 6'da çalışmaya katılmış İnternet kullanıcılarının Bilgisayar, İnternet ve sosyal medyayı günlük kullanma sürelerine ilişkin bilgiler verilmiştir.

Tablo 6

Katılımcıların Bilgisayar, İnternet ve Sosyal Medyayı Günlük Kullanım Süreleri

		Hiç Kullanmıyorum	1 saatten az	1-3 saat	4-6 saat	7 saat ve üzeri	Toplam	Ortalama
Bilgisayar	f	194	449	425	252	204	1524	2,88
	%	12,7	29,5	27,9	16,5	13,4	100	
İnternet	f	6	138	490	503	387	1524	3,74
	%	0,4	9,1	32,2	33	25,4	100	
Sosyal Medya	f	57	310	630	333	194	1524	3,19
	%	3,7	20,3	41,3	21,9	12,7	100	

Tablo 6'daki verilere göre katılımcıların %12,7'si (n=194) hiç bilgisayar kullanmadığını, %29,5'i (n=449) 1 saatten az kullandığını, %27,9'u (n=425) 1-3 saat arasında kullandığını, %16,5'i (n=252) 4-6 saat arasında kullandığını, %13,4'ü (n=204) günlük 7 saat ve üzeri bilgisayar kullandığını ifade etmiştir. Katılımcıların İnternet'te geçirdikleri sürelerle bakıldığında %0,4'ünün (n=6) İnternet'i hiç kullanmadığı, %9,1'inin (n=138) 1 saatten az kullandığı, %32,2'sinin (n=490) 1-3 saat arasında kullandığı, %33'ünün (n=503) 4-6 saat arasında kullandığı, %25,4'ünün (n=387) ise günlük 7 saat ve üzeri kullandığı görülmektedir.

Çalışma grubunun günlük sosyal medya kullanma süreleri incelendiğinde %3,7'sinin (n=57) hiç sosyal medya kullanmadığı, %20,3'ünün (n=310) 1 saatten az kullandığı, %41,3'ünün (n=630) 1-3 saat arasında kullandığı, %21,9'unun (n=333) 4-6 saat arasında kullandığı, %12,7'sinin (n=194) ise 7 saat ve üzeri sosyal medyayı kullandığı görülmektedir. Tüm veriler ortak değerlendirildiğinde İnternet kullanım süresinin ($\bar{x}=3,74$) sosyal medya ($\bar{x}=3,19$) ve bilgisayar ($\bar{x}=2,88$) kullanım süresinden daha fazla olduğu görülmektedir. Ancak veriler karşılaştırıldığında katılımcılardan 1-3 saat altında İnternet kullandıklarını ifade edenlerin oranının aynı saat aralığındaki sosyal medya kullanımından daha düşük çıkması katılımcıların sosyal medya ve İnternet'i ayrı birer araç olarak değerlendirdikleri şeklinde yorumlanabilir. Sosyal medyada geçirilen zamanın İnternet'te geçirilen zamana eşit ya da daha düşük olması beklenir. Çünkü İnternet'e bağlanmadan sosyal medya kullanamayacakları düşünüldüğünde katılımcıların sosyal medya ve İnternet'i ayrı bağlamda değerlendirdikleri gözlenmektedir. Bu doğrultuda İnternet kullanıcılarının İnternet ve sosyal medya algılarının araştırılmasının faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların sosyal medya ortamlarını kullanma sıklıklarına ilişkin betimsel istatistikler. Çalışma kapsamında katılımcıların farklı sosyal ağları kullanma sıklıklarına ilişkin değerlendirmeleri ele alınmış ve Tablo 7'de katılımcıların farklı sosyal medya ortamlarını kullanım sıklıkları verilmiştir.

Tablo 7'ye göre katılımcıların %30,6'sı (n=467) hiçbir zaman Facebook kullanmadığını, %8,9'u (n=136) yılda birkaç kez kullandığını, %11,6'sı (n=177) ayda birkaç kez kullandığını, %14'ü (n=213) haftada birkaç kez kullandığını, %11,9'u (n=181) günde bir kez kullandığını, %23'ü (n=350) günde birkaç kez Facebook

kullandığını ifade etmiştir. Twitter kullanımıyla ilgili olarak, katılımcıların %41,8'i (n=637) Twitter'ı hiçbir zaman kullanmadığını, %8,1'i (n=124) yılda birkaç kez kullandığını, %9,9'u (n=151) ayda birkaç kez kullandığını, %10,4'ü (n=159) haftada birkaç kez kullandığını, %8,9'u (n=135) günde bir kez kullandığını, %20,9'u (n=318) günde birkaç kez kullandığını belirtmiştir.

Tablo 7

Katılımcıların Sosyal Medya Ortamlarını Kullanma Sıklıkları

		Hiçbir Zaman	Yılda birkaç kez	Ayda birkaç kez	Haftada birkaç kez	Günde bir kez	Günde birkaç kez	Toplam	Ortalama
Facebook	f	467	136	177	213	181	350	1524	3,36
	%	30,6	8,9	11,6	14	11,9	23	100	
Twitter	f	637	124	151	159	135	318	1524	2,99
	%	41,8	8,1	9,9	10,4	8,9	20,9	100	
Instagram	f	176	19	42	94	140	1053	1524	5,07
	%	11,5	1,2	2,8	6,2	9,2	69,1	100	
YouTube	f	14	16	64	287	239	904	1524	5,25
	%	0,9	1	4,2	18,8	15,7	59,3	100	

Son yıllarda gittikçe yaygınlaşan Instagram kullanımına yönelik veriler incelendiğinde katılımcıların %11,5'inin (n=176) hiçbir zaman Instagram kullanmadığı, %1,2'sinin (n=19) yılda birkaç kez kullandığı, %2,8'inin (n=42) ayda birkaç kez kullandığı, %6,2'sinin (n=94) haftada birkaç kez kullandığı, %9,2'sinin (n=140) günde bir kez kullandığı, %69,1'inin (n=1053) ise günde birkaç kez Instagram kullandıkları görülmektedir. YouTube kullanımına ilişkin verilere bakıldığında, katılımcıların %0,9'unun (n=14) hiçbir zaman youtube kullanmadığı, %1'inin (n=16) yılda birkaç kez kullandığı, %4,2'sinin (n=64) ayda birkaç kez kullandığı, %18,8'inin (n=287) haftada birkaç kez kullandığı, %15,7'sinin (n=239) günde bir kez kullandığı, %59,3'ünün (n=904) günde birkaç kez youtube kullandığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, sosyal medya ortamlarının kullanım durumları karşılaştırıldığında video paylaşım sitesi olarak kurulan ve giderek farklı sosyal etkileşim araçlarının eklendiği YouTube'un ($\bar{x}=5,25$) ilk sırada, Instagram'ın ($\bar{x}=5,07$) ise ikinci sırada yer aldığı anlaşılmaktadır. Daha sonra Facebook ($\bar{x}=3,36$) ve Twitter ($\bar{x}=2,99$) gelmektedir. Bu durum yayınlanan sosyal medya istatistiklerinde de benzer olup çalışmada elde edilen veriler ile alanyazının tutarlı olduğu söylenebilir (DataReportal, 2019).

Katılımcıların İnternet kullanım amaçlarına ilişkin betimsel istatistikler.

Çalışma kapsamında kullanıcılara İnternet kullanım amaçlarına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Tablo 8’de bu sorulara verilen yanıtların frekans ve yüzdeler dağılımları sunulmuştur.

Tablo 8
Katılımcıların İnternet Kullanım Amaçları

		Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Sık Sık	Her Zaman	Toplam	Ortalama
Bilgi arama	f	8	60	236	681	539	1524	4,1
	%	0,5	3,9	15,5	44,7	35,4	100	
Oyun oynama	f	484	390	309	200	141	1524	2,43
	%	31,8	25,6	20,3	13,1	9,3	100	
Alışveriş yapma	f	197	419	576	244	88	1524	2,74
	%	12,9	27,5	37,8	16,0	5,8	100	
Gazete ya da dergi okuma	f	228	352	429	348	167	1524	2,92
	%	15	23,1	28,1	22,8	11	100	
Video izleme	f	9	81	299	653	482	1524	4
	%	0,6	5,3	19,6	42,8	31,6	100	
Müzik dinleme	f	24	104	260	540	596	1524	4,04
	%	1,6	6,8	17,1	35,4	39,1	100	
Sosyal medya kullanma	f	54	111	170	506	683	1524	4,08
	%	3,5	7,3	11,2	33,2	44,8	100	
E-posta gönderme/alma	f	111	215	335	405	458	1524	3,58
	%	7,3	14,1	22	26,6	30,1	100	

Tablo 8’e göre, katılımcılar İnternet’i en az oyun oynamak için ($\bar{x}=2,43$), en fazla sosyal medya için ($\bar{x}=4,08$) kullanmaktadırlar. Öte yandan katılımcıların İnternet kullanım amaçları arasında bilgi arama ($\bar{x}=4,1$), video izleme ($\bar{x}=4$) ve müzik dinleme ($\bar{x}=4,04$) önemli yer tutmaktadır. Çevrimiçi alışveriş yapma ($\bar{x}=2,74$), gazete ya da dergi okuma ($\bar{x}=2,92$), e-posta gönderme/alma ($\bar{x}=3,58$) ise katılımcıların İnternet kullanım amaçları arasında daha düşük ortalamaya sahiptir.

Katılımcıların bilişim teknolojilerini ve İnternet’i kullanma konusunda kendilerini yeterli hissetme düzeylerine ilişkin betimsel istatistikler. Katılımcıların bilişim teknolojileri ve İnternet kullanımı konusunda yeterliklerini kendi değerlendirmelerine göre ele almak için soru sorulmuş ve Tablo 9’da katılımcıların bilişim teknolojilerini ve İnternet’i kullanma konusunda kendilerini yeterli hissetme düzeylerine yer verilmiştir.

Tablo 9

Katılımcıların Bilişim teknolojilerini ve İnternet'i Kullanma Konusunda Kendilerini Yeterli Hissetme Düzeyleriyle İlgili Dağılımlar

		Hiç Yeterli Değilim	Az Yeterliyim	Orta Düzeyde Yeterliyim	Yeterliyim	Tamamen Yeterliyim	Toplam	Ortalama
Bilgisayar, tablet vb. teknolojiler	f	26	115	351	554	478	1524	3,88
	%	1,7	7,5	23	36,4	31,4	100	
İnternet	f	7	46	267	642	562	1524	4,12
	%	0,5	3	17,5	42,1	36,9	100	
Sosyal Medya	f	28	82	291	586	537	1524	4
	%	1,8	5,4	19,1	38,5	35,2	100	

Tablo 9'a göre, katılımcıların %1,7'si (n=26) bilgisayar, tablet vb. teknolojileri kullanma konusunda hiç yeterli olmadığını, %7,5'inin (n=115) az yeterli olduğunu, %23'ünün (n=351) orta düzeyde yeterli olduğunu, %36,4'ünün (n=554) yeterli olduğunu, %31,4'ünün (n=478) tamamen yeterli olduğunu belirtmişlerdir. İnternet kullanımı konusunda ise, katılımcıların %0,5'i (n=7) hiç yeterli olmadığını, %3'ü (n=46) az yeterli olduğunu, %17,5'inin (n=267), orta düzeyde yeterli olduğunu, %42,1'i (n=642) yeterli olduğunu, %36,9'u ise (n=562) tamamen yeterli olduğunu ifade etmişlerdir. Bunların yanında, sosyal medya kullanımındaki yeterlik algı düzeylerine bakıldığında, katılımcıların %1,8'i (n=28) hiç yeterli olmadığı, %5,4'ün (n=82) az yeterli olduğu, %19,1'i (n=291) orta düzeyde yeterli olduğu, %38,5'ü (n=586) yeterli olduğu, %35,2'ü ise (n=537) tamamen yeterli olduğu şeklinde fikir beyan ettiği anlaşılmaktadır.

Kendi yeterliklerini ölçeklendirdiği bu bölümdeki ortalamalara bakıldığında, katılımcıların kendilerini en çok İnternet kullanımı konusunda yeterli hissettikleri ($\bar{x}=4,12$) görülmektedir. Daha sonra sırasıyla sosyal medya kullanımı ($\bar{x}=4$) ve bilgisayar, tablet ve benzeri teknolojiler ($\bar{x}=3,88$) gelmektedir.

Veri Toplama Süreci

Çalışma kapsamında veriler çevrimiçi ortamda Google Formlar aracılığıyla toplanmıştır. Google Formlar ortamında hazırlanan anket formunun bağlantısı farklı illerdeki üniversite mezun grupları, WhatsApp, Facebook, Twitter, Instagram ve sözlük sayfaları gibi sosyal medya ortamlarında paylaşılarak katılımcıların Ekim 2018 – Ocak 2019 tarihleri arasında doldurması sağlanmıştır. Bu süreçte çalışmaya

maksimum düzeyde katılımcı sağlanması amacıyla zaman zaman hatırlatma mesajları gönderilmiş ve farklı sosyal ağlarda form bağlantısı tekrar paylaşılmıştır.

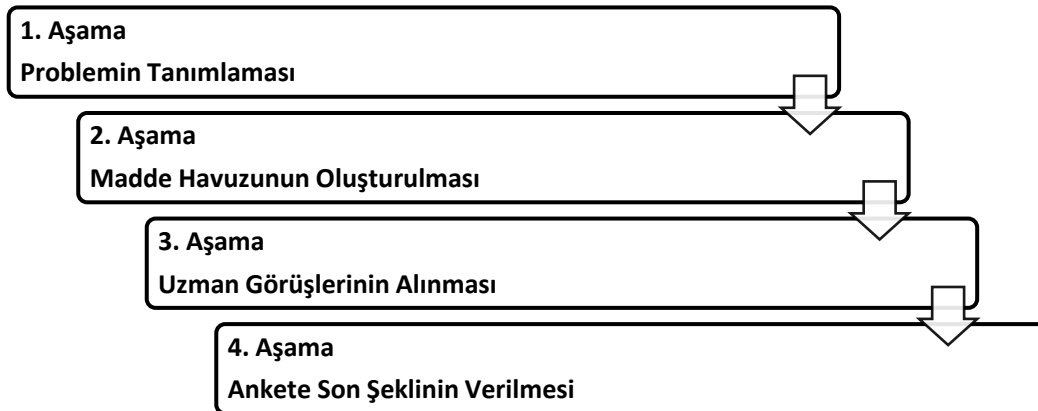
Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada araştırmacı tarafından geliştirilen üç farklı araç veri toplamak amacıyla kullanılmıştır. Bu araçlar sırasıyla “kişisel bilgiler anketi”, “trol davranış ölçeği” ve “trol ve trolleme kavramlarına ilişkin farkındalık anketi”dir.

Kişisel bilgiler anketi. Araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgiler anketinde katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, bilgisayar ve İnternet kullanım sıklığı ve yeterliği gibi bilgilerin istendiği 9 madde bulunmaktadır (EK-A).

Trol davranış ölçeği. Bu ölçekte 25 maddeden oluşan trol davranış örnekleri yer almaktadır. Bu maddelerin her birine katılımcılar “Hiçbir Zaman”, “Nadiren”, “Bazen”, “Sık Sık”, “Her Zaman” şeklinde yanıt verebilmektedirler. “Hiçbir Zaman” seçeneği için 1 puan, “Her Zaman” seçeneği ise 5 puan şeklinde değerlendirilmektedir. Buna göre ölçekten en az 25, en çok ise 125 puan alınabilmektedir (EK-B).

Trol davranış ölçeğinin geliştirilmesi. Çalışma kapsamında İnternet kullanıcılarının trol davranış durumlarını ortaya koymak amacıyla bir ölçek geliştirilmiştir. Büyüköztürk’e (2005) göre ölçme aracı geliştirme dört aşamada gerçekleştirilmektedir.

Şekil 10. Ölçme aracı geliştirme süreci

Çalışmanın amacına yönelik veri toplama aracının geliştirilmesinde öncelikle alanyazın taraması yapılmış ve ilgili alanda yapılan çalışmalar incelenerek benzer amaca hizmet eden ölçme aracının olup olmadığı kontrol edilmiştir. Ülkemizde

yapılan çalışmalar incelendiğinde trol davranışlara yönelik bir lme aracının geliştirilmediği görülmüştür. Konuyla ilgili olarak yabancı kaynaklarda iki farklı lme aracına ulaşılmıştır. Bunlardan Craker ve March (2016) tarafından geliştirilen ve Facebookta gerçekleşen trolleme davranışlarının değerlendirildiği bir ölçek ile Zezulka ve Seigfried-Spellar (2016) tarafından geliştirilen trol davranışlarda bulunma leği, alışma kapsamında geliştirilen trol davranış leğinin maddelerinin referans kaynakları olmuştur. Ölçek maddeleri oluşturulurken trol davranışların ortaya çıkış biçimleri incelenmiş ve alanyazına uygun olarak bir madde havuzu oluşturulmuştur.

Çalışma kapsamında geliştirilen trol davranış leğinin 8, 9, 10, 12, 14, 18, 20, 22, 25. maddeleri Zezulka ve Seigfried-Spellar'ın (2016) hazırlamış olduğu lme aracından; 3, 17, 19. maddeler ise Craker ve March (2016) tarafından geliştirilen lme aracından uyarlanmıştır.

Oluşturulan madde havuzuna yönelik 2 lme değerlendirme uzmanı, 2 dil uzmanı ve 12 alan uzmanından grş istenmiştir. Uzmanlardan gelen görüşler doğrultusunda lme aracında düzeltmeler yapılmış ve evrimii ortamda n uygulaması yapılarak son şekli verilmiştir (EK-B).

Trol ve trolleme kavramlarına ilişkin farkındalık anketi. Bu çalışmada kullanılan üçüncü veri toplama aracı olan "trol ve trolleme kavramlarına ilişkin farkındalık anketi" başlıklı anket 3 sorudan oluşmaktadır. Bu ankette katılımcıların trol ve trolleme kavramlarına ilişkin düşüncelerini yazmaları istenmektedir. Ayrıca katılımcılara İnternet kullanıcılarının trolleme davranışında bulunma nedenleri ve bu davranışlarla karşılaştıklarında neler yaptıkları sorulmaktadır. Burada katılımcılar 5'li likert üzerinden "hiç katılmıyorum, katılmıyorum, orta derecede katılıyorum, katılıyorum, tamamen katılıyorum" gibi seçenekleri işaretleyebilmektedir. Anketin son bölümünde ise katılımcılar varsa eklemek istedikleri diğer hususları belirtebilmektedirler (EK-C).

Verilerin Analizi

Çalışma kapsamında elde edilen verilerin analizi yapılırken öncelikle kullanılacak testlerin sayılıları sınanmıştır. Buna göre ilk olarak verilerin çeşitli alt değerkenlere göre normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir.

Ölçeklerle toplanan puanların normallik kontrolü çarpıklık-basıklık değerleri, aritmetik ortalama, ortanca ve tepe değer gibi betimsel istatistiklerin yanı sıra, Q-Q grafiği ve kutu-çizgi grafikleri, z istatistiği gibi farklı yöntemlerle yapılabilmektedir. Öte yandan grubun 50'den fazla olması halinde Kolmogorov-Smirnov (K-S) testi, puanların normalliğe uygunluğunu incelemede yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. K-S testi sonucunda $\alpha < .05$ olması durumunda puanların normal dağılmadığı ve parametrik olmayan testlerin kullanılması gerektiği yorumu yapılmaktadır (Büyüköztürk, 2018).

Yapılan analizler sonucunda verilerin normal dağılım göstermediği saptanmış (EK-Ç) ve verileri normalleştirme yöntemlerinden karekök alma, tersini alma, logaritmik dönüşümler uygulanmıştır. Ancak veriler, bu dönüşümlere rağmen normal dağılım göstermemiştir.

Sonuç olarak araştırma kapsamında elde edilen verilerin analizinde araştırmanın alt problemleri doğrultusunda betimsel istatistik yöntemlerinden yüzde ve frekans hesaplamaları kullanılmıştır. Öte yandan katılımcıların trol davranış durumlarının cinsiyete, yaşa, eğitim düzeyi, bilgisayar, İnternet ve sosyal medyayı kullanım sıklığına göre farklılaşma durumuna bakılırken veriler normal dağılmadığından parametrik olmayan testlerden "Mann-Withney U" ve "Kruskal-Wallis" testi kullanılmıştır. Ayrıca cinsiyete ve eğitim düzeyine göre trol paylaşımlara gösterilen tepkilerin karşılaştırılmasında frekansa dayalı verilerde gruplar arası fark kontrolünde kullanılan ve parametrik olmayan ki kare testinden faydalanılmıştır. Tarama araştırmalarında sıklıkla kullanılan ki kare testi sayesinde iki sınıflımal değişkenin kategorilerine göre oluşan gözlemlen değerlerle beklenen değerler arasında farklılık olup olmadığı incelenir (Büyüköztürk, 2018). Belirtilen analizlerde IBM SPSS 20 paket programı kullanılmıştır. Ayrıca trol ve trolleme kavramlarının katılımcılarda çağrıştırdığı kelimelerin incelenmesinde içerik analizi yöntemi ve NVivo 10 paket programı kullanılarak trol davranışlara ilişkin kodlar ve kelime sıklıklarına bağlı olarak kelime bulutu oluşturulmuştur. Çalışma kapsamında ele alınan alt problemler, bu alt problemlere yanıt bulmak üzere kullanılan veri toplama araçları ile verilerin analizinde kullanılan testler Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10

Araştırma Problemleri, Kullanılan Veri Toplama Araçları ve Uygulanan Testler

No	Alt Problemler	Veri Toplama Aracı	Yapılan Testler
1.	Çevrimiçi trol davranış ölçeği, katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumlarını ölçmede geçerlik ölçütlerini sağlamakta mıdır?	Trol Davranış Ölçeği	KMO ve Bartlett Testi
2.	Çevrimiçi trol davranış ölçeği, katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumlarını ölçmede güvenilirlik ölçütlerini sağlamakta mıdır?	Trol Davranış Ölçeği	Cronbach Alpha Katsayısı
3	Katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumları nasıldır?	Trol Davranış Ölçeği	Betimsel istatistikler (Frekans, yüzde, ortalama)
3.1	Katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumları cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermekte midir?	Kişisel/Demografik Bilgiler (Soru 1)	Mann-Withney U
3.2	Katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumları yaşa göre anlamlı farklılık göstermekte midir?	Kişisel/Demografik Bilgiler (Soru 2, Trol davranış ölçeği)	Kruskal-Wallis
3.3	Katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumları eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?	Kişisel/Demografik Bilgiler (Soru 3, Trol davranış ölçeği)	Kruskal-Wallis
3.4	Katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumları İnternet erişiminde kullandığı araçlara göre anlamlı farklılık göstermekte midir?	Kişisel/Demografik Bilgiler (Soru 5, Trol davranış ölçeği)	Kruskal-Wallis
3.5	Katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumları bilgisayar, İnternet ve sosyal medyayı kullanım süresine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?	Kişisel/Demografik Bilgiler (Soru 6, Trol davranış ölçeği)	Kruskal-Wallis
3.6	Katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumları sosyal medya ortamlarını kullanma sıklığına göre anlamlı farklılık göstermekte midir?	Kişisel/Demografik Bilgiler (Soru 7, Trol davranış ölçeği)	Kruskal-Wallis
3.7	Katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumları bilişim teknolojilerini ve İnternet'i kullanma konusunda kendilerini yeterli hissetme düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?	Kişisel/Demografik Bilgiler (Soru 9, Trol davranış ölçeği)	Kruskal-Wallis
4	Katılımcı değerlendirmelerine göre trollerin amacı nedir?	Bölüm 3 (Soru 2)	Betimsel istatistikler (Frekans, yüzde, ortalama)
5	Katılımcıların trol davranışlara yönelik tepkileri nasıldır?	Bölüm 3 (Soru 3)	Betimsel istatistikler (Frekans, yüzde, ortalama)

5.1	Katılımcıların trol davranışlara gösterdikleri tepkiler cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermekte midir?	Kişisel/Demografik Bilgiler Bölüm 3 (Soru 3)	Ki-Kare
5.2	Katılımcıların trol davranışlara gösterdikleri tepkiler eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?	Kişisel/Demografik Bilgiler Bölüm 3 (Soru 3)	Ki-Kare
6	Trol ve trolleme kavramlarının katılımcılarda çağrıştırdığı kelimeler nelerdir?	Bölüm 3 (Soru 1)	İçerik analizi

Tablo 10'da çalışmanın alt problemleri doğrultusunda kullanılan veri toplama aracı ve yapılan analizlere ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çalışma kapsamında cevap aranan 4 ana problem olmak üzere 13 farklı problem ifadesi için 5 farklı analiz uygulanmıştır.

Araştırmanın İç ve Dış Geçerliliği

Bu bölümde araştırmanın iç ve dış geçerliliğini sağlamak için yapılan işlemlere yer verilmiştir.

Araştırmanın iç geçerliliği. Bilimsel araştırmalarda elde edilen sonuçların gerçekten bilinen nedenlerle açıklanabilme durumu iç geçerlik olarak ifade edilmektedir (Can, 2013; Karasar, 2009). Başka bir ifadeyle, iç geçerlik bağımlı değişkendeki değişimlerin kaynağının, gerçekten bağımsız değişken olup olmadığının kontrol edilmesidir (Fraenkel, Wallen, & Hyun, 2012). İç geçerliğin artırılmasına yönelik bağımsız değişkenin dışında olup bağımlı değişkeni etkileme olasılığı bulunan değişkenlerin tamamen veya kısmen kontrol altına alınması gerekebilir. Genel olarak zaman, deneyden önce yapılan ölçme işlemleri, olgunlaşma, farklı ölçme araçlarıyla farklı süreçlerin işletilmesi, gruplamanın yansız yapılmaması gibi durumlar iç geçerliliği etkileyen önemli değişkenler olarak ifade edilmektedir (Can, 2013; Fraenkel vd., 2012; Karasar, 2009). Bu doğrultuda çalışma kapsamında veri toplama aracının geçerli ve güvenilir bir araç olarak tasarlanması, kullanılan ölçme aracının çevrimiçi ortamda yayınlanarak çok sayıda kişiye ulaşılmış olması ve az sayıda denek kaybının yaşanması araştırmanın iç geçerliliği adına oldukça önemlidir. Öte yandan ölçme aracında katılımcıların kimliğini açığa çıkaracak herhangi bir bilginin istenmemesi, deneklerin gerçek düşüncelerini yansıtmaları için olumlu olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca farklı ortamlar üzerinden çeşitli nitelik ve profildeki İnternet kullanıcılarına ulaşılmış olması da iç geçerlik için yapılan işlemler arasındadır.

Araştırmanın dış geçerliği. Belirli bir grup üzerinde yapılan çalışmaların ana evrene genellenebilme durumu dış geçerlilik olarak kabul edilmektedir (Fraenkel vd., 2012; Karasar, 2009). Çalışma kapsamında örnekleme yoluna gidilmeyip çevrimiçi ortamda anketi dolduran katılımcı grup ile araştırmanın yürütülmesi dış geçerlik açısından sorun teşkil edebilir. Öte yandan farklı yaş gruplarından çeşitli eğitim düzeylerinde ve birçok ilden katılım sağlanması da dış geçerliği artırma bağlamında olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir.

Bölüm 4

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde araştırma problemlerine göre elde edilen bulgulara başlıklar halinde yer verilmiştir.

Çevrimiçi Trol Davranış Ölçeğinin Geçerliliği

Bu çalışmanın birinci araştırma sorusu “Çevrimiçi trol davranış ölçeği, katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumlarını ölçmede geçerlik ölçütlerini sağlamakta mıdır?” şeklindedir. Bu doğrultuda ölçme aracının geçerlik analizleri yapılmış ve sonuçlar alanyazınla ilişkilendirilerek tablolar halinde ele alınmıştır.

Geçerlik, en genel tabirle bir ölçme aracının ölçmesi gereken asıl özelliği gerçekten ölçebilmesidir (Karasar, 2009). Ölçülecek yapıya ilişkin belirtilerin doğru olup olmadığının test edilmesi ve bilimsel olarak gösterilmesi ölçme aracında yapı geçerliği olarak adlandırılmaktadır (Akalin, 2015). Diğer bir ifadeyle ölçme araçlarının ölçülmek istenen yapıyı ölçebilme düzeyi ölçeğin yapı geçerlik düzeyini göstermektedir. Yapı geçerliğini ölçebilmek için araştırmacı tarafından geliştirilen ölçme aracına SPSS analiz programıyla faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi, bir dizi değişken arasındaki ilişkiyi daha az sayıdaki veriye indirgeyerek açıklayan bir analiz yöntemidir (Akalin, 2015). Bir ölçme aracına faktör analizi yapılabilmesi için çeşitli önkoşul durumlarının karşılanmış olması gerekmektedir. Bu amaçla, SPSS ortamına aktarılan verilerin faktör analizi yapılıp yapılamayacağına karar vermek için ilk olarak KMO and Bartlett küresellik testi sonuçlarına bakılmıştır. Verilerin faktör analizi için uygunluğunu değerlendirmede KMO ve Bartlett testi sonuçları kullanılmaktadır. KMO testi, ilişki bağlamında örneklem yeterliğini göstermektedir. KMO örneklem yeterliği ölçütü 0-1 aralığında değer alabilen katsayı olup genellikle 0.6'dan büyük olması beklenir (Büyüköztürk, 2018).

Ele alınan değişkenlerin arasında genel bir ilişki olup olmadığı Bartlett küresellik testi ile test edilir ve bu testin sonucunda ortaya çıkacak anlamlılık durumuna ($p < 0.05$) göre değişkenlerin faktör analizine uygun olup olmadığı değerlendirilir (Gürüş & Astar, 2013; İslamoğlu & Alnıaçık, 2013). Bu bağlamda analize başlamadan önce ters madde olarak yazılan 3. ve 15. maddelerin gerçekten ters madde gibi çalışıp çalışmadıkları maddeler arası ilişki tablosundan test edilmiş ve diğer maddelerle düşük ilişki düzeyine sahip oldukları görülmüştür. Bu yüzden ters maddeler (5 için 1, 4 için 2, 3 için 3, 2 için 4, 1 için 5) olacak şekilde yeniden

düzenlenmiştir. Faktör analizinde temel eksenler, maksimum olabilirlik çoklu gruplandırma ve temel bileşenler analizi gibi kullanılan birçok teknik vardır. Bu çalışmada, bir değişken azaltma ve anlamlı kavramsal yapılara ulaşmanın hedeflendiği ve görel olarak yorumlaması daha kolay olduğu için temel bileşenler analizi kullanılmıştır. Yeniden kodlama sonrası yapılan Temel bileşenler analizi KMO ve Bartlett testi sonuçları Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11
Kaiser-Meyer-Olkin ve Bartlett Analizi Sonucu

Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Yeterliliğinin Ölçümü.		,978
Bartlett’in Küresellik Testi	Yaklaşık. Ki-Kare	37258,222
	sd	300
	Sig	,000

Tablo 11 incelendiğinde KMO değerinin (.978 > 0.5) örneklemin faktör analizi açısından oldukça yeterli olduğu anlaşılmaktadır. Bartlett küresellik testinin sonucunun anlamlı olması ($p < .05$) nedeniyle, ölçeğe faktör analizinin uygulanabileceği söylenebilir.

Tablo 12
Ters Kodlama Sonrası Maddelerin Ortak Varyans Değerleri

	Özdeğer	Varyans
S01	1,000	,578
S02	1,000	,608
S04	1,000	,674
S05	1,000	,613
S06	1,000	,635
S07	1,000	,761
S08	1,000	,742
S09	1,000	,684
S010	1,000	,775
S011	1,000	,716
S012	1,000	,705
S013	1,000	,828
S014	1,000	,825
S016	1,000	,716
S017	1,000	,858
S018	1,000	,740
S019	1,000	,730
S020	1,000	,720
S021	1,000	,619

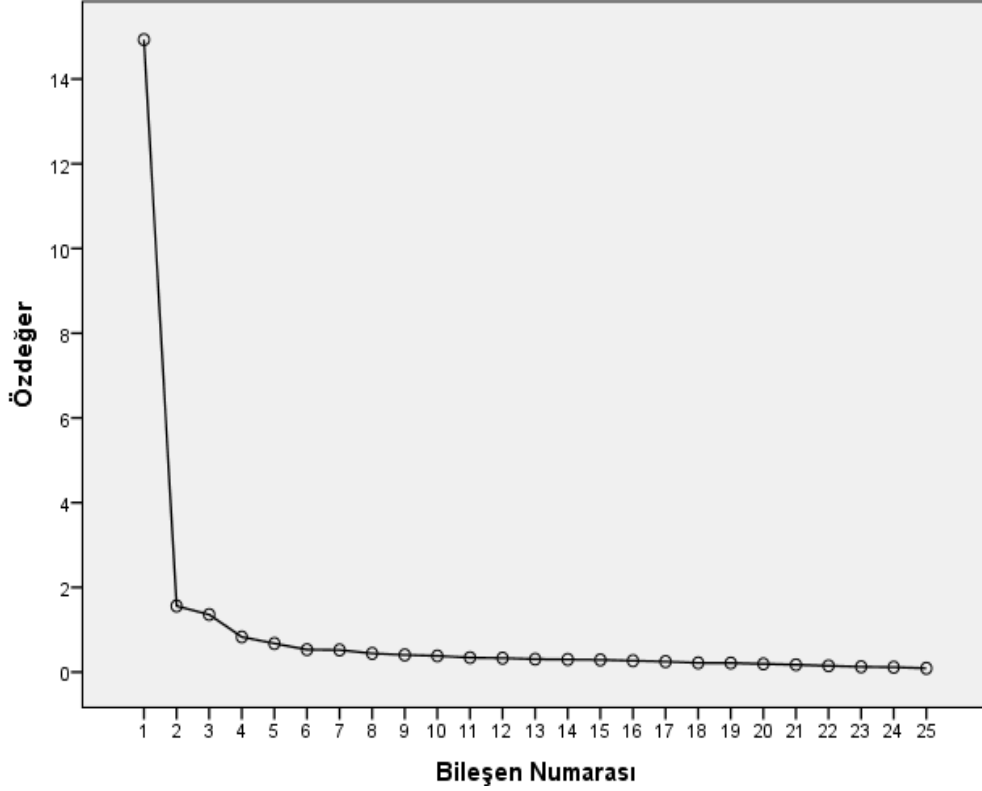
S022	1,000	,821
S023	1,000	,601
S024	1,000	,840
S025	1,000	,851
S3Tershali	1,000	,667
S15tershali	1,000	,542

Tablo 12'ye göre faktörlerin ortak varyansları 0,542 ile 0,858 arasında değişmektedir. Buna göre, analizde önemli faktör olarak ortaya çıkan üç faktörün birlikte, maddelerdeki toplam varyansın ve ölçeğe ilişkin varyansın çoğunluğunu açıkladıkları görülmektedir (Büyüköztürk, 2018). Analiz sonucunda oluşturulan faktörler ve açıkladıkları toplam varyans oranları Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13
Ters Kodlama Sonrası Oluşan Faktörler ve Açıkladıkları Toplam Varyanslar Tablosu

Bileşen	Başlangıç Özdeğerleri			Yüklerin Kareler Toplamı			Döndürme Sonrası Yüklerin Kareler Toplamı		
	Toplam	% Varyans	% Birikimli Varyans	Toplam	% Varyans	% Birikimli Varyans	Toplam	% Varyans	% Birikimli Varyans
1	14,929	59,717	59,717	14,929	59,717	59,717	10,853	43,410	43,410
2	1,560	6,241	65,957	1,560	6,241	65,957	5,219	20,875	64,286
3	1,359	5,434	71,392	1,359	5,434	71,392	1,777	7,106	71,392
4	,829	3,317	74,709						
5	,676	2,705	77,413						
6	,531	2,124	79,537						
7	,523	2,092	81,629						
8	,442	1,767	83,396						
9	,406	1,623	85,020						
10	,382	1,528	86,548						
11	,343	1,373	87,921						
12	,330	1,320	89,242						
13	,306	1,224	90,466						
14	,299	1,198	91,664						
15	,289	1,156	92,820						
16	,269	1,075	93,895						
17	,248	,991	94,886						
18	,218	,873	95,759						
19	,213	,854	96,613						
20	,193	,773	97,386						
21	,174	,695	98,082						
22	,149	,597	98,679						
23	,125	,500	99,179						
24	,115	,460	99,639						
25	,090	,361	100,000						

Tablo 13'e göre analize dahil edilen 25 madde öz değeri 1'den büyük olan üç faktör altında toplanmaktadır. Bu faktörlerin açıkladıkları varyanslar sırasıyla faktör 1 için %59,717, faktör 2 için %6,241 ve faktör 3 için %5,434 şeklinde olup toplam varyans %71,392'dir.

Şekil 11. Faktör analizine ilişkin scree plot grafiği

Analizdeki önemli faktör sayısı, özdeğer ölçütüne göre üç olarak tanımlanmıştır. Özdeğerlere göre çizilen çizgi grafiği de bu durumu açıkça göstermektedir. Ancak grafikte, ilk faktörün hemen sonrasında önemli bir düşüş gözlenmiştir. Dolayısıyla, elde edilen bu grafiğe göre ölçeğin tek faktörlü bir yapıda ele alınabileceği şeklinde değerlendirme yapılabilir.

Büyüköztürk (2018), ölçekteki maddelerin döndürme öncesindeki birinci faktör yük değerlerinin yüksek olması, birinci faktörün açıkladığı varyansın dikkate değer olması ve birinci faktöre ait özdeğerin (14,929) diğer faktörlerin özdeğerinin (2,919) 3 katından fazla olması durumunda ölçeğin tek boyutlu olarak değerlendirilebileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla analize katılan 25 maddenin büyük bir bölümünün birinci faktör yük değerinin yüksek olması ve her bir faktörde en az 3 maddenin yüklenmesi gereğinden hareketle ikinci faktöre yüklenen S03 ve

S015 numaralı maddelerin ayrı bir faktör olarak değerlendirilemeyeceği ve S01'in tek faktörlü yapıdaki değerlerine bakılarak analizden çıkarılıp çıkarılmayacağına karar verilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Tablo 14

Ters Kodlama Sonrası Oluşan Faktörler ve Faktör Yüklerinin Dağılımı (Bileşen Matrisi ^a)

Madde No	Bileşenler		
	1	2	3
S017	,916		
S025	,906		
S024	,905		
S014	,901		
S013	,897		
S022	,890		
S010	,872		
S011	,837		
S08	,832		
S020	,830		
S012	,821		
S018	,819		
S016	,810		
S07	,810		,325
S019	,809		
S09	,808		
S023	,755		
S021	,742		
S04	,719		,397
S06	,683		,410
S05	,680		,380
S02	,629	,445	
S3Tershali		,797	
S15Tershali		,581	,441
S01	,484	-,490	,321

Bu doğrultuda çevrimiçi trol davranış ölçeğinin tek faktörlü bir yapıya uygun olacak şekilde analizler yeniden yapılmıştır. Bunun için sonraki analizde özdeğeri 1 olanlar yerine faktör sayısının araştırmacı tarafından tek faktör olarak belirlenebildiği SPSS paket programında “fixed number of factors” işlemi uygulanmış ve Tablo 15'teki sonuçlar elde edilmiştir. Analiz sonuçlarının sunulduğu Tablo 15'teki veriler analize dahil edilen her bir değişkendeki varyansın ne kadarının açıklandığını göstermektedir. “Özdeğer” sütunundaki değerler, her bir değişken için, analizdeki tüm faktörler tarafından açıklanan varyans miktarını göstermektedir. Temel

bileşenler analizinde bu değer her zaman 1.00'dir. "Varyans" sütunundaki değerler ise her bir değişkenin yüklendiği faktör tarafından açıklanan varyansın oranıdır. Bu sütunda düşük değerlere sahip olan değişkenlerin faktör analizi sonucunda ortaya çıkan yapıya çok uygun olmadığı ve analizden çıkarılmalarının daha uygun olduğu ifade edilmektedir. (İslamoğlu & Alnıaçık, 2013).

Tablo 15

Ters Faktörlü Temel Bileşenler Analizinde Maddelerin Ortak Varyans Değerleri

Maddeler	Özdeğer	Varyans
S01	1,000	,235
S02	1,000	,396
S04	1,000	,516
S05	1,000	,462
S06	1,000	,466
S07	1,000	,656
S08	1,000	,692
S09	1,000	,652
S010	1,000	,760
S011	1,000	,701
S012	1,000	,674
S013	1,000	,804
S014	1,000	,811
S016	1,000	,656
S017	1,000	,840
S018	1,000	,671
S019	1,000	,655
S020	1,000	,688
S021	1,000	,551
S022	1,000	,791
S023	1,000	,570
S024	1,000	,818
S025	1,000	,821
S3Tershali	1,000	,032
S15tershali	1,000	,010

Dolayısıyla Tablo 15'teki verilere göre S01 "*Fotoğraflar/videolar üzerinde eğlenceli değişiklikler (mizahi görüntü-caps vb.) yaparım.*", S03 "*İlgi çekici ve faydalı gönderiler paylaşıyorum.*" ve S015 "*Yorum bölümlerinde yalnızca konu ile ilgili paylaşımlarda bulunurum.*" numaralı maddeler testten çıkarılarak yeniden analiz işlemi gerçekleştirilmiştir. Yeniden yapılan analiz sonucunda oluşan faktör yükleri Tablo 16'da sunulmuştur.

Tablo 16
Trol Davranış Ölçeği Faktör Yüğü Tablosu

Maddeler	Boyut
S017	,919
S025	,910
S024	,907
S014	,903
S013	,900
S022	,892
S010	,874
S011	,837
S08	,832
S020	,832
S012	,823
S018	,820
S016	,811
S019	,810
S07	,808
S09	,808
S023	,756
S021	,741
S04	,716
S06	,681
S05	,677
S02	,617
Açıklanan Varyans	66,689

Tablo 16 incelendiğinde maddelerin tek faktörlü bir yapıda ve faktör yüklerinin 0,617 ile 0,919 aralığında değer aldıkları görülmektedir. 22 maddeden oluşan bu ölçek toplam varyansın %66,689'unu açıklamaktadır. Büyüköztürk'e (2018) göre bir faktörlü ölçeklerin açıkladıkları toplan varyans miktarının %30 ve yukarısında çıkmasının çalışmalar için yeterli olacağı değerlendirilmektedir.

Çevrimiçi Trol Davranış Ölçeğinin Güvenirliğı

Bu çalışmanın ikinci araştırma sorusu "*Çevrimiçi trol davranış ölçeği, katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumlarını ölçmede güvenilirlik ölçütlerini sağlamakta mıdır?*" şeklindedir. Bu doğrultuda ölçme aracının güvenilirlik analizleri yapılmış ve sonuçlar alanyazınla ilişkilendirilerek tablolar halinde ele alınmıştır.

Güvenirlik, bir ölçme aracının tekrarlanan ölçümlerde aynı sonuçları vermesi olarak ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle bireylerin test maddelerine verdikleri yanıtların kendi içindeki tutarlılık düzeyleri ölçme aracının güvenilirliğini ifade etmektedir (Büyüköztürk, 2018). Güvenirlik testi, bireylerin bir konuya ilişkin olarak

bilgi, tutum ve davranışlarını tespit etmek amacıyla, geliştirilen bir anketteki soruların birbiriyle yakınlık durumlarını ortaya çıkarmak için kullanılan bir analiz türüdür (Akalin, 2015). Geliştirilen ölçme araçlarının güvenilir sonuçlar verip vermeyeceği çeşitli yöntemlerle test edilmektedir. Cronbach Alpha Katsayısı, iç tutarlılık güvenilirliği testleri arasında en çok kullanılanlardan biridir. Bu katsayı, çok sayıda sorudan oluşan ölçekteki soruların kendi içindeki uyumun derecesini göstermektedir (İslamoğlu & Alnıaçık, 2013). Bu test türünde sorulara verilen yanıtların likert tipinde olması gerekir. Likert tipi ölçekler, birden fazla sorudan oluşmakta ve ankete katılanlardan sorulan sorulara, sorularda ifade edilen fikir, görüş, öneri ve benzeri hususlara katılıp katılmadıklarını, katılma derecelerini belirterek cevap vermeleri istenir (Gürüş & Astar, 2014). Bu çalışmada trol davranışların ortaya konmasında 5'li likert tipi ölçek kullanıldığından Cronbach Alpha değerine bakılmıştır.

Tablo 17
Trol Davranış Ölçeğinin Güvenirlik Analizi Sonucu

	Cronbach Alfa Değeri	Madde Sayısı
Trol davranış ölçeği	0,973	22

Tablo 17'ye göre toplam 22 maddenin yer aldığı çalışmadaki Cronbach Alpha katsayısı 0,973 çıkmıştır. Cronbach Alpha değeri 0-1 aralığında değer almakta ve (+1) seviyesine ne kadar çok yaklaşırsa ölçekte yer alan maddeler arasındaki içsel uyumun o derece artış gösterdiği, dolayısıyla testin güvenilirliğinin arttığı ifade edilebilir. Alanyazında bu katsayının aldığı değerlere göre güvenilirlik sonuçları genel olarak Tablo 17'deki gibidir (Akalin, 2015; Büyüköztürk, 2018; Can, 2013; İslamoğlu & Alnıaçık, 2013).

Tablo 18
Ölçme Araçlarının Güvenirlik Değerlerinin Dağılımı

Cronbach's Alfa Değeri	İç Tutarlılık
$\alpha \geq 0.9$	Mükemmel
$0.7 \leq \alpha < 0.9$	İyi
$0.6 \leq \alpha < 0.7$	Kabul edilebilir
$0.5 \leq \alpha < 0.6$	Zayıf
$\alpha < 0.5$	Kabul edilemez

Tablo 18'deki veriler dikkate alındığında ölçeğin Cronbach's Alfa değeri ($\alpha \geq 0.9$) olduğundan iç tutarlılığının yüksek olduğu söylenebilir. Ölçme aracının güvenilirliğini test etmede uygulanacak yöntemlerden birisi de alt %27 ile üst %27'lik

gruplar için t-testi yapılmasıdır. Bu doğrultuda her bir maddenin ortalama puan değerlerine yönelik farkların anlamlılık kontrolü için yapılan t-testi ve madde analizine ilişkin sonuçlar Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 19
Trol Davranış Ölçeği Madde Analizi Sonuçları

Madde No	Madde-Toplam Korelasyonu ¹	t (Alt %27-Üst %27) ²
S02	,596	28,662***
S04	,695	15,680***
S05	,660	20,858***
S06	,664	21,096***
S07	,793	15,243***
S08	,815	15,383***
S09	,784	15,445***
S010	,853	13,989***
S011	,819	19,349***
S012	,799	17,809***
S013	,879	11,703***
S014	,883	15,531***
S016	,788	20,036***
S017	,902	14,839***
S018	,797	18,890***
S019	,788	22,212***
S020	,806	14,471***
S021	,713	20,249***
S022	,873	16,154***
S023	,730	20,895***
S024	,887	14,088***
S025	,888	12,732***

¹ n=1524 ² n₁=n₂=411 ***p<.001

Tablo 19 incelendiğinde ölçekte yer alan tüm maddeler için madde-toplam korelasyonlarının 0,596 ile 0,902 arasında değiştiği ve t-değerlerinin anlamlı (p<.001) olduğu görülmektedir. Madde toplam korelasyonu 0,30 ve üzeri olan maddelerin ayırt ediciliğinin yüksek olduğu ifade edilmektedir. Öte yandan gruplar arasında istendik yönde gözlenen farkların anlamlı çıkması, testin iç tutarlığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir (Büyüköztürk, 2018). Bu sonuçlar ölçekteki maddelerin geçerliklerinin yüksek olduğu, trol davranışlarda bulunma durumları bakımından katılımcıları ayırt ettiği ve aynı davranışı ölçmeye yönelik maddeler oldukları şeklinde değerlendirilebilir.

Katılımcıların Trol Davranışlarda Bulunma Durumları

Çalışmanın üçüncü araştırma sorusu “*Katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumları nasıldır?*” şeklindedir. Bu doğrultuda katılımcıların çevrimiçi trol davranışlarda bulunma durumlarına ilişkin yüzde ve frekans hesaplamaları yapılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 20’de sunulmuştur.

Tablo 20

Çevrimiçi Trol Davranış Ölçeğine İlişkin Frekans ve Yüzdelerin Dağılımı

Trol davranışlara ilişkin ifadeler		Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Sık Sık	Her Zaman	Toplam	Ortalama
1) Ciddi konuları tiye alan (dalga geçen) paylaşımlarda bulunurum.	f	880	284	171	114	75	1524	1,83
	%	57,7	18,6	11,2	7,5	4,9	100	
2) Gitmediğim yerler (restoran, otel vb.) ile ilgili gitmiş gibi paylaşımlarda bulunurum.	f	1249	97	81	56	41	1524	1,39
	%	82	6,4	5,3	3,7	2,7	100	
3) Tanınmamak için kullanıcı bilgilerimi değiştiririm.	f	1085	196	94	78	71	1524	1,59
	%	71,2	12,9	6,2	5,1	4,7	100	
4) Sahte (fake) hesap açarım.	f	1088	199	91	70	76	1524	1,59
	%	71,4	13,1	6	4,6	5	100	
5) Profilimde başkalarına ait fotoğraflar kullanırım.	f	1300	83	39	42	60	1524	1,35
	%	85,3	5,4	2,6	2,8	3,9	100	
6) Bilinçli olarak eksik ya da yanıltıcı bilgi paylaşıyorum.	f	1300	89	49	42	44	1524	1,32
	%	85,3	5,8	3,2	2,8	2,9	100	
7) Bilmediğim konularda konunun uzmanı gibi davranarak yönlendirici paylaşımlarda bulunurum.	f	1292	85	49	56	42	1524	1,34
	%	84,8	5,6	3,2	3,7	2,8	100	
8) Başkalarını kendileri için riskli olabilecek davranışlara yönlendiririm.	f	1351	55	44	45	29	1524	1,26
	%	88,6	3,6	2,9	3	1,9	100	
9) Başkalarıyla dalga geçen paylaşımlarda bulunurum.	f	1226	136	63	56	43	1524	1,40
	%	80,4	8,9	4,1	3,7	2,8	100	
10) Küfürlü veya hakaret içerikli ifadeler kullanırım.	f	1239	127	72	43	43	1524	1,38
	%	81,3	8,3	4,7	2,8	2,8	100	
11) Virüs içeren paylaşımlarda bulunurum.	f	1399	35	30	31	29	1524	1,20
	%	91,8	2,3	2	2	1,9	100	
12) Tartışılan asıl konuyu başka yöne çekecek ilgisiz paylaşımlar yaparım.	f	1301	99	36	39	49	1524	1,32
	%	85,4	6,5	2,4	2,6	3,2	100	
13) Kurum veya kişilerle ilgili olumsuz paylaşımları desteklerim.	f	1159	192	80	61	32	1524	1,44
	%	76	12,6	5,2	4	2,1	100	
	f	1325	88	40	39	32	1524	1,27

Trol davranışlara ilişkin ifadeler		Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Sık Sık	Her Zaman	Toplam	Ortalama
14) İnsanlar arasında çatışmaya yol açacak paylaşımlarda bulunurum.	%	86,9	5,8	2,6	2,6	2,1	100	
15) Başkalarını kızdıracak siyasi paylaşımlarda bulunurum.	f	1205	151	64	59	45	1524	1,42
	%	79,1	9,9	4,2	3,9	3	100	
16) Eleştirilerim başkaları tarafından rahatsız edici olarak algılanır.	f	1111	215	87	61	50	1524	1,51
	%	72,9	14,1	5,7	4	3,3	100	
17) İnanç, ölüm, hayvan hakları gibi konularda insanları kızdıracak esprili paylaşımlarda bulunurum.	f	1333	68	56	35	32	1524	1,27
	%	87,5	4,5	3,7	2,3	2,1	100	
18) Paylaşılan mesajın içeriğinden ziyade şekil veya dil bilgisi hatalarına yönelik yorum yaparım.	f	1088	239	97	53	47	1524	1,51
	%	71,4	15,7	6,4	3,5	3,1	100	
19) İnsanları kızdırmak amacıyla gerçek düşüncemin aksine yorumlar yaparım.	f	1301	99	47	47	30	1524	1,30
	%	85,4	6,5	3,1	3,1	2	100	
20) Bazı konuları bildiğim halde bilmiyormuş gibi davranarak insanların tepki göstermesini sağlarım.	f	1212	204	105	60	34	1524	1,48
	%	73,6	13,4	6,9	3,9	2,2	100	
21) Yapay gündem oluşturacak paylaşımlarda bulunurum.	f	1344	71	29	41	39	1524	1,27
	%	88,2	4,7	1,9	2,7	2,6	100	
22) Gerçek olmayan (fake) haber/bilgi paylaşırım.	f	1380	39	20	37	48	1524	1,25
	%	90,6	2,6	1,3	2,4	3,1	100	

Tablo 20 incelendiğinde trol davranış ölçeğinden en yüksek ortalamaya sahip sorunun birinci soru olduğu ($\bar{x}=1,83$), katılımcıların gerçek kimliklerini gizleme durumlarına işaret eden üçüncü ve dördüncü maddelerin ortalamalarının diğer maddelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. En düşük ortalamaya sahip maddenin de virüs içerikli paylaşımlara işaret eden on birinci madde olduğu gözlenmektedir ($\bar{x}=1,20$). Trol davranış ölçeği maddelerinden elde edilen puanların genel ortalamasına bakıldığında katılımcıların trol davranışlarda bulunma sıklıklarının oldukça düşük olduğu söylenebilir ($\bar{x}=1,39$).

Cinsiyete Göre Trol Davranış Durumları

Bu çalışmanın üçüncü araştırma sorusunun ilk alt problemi “*Katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumları cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermekte midir?*” şeklindedir. Bu soruya yanıt bulmak üzere cinsiyete göre trol davranış ölçeğinden alınan puanlara ilişkin Mann-Whitney U testi yapılmış ve analiz sonuçları Tablo 21’de sunulmuştur.

Tablo 21

Trol Davranış Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre U-Testi Sonuçlarının Dağılımı

Cinsiyet	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Kadın	896	670,35	600633,00	198777,00	,000
Erkek	628	893,98	561417,00		

Tablo 21 incelendiğinde trol davranış ölçeğinden elde edilen puanlar arasında cinsiyet açısından anlamlı bir fark bulunduğu anlaşılmaktadır: $U=198777,00$, $p<.05$. Sıra ortalamaları yönünden bakıldığında erkeklerin trol davranışlarda bulunma sıklıklarının kadınlarınkine göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Yaşa Göre Trol Davranış Durumları

Bu çalışmanın üçüncü araştırma sorusunun ikinci alt problemi "*Katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumları yaşa göre anlamlı farklılık göstermekte midir?*" şeklindedir. Bu soruya yanıt bulmak amacıyla yaşa göre trol davranış ölçeğinden alınan puanlara ilişkin Kruksal-Wallis testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 22'de verilmiştir.

Tablo 22

Trol Davranış Ölçeği Puanlarının Yaş Gruplarına Göre Kruksal-Wallis Testi Sonuçları

Yaş Grubu	n	Sıra Ortalaması	sd	X^2	p
12-18 arası	341	910,57	4	74,240	,000
19-24 arası	639	752,62			
25-30 arası	237	765,03			
31-36 arası	161	626,51			
37-62 arası	146	605,76			

Tablo 22 incelendiğinde trol davranış ölçeğinden elde edilen puanlar arasında yaşa göre anlamlı bir fark olduğu görülmektedir, X^2 ($sd=4$, $n=1524$)= $74,240$, $p<.05$. Grupların sıra ortalamaları dikkate alındığında trol davranışlarda bulunma sıklıklarının en çok 12-18 yaş aralığında, en az ise 37-62 yaş aralığında görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Gruplar arasında farklılaşmanın detayları için varyansların eşit olmadığı başka bir deyişle homojen olmadığı durumlarda kullanılan Post-Hoc Tamhane's T2 testi sonucuna bakılmıştır. Buna göre oluşan sonuçlar Tablo 23'te verilmiştir.

Tablo 23

Trol Davranış Ölçeği Puanlarının Yaş Gruplarına Göre Post-Hoc Tamhane's T2 Testi Sonuçlarının Dağılımı

Yaş grupları (I)	Yaş grupları (J)	Ortalama Farkı (I-J)	p.
12-18 arası	19-24 arası	,47022*	,000
	25-30 arası	,39141*	,000
	31-36 arası	,54546*	,000
	37-62 arası	,63570*	,000
19-24 arası	12-18 arası	-,47022*	,000
	25-30 arası	-,07882	,767
	31-36 arası	,07524	,775
	37-62 arası	,16548*	,000
25-30 arası	12-18 arası	-,39141*	,000
	19-24 arası	,07882	,767
	31-36 arası	,15406	,198
	37-62 arası	,24429*	,000
31-36 arası	12-18 arası	-,54546*	,000
	19-24 arası	-,07524	,775
	25-30 arası	-,15406	,198
	37-62 arası	,09024	,476
37-62 arası	12-18 arası	-,63570*	0,000
	19-24 arası	-,16548*	,000
	25-30 arası	-,24429*	,000
	31-36 arası	-,09024	,476

Katılımcıların trol davranış durumlarıyla yaş değişkenine göre anlamlı farklılaştığı alt grupları belirlemek için uygulanan Post-Hoc Tamhane testi sonucuna göre 12-18 yaş aralığı katılımcıların trol davranış ölçeğinden aldıkları puanların diğer tüm yaş gruplarına göre anlamlı farklılaştığı ($p < .05$), 19-24 arası grubundakilerin 12-18 yaş arasının yanı sıra 37-62 arası yaş grubundakilerle anlamlı farklılaştığı ancak 25-30 arası ve 31-36 arası yaş grubundakilerle anlamlı bir biçimde farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır ($p > .05$).

Eğitim Düzeyine Göre Trol Davranışlarda Bulunma Durumları

Bu çalışmanın üçüncü araştırma sorusunun üçüncü alt problemi "*Katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumları eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?*" şeklindedir. Bu soruya cevap bulmak amacıyla eğitim düzeyine göre trol davranış ölçeğinden alınan puanlara ilişkin Kruksal-Wallis testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 24'te sunulmuştur.

Tablo 24

Trol Davranış Ölçeği Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre Kruksal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı

Eğitim Düzeyi	n	Sıra Ortalaması	sd	X ²	p
Ortaokul	27	781,70			
Lise	279	945,35			
Ön lisans	121	794,95	5	70,926	,000
Lisans	780	731,83			
Yüksek lisans	187	680,47			
Doktora	130	637,93			

Tablo 24 incelendiğinde trol davranış ölçeğinden elde edilen puanlar arasında eğitim düzeyi açısından anlamlı fark ortaya çıkmıştır, X² (sd=5, n=1524)=70,926, p<.05. Grupların sıra ortalamaları dikkate alındığında trol davranışlarda bulunma sıklıklarının en çok lise düzeyinde, en az ise doktora düzeyinde görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Eğitim düzeyine ilişkin Post-Hoc Tamhane's T2 testinden elde edilen sonuçlar Tablo 25'te verilmiştir.

Tablo 25

Trol Davranış Ölçeği Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre Post-Hoc Tamhane's T2 Testi Sonuçlarının Dağılımı

(I) Eğitim Düzeyi	(J) Eğitim Düzeyi	Ortalama Farkı (I-J)	p
Ortaokul	Lise	-,58412*	,002
	Ön lisans	-,01266	1,000
	Lisans	,05284	1,000
	Yüksek lisans	,09411	1,000
	Doktora	,14544	,986
Lise	Ortaokul	,58412*	,002
	Ön lisans	,57146*	,000
	Lisans	,63696*	,000
	Yüksek lisans	,67823*	,000
	Doktora	,72956*	0,000
Ön lisans	Ortaokul	,01266	1,000
	Lise	-,57146*	,000
	Lisans	,06550	,983
	Yüksek lisans	,10678	,793
	Doktora	,15810	,162
Lisans	Ortaokul	-,05284	1,000
	Lise	-,63696*	,000
	Ön lisans	-,06550	,983
	Yüksek lisans	,04127	,998
	Doktora	,09260	,252
Yüksek lisans	Ortaokul	-,09411	1,000

	Lise	-,67823*	,000
	Ön lisans	-,10678	,793
	Lisans	-,04127	,998
	Doktora	,05133	,997
	Ortaokul	-,14544	,986
	Lise	-,72956*	0,000
Doktora	Ön lisans	-,15810	,162
	Lisans	-,09260	,252
	Yüksek lisans	-,05133	,997

Tablo 25'te verilen Post-Hoc Tamhane testi sonucuna göre eğitim düzeyleri arasında anlamlı farklılaşma yalnızca lise düzeyinde gerçekleştiği ($p < .05$) diğer eğitim düzeyleri arasındaki farklılaşmanın anlamlı olmadığı görülmektedir ($p > .05$). Bu bulgu, yaş değişkeni birlikte değerlendirildiğinde ergenlik dönemine karşılık gelen yıllarda bireylerin trol davranışlarda bulunma durumlarının diğer dönemlere göre daha fazla olduğu söylenebilir.

İnternet'e Erişimde Kullanılan Araçlara Göre Trol Davranış Durumları

Bu çalışmanın üçüncü araştırma sorusunun dördüncü alt problemi "*Katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumları İnternet erişiminde kullanılan araçlara göre anlamlı farklılık göstermekte midir?*" şeklindedir. Bu soruya yanıt aramak amacıyla Kruksal-Wallis testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 26'da verilmiştir.

Tablo 26

Trol Davranış Ölçeği Puanlarının İnternet Erişiminde Kullanılan Araçlara Göre Kruksal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı

Kullanılan Araç	Kullanım Sıklığı	n	Sıra Ortalaması	sd	X ²	p
Bilgisayar (Masaüstü- Dizüstü)	Hiçbir Zaman	73	703,97	4	2,842	.585
	Nadiren	221	762,72			
	Bazen	401	759,52			
	Sık Sık	415	751,66			
	Her Zaman	414	786,46			
Tablet	Hiçbir Zaman	695	718,10	4	21,900	,000
	Nadiren	379	785,02			
	Bazen	280	806,33			
	Sık Sık	89	733,06			
	Her Zaman	81	918,98			
Akıllı Telefon	Hiçbir Zaman	18	894,36	4	4,663	,324
	Nadiren	15	740,00			
	Bazen	204	732,63			
	Sık Sık	385	739,68			
	Her Zaman	902	776,74			

Tablo 26 incelendiğinde İnternet'e erişimde kullanılan bilgisayar ve akıllı telefonun kendi içindeki kullanım sıklığına göre trol davranış durumları arasında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı, tablet kullananlarda ise her zaman tablet kullandığını ifade eden 81 kişi lehine anlamlı bir farklılığın olduğu söylenebilir ($p<.05$).

Bilgisayar, İnternet ve Sosyal Medyayı Günlük Kullanım Süresine Göre Trol Davranış Durumları

Bu çalışmanın üçüncü araştırma sorusunun beşinci alt problemi *“Katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumları bilgisayar, İnternet ve sosyal medyayı günlük kullanım süresine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?”* şeklindedir. Bu soruya yanıt bulmak amacıyla Kruksal-Wallis testi yapılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 27’de sunulmuştur.

Tablo 27

Trol Davranış Ölçeği Puanlarının Bilgisayar, İnternet ve Sosyal Medyayı Günlük Kullanım Süresine Göre Kruksal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı

Kullanılan Araç	Kullanım Sıklığı	n	Sıra Ortalaması	sd	X ²	p
Bilgisayar	Hiç Kullanmıyorum	194	690,70	4	17,334	,002
	1 saatten az	449	717,39			
	1-3 saat	425	807,77			
	4-6 saat	252	789,44			
	7 saat ve üzeri	204	802,47			
İnternet	Hiç Kullanmıyorum	6	776,75	4	14,903	,005
	1 saatten az	138	700,65			
	1-3 saat	490	721,70			
	4-6 saat	503	772,11			
	7 saat ve üzeri	387	823,50			
Sosyal Medya	Hiç Kullanmıyorum	57	548,38	4	52,494	,000
	1 saatten az	310	665,61			
	1-3 saat	630	765,12			
	4-6 saat	333	801,34			
	7 saat ve üzeri	194	905,06			

Tablo 27 incelendiğinde katılımcıların bilgisayar, İnternet ve sosyal medyada günlük geçirdikleri süreler göre trol davranış durumlarında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir ($p<.05$). Buna göre trol davranış ölçeğinden elde edilen puanlara günlük kullanım süreleri açısından bakıldığında; hiç bilgisayar kullanmayanların en düşük, 1-3 saat bilgisayar kullananların ise en yüksek puana

sahip olduğu, İnternet ve sosyal medyayı ise 7 saat ve üzeri kullananların en yüksek puanı elde ettikleri görülmektedir.

Sosyal Medya Ortamlarını Kullanma Sıklığına Göre Trol Davranış Durumları

Bu çalışmanın üçüncü araştırma sorusunun altıncı alt problemi “Katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumları sosyal medya ortamlarını kullanma sıklığına göre anlamlı farklılık göstermekte midir?” şeklindedir. Bu soruya yanıt bulmak amacıyla yapılan Kruksal-Wallis testi sonuçları Tablo 28’de gösterilmiştir.

Tablo 28

Trol Davranış Ölçeği Puanlarının Sosyal Medya Ortamlarını Kullanma Sıklığına Göre Kruksal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı

Sosyal Medya Ortamı	Kullanım Sıklığı	n	Sıra Ortalaması	sd	X ²	p
Facebook	Hiçbir Zaman	467	670,94	5	31,525	,000
	Yılda birkaç kez	136	764,75			
	Ayda birkaç kez	177	804,79			
	Haftada birkaç kez	213	796,58			
	Günde bir kez	181	799,44			
	Günde birkaç kez	350	822,57			
Twitter	Hiçbir Zaman	637	649,28	5	96,899	,000
	Yılda birkaç kez	124	790,38			
	Ayda birkaç kez	151	766,88			
	Haftada birkaç kez	159	786,76			
	Günde bir kez	135	833,20			
	Günde birkaç kez	318	934,21			
İnstagram	Hiçbir Zaman	176	572,61	5	41,800	,000
	Yılda birkaç kez	19	799,00			
	Ayda birkaç kez	42	837,26			
	Haftada birkaç kez	94	728,40			
	Günde bir kez	140	744,75			
	Günde birkaç kez	1053	796,00			
YouTube	Hiçbir Zaman	14	387,21	5	49,069	,000
	Yılda birkaç kez	16	818,41			
	Ayda birkaç kez	64	598,73			
	Haftada birkaç kez	287	650,25			
	Günde bir kez	239	813,82			
	Günde birkaç kez	904	800,98			

Tablo 28 incelendiğinde, katılımcıların çevrimiçi trol davranış ölçeği puanlarının, farklı sosyal medya ortamlarını kullanma sıklıklarına göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir ($p < .05$). Sıra ortalamaları karşılaştırıldığında;

Facebook ve Twitter için günde birkaç kez kullananların ortalamasının en yüksek hiç kullanmayanların ortalamalarının ise en düşük olduğu görülmektedir. Bu durum Instagram kullanımında ise ayda birkaç kez kullananların en yüksek, hiç kullanmayanların ise en düşük ortalamaya sahip olduğu gözlenmektedir. YouTube için ise en yüksek ortalama yılda birkaç kez erişim sağlayanlarda olup en düşük ise diğer ortamlarda olduğu gibi hiç kullanmayanlarda gözlenmiştir.

Bilişim Teknolojilerini ve İnternet’i Kullanma Konusunda Kendilerini Yeterli Hissetme Düzeylerine Göre Trol Davranışlarda Bulunma Durumları

Bu çalışmanın üçüncü araştırma sorusunun yedinci alt problemi “Katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumları bilişim teknolojilerini ve İnterneti kullanma konusunda kendilerini yeterli hissetme düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?” şeklindedir. Bu soruya yanıt bulmak amacıyla Kruksal-Wallis testi yapılmış ve analiz sonucunda ulaşılan verilere Tablo 29’da yer verilmiştir.

Tablo 29

Trol Davranış Ölçeği Puanlarının Bilişim Teknolojilerini ve İnternet’i Kullanma Konusunda Kendilerini Yeterli Hissetme Düzeylerine Göre Kruksal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı

	Yeterlik Durumu	n	Sıra Ortalaması	sd	X ²	p
Bilgisayar, tablet vb. teknolojiler	Hiç Yeterli Değilim	26	757,73			
	Az Yeterliyim	115	764,68			
	Orta Düzeyde Yeterliyim	351	738,66	4	7,159	,128
	Yeterliyim	554	740,25			
	Tamamen Yeterliyim	478	805,53			
İnternet	Hiç Yeterli Değilim	7	1083,14			
	Az Yeterliyim	46	821,32			
	Orta Düzeyde Yeterliyim	267	751,56	4	10,288	,036
	Yeterliyim	642	733,31			
	Tamamen Yeterliyim	562	792,23			
Sosyal Medya	Hiç Yeterli Değilim	28	562,82			
	Az Yeterliyim	82	693,72			
	Orta Düzeyde Yeterliyim	291	742,20	4	30,591	,000
	Yeterliyim	586	721,16			
	Tamamen Yeterliyim	537	839,53			

Tablo 29 incelendiğinde katılımcıların Bilgisayar, tablet ve benzeri teknolojiler konusunda kendilerini yeterli hissetme düzeylerine göre trol davranışlarda bulunma durumlarının anlamlı bir şekilde farklılık göstermediği ($p > .05$) ancak İnternet ve sosyal medya kullanımı konusunda farkın anlamlı olduğu görülmektedir ($p < .05$).

Sıra ortalamaları karşılaştırıldığında, sosyal medya kullanımı konusunda kendisini tamamen yeterli görenlerin trol davranış ölçeğinden aldıkları ortalama puanın daha fazla olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle kendisini sosyal medya kullanımı konusunda daha yeterli görenlerin trol davranışlarda bulunma durumları daha yüksektir. Öte yandan İnternet kullanımında ise kendisini hiç yeterli görmeyenlerin trol davranış ölçeğinden aldıkları puan daha yüksektir.

Katılımcıların Trollerin Amaçlarına İlişkin Değerlendirmeleri

Bu çalışmanın dördüncü araştırma sorusu “*Katılımcı değerlendirmelerine göre trollerin amacı nedir?*” şeklindedir. Bu doğrultuda soruya katılımcılar tarafından verilen yanıtlar analiz edilmiş ve katılımcıların değerlendirmelerine ilişkin yüzde ve frekanslara yönelik dağılımlar Tablo 30’da sunulmuştur.

Tablo 30

Katılımcıların Trol Davranışlarının Altında Yatan Nedenlere İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Trollerin amaçlarına ilişkin ifadeler		Hiç	Katılmıyorum	Orta Derecede	Katılıyorum	Tamamen	Toplam	Ortalama
		Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum		
Eğlenmek	f	96	107	361	584	376	1524	3,68
	%	6,3	7	23,7	38,3	24,7	100	
İntikam almak	f	247	340	455	352	130	1524	2,85
	%	16,2	22,3	29,9	23,1	8,5	100	
Fenomen olmak	f	106	109	294	590	425	1524	3,73
	%	7	7,2	19,3	38,7	27,9	100	
İtibar kazanmak	f	167	249	365	472	271	1524	3,28
	%	11	16,3	24	31	17,8	100	
Dikkat çekmek	f	62	77	227	538	620	1524	4,03
	%	4,1	5,1	14,9	35,3	40,7	100	
İnsanları kızdırmak	f	135	192	418	447	332	1524	3,43
	%	8,9	12,6	27,4	29,3	21,8	100	
Başkalarının itibarını ortadan kaldırmak	f	237	347	378	331	231	1524	2,98
	%	15,6	22,8	24,8	21,7	15,2	100	
Çatışma ortamı yaratmak	f	256	328	335	344	261	1524	3,02
	%	16,8	21,5	22	22,6	17,1	100	
İnsanları tedirgin etmek	f	299	368	317	314	226	1524	2,87
	%	19,6	24,1	20,8	20,6	14,8	100	

Tablo 30 incelendiğinde katılımcıların trollerin amaçlarının daha çok dikkat çekmek ($\bar{x}=4,03$), fenomen olmak ($\bar{x}=3,73$), eğlenmek ($\bar{x}=3,68$), insanları kızdırmak ($\bar{x}=3,43$) ve itibar kazanmak ($\bar{x}=3,28$) olduğu, başkalarının itibarını ortadan kaldırmak ($\bar{x}=2,98$), insanları tedirgin etme ($\bar{x}=2,87$), intikam almak ($\bar{x}=2,85$) ve çatışma ortamı yaratmanın ($\bar{x}=3,02$) daha sonra geldiği görülmektedir. Buna göre katılımcılar trolleri daha çok dikkatleri üzerlerine çekerek fenomen olmayı amaçlayan kişiler olarak görmektedirler.

Katılımcıların Trol Davranışlarla Karşılaştıklarında Gösterdikleri Tepkilere İlişkin Betimsel Bulgular

Çalışmanın beşinci araştırma sorusu “*Katılımcıların trol davranışlara yönelik tepkileri nasıldır?*” şeklindedir. Bu doğrultuda katılımcıların değerlendirmelerine ilişkin yüzde ve frekans hesaplamaları yapılmış ve sonuçlar Tablo 31’de gösterilmiştir.

Tablo 31

Katılımcıların Trol Davranışlarla Karşılaştıklarında Gösterdikleri Tepkilerle İlgili Dağılımlar

Trollere Gösterilen Tepkiler		Hiç	Katılmıyorum	Orta Derecede	Katılmıyorum	Tamamen	Toplam	Ortalama
		Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılmıyorum			
Paylaşımı yapan kişiyi engellerim.	f	171	264	329	412	348	1524	3,33
	%	11,2	17,3	21,6	27	22,8	100	
Paylaşımı hiç görmemiş gibi davranırım.	f	296	415	346	267	200	1524	2,78
	%	19,4	27,2	22,7	17,5	13,1	100	
Yanlış bir bilgi verilmişse bu bilgiyi düzeltmeye çalışırım.	f	244	299	409	384	188	1524	2,98
	%	16	19,6	26,8	25,2	12,3	100	
Paylaşım sahibini uyarırım.	f	338	379	382	277	148	1524	2,68
	%	22,2	24,9	25,1	18,2	9,7	100	
Paylaşım sahibini site yöneticisine şikâyet ederim.	f	249	267	352	371	285	1524	3,12
	%	16,3	17,5	23,1	24,3	18,7	100	
Diğer kullanıcıları paylaşım ile ilgilenmemeleri yönünde uyarırım.	f	302	323	372	325	202	1524	2,87
	%	19,8	21,2	24,4	21,3	13,3	100	

Katılımcıların çevrimiçi ortamlarda trol davranışlarla karşılaştıklarında ortaya koydukları tepkiler incelendiğinde katılımcıların öncelikle paylaşımı yapan kişiyi engelledikleri ($\bar{x}=3,33$), daha sonra paylaşım sahibini site yöneticisine şikâyet ettiği

($\bar{x}=3,12$) görülmektedir. Öte yandan verilen yanlış bir bilginin katılımcılar tarafından düzeltilmeye çalışıldığı da ($\bar{x}= 2,98$) göze çarpmaktadır. Paylaşımı hiç görmemiş gibi davrananlarla ($\bar{x}=2,78$) diğer kullanıcıları paylaşımlarla ilgilenmemeleri yönünde uyarıların ($\bar{x}=2,87$) ortalamaları da birbirine yakındır. Katılımcıların çok azı paylaşımı yapan kişiyle etkileşime geçerek onu uyardığını ($\bar{x}=2,68$) ifade etmiştir.

Bu bulgular, trol davranışlara karşı verilmesi gereken tepkiler bağlamında değerlendirildiğinde, katılımcıların trol davranışlarda bulunan kişilerle etkileşime geçmek yerine onları site yönetimine şikâyet etmesi, paylaşım yapanları görmezden gelmesi, paylaşım yapan kişileri engellemesi önemli farkındalık durumuna işaret etmektedir (Sanfilippo vd., 2017). Ancak katılımcıların önemli bir bölümünün yapılan paylaşımlara karşılık verdiği görüldüğünden çevrimiçi ortamlarda “trolleri beslemeyiniz” (Haque, 2014) yaklaşımına aykırı bir davranışın sergilendiği söylenebilir. Nitekim troller paylaşımlarına yanıtlar verildikçe keyif almakta ve bu tarz paylaşımlarda bulunarak dikkat çekmeye, tepki toplamaya devam etmektedirler. Öte yandan paylaşımlarıyla ağlarına düşürdükleri kullanıcılarla ilgili farklı platformlarda gruplar halinde değerlendirme yaptıkları da ortaya konulmuş bir gerçekliktir (Binns, 2012).

Cinsiyete Göre Trol Davranışlara Gösterilen Tepkiler

Bu çalışmanın beşinci araştırma sorusunun ilk alt problemi “*Katılımcıların trol davranışlara gösterdikleri tepkiler cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermekte midir?*” şeklindedir. Katılımcıların trol davranışlara gösterdikleri tepkilere ilişkin görüşlerin cinsiyete göre farklılaşma durumuna ilişkin ki-kare testi yapılmış ve sonuçları Tablo 32’de sunulmuştur.

Tablo 32 ‘ye göre trol davranışlarla karşılaşıldığında paylaşım sahibini engellemeye yönelik tepkilerde cinsiyete göre anlamlı farklılaşma vardır $X^2(sd=4, n=1524)= 15,807, p<0,05$. Buna göre kadınların “paylaşım yapan kişiyi engellerim” ifadesine katılma yüzdeleri erkeklerinkine göre daha fazladır. Paylaşımı hiç görmemiş gibi davranma ve paylaşım sahibini site yönetimine şikâyet etme gibi tepkilerde cinsiyet açısından anlamlı fark bulunmamıştır ($p>.05$). Öte yandan erkeklerin kadınlara göre verilen yanlış bilgileri düzeltmeye çalışma konusunda daha yüksek yüzdeye sahip oldukları görülmektedir. Başka bir ifadeyle erkekler yanlış bilgi gördüklerinde kadınlara göre daha fazla bilgiyi düzeltme eğiliminde

olduklarını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra “Paylaşım sahibini uyarırım” ifadesine katılım hususunda cinsiyete göre anlamlı bir fark olmakla beraber kadınların katılma yüzdesi erkeklere göre daha fazladır. Başka bir deyişle trol paylaşımlarla ilgili olarak kadınlar paylaşım sahibini erkeklere göre daha fazla uyarmaktadırlar.

Tablo 32

Cinsiyete Göre Trol Davranışlara Gösterilen Tepkilere İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları

Trollere Gösterilen Tepkiler	Cinsiyet		Hiç	Katılmıyorum	Orta Derecede	Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen	Toplam	X ²	sd	p
			Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum	Toplam				
Paylaşımı yapan kişiyi engellerim	Kadın	f	78	154	206	242	216	896	15,807	4	,003	
		%	8,7	17,2	23,0	27,0	24,1	100,0				
	Erkek	f	93	110	123	170	132	628				
		%	14,8	17,5	19,6	27,1	21,0	100,0				
	Toplam	f	171	264	329	412	348	1524				
		%	11,2	17,3	21,6	27,0	22,8	100,0				
Paylaşımı hiç görmemiş gibi davranırım	Kadın	f	171	240	203	165	117	896	1,290	4	,863	
		%	19,1	26,8	22,7	18,4	13,1	100,0				
	Erkek	f	125	175	143	102	83	628				
		%	19,9	27,9	22,8	16,2	13,2	100,0				
	Toplam	f	296	415	346	267	200	1524				
		%	19,4	27,2	22,7	17,5	13,1	100,0				
Yanlış bir bilgi verilmişse bu bilgiyi düzeltmeye çalışırım	Kadın	f	124	193	261	214	104	896	17,172	4	,002	
		%	13,8	21,5	29,1	23,9	11,6	100,0				
	Erkek	f	120	106	148	170	84	628				
		%	19,1%	16,9%	23,6%	27,1%	13,4%	100,0%				
	Toplam	f	244	299	409	384	188	1524				
		%	16,0%	19,6%	26,8%	25,2%	12,3%	100,0%				
Paylaşım sahibini uyarırım	Kadın	f	175	235	238	168	80	896	12,195	4	,016	
		%	19,5	26,2	26,6	18,8	8,9	100,0				
	Erkek	f	163	144	144	109	68	628				
		%	26,0	22,9	22,9	17,4	10,8	100,0				
	Toplam	f	338	379	382	277	148	1524				
		%	22,2	24,9	25,1	18,2	9,7	100,0				
Paylaşım sahibini site yöneticisine şikâyet ederim	Kadın	f	129	168	204	232	163	896	9,440	4	,051	
		%	14,4	18,8	22,8	25,9	18,2	100,0				
	Erkek	f	120	99	148	139	122	628				
		%	19,1	15,8	23,6	22,1	19,4	100,0%				
	Toplam	f	249	267	352	371	285	1524				
		%	16,3	17,5	23,1	24,3	18,7	100,0				

Diğer kullanıcıları paylaşımına ilgilenmemeleri yönünde uyarırım	Kadın	f	159	209	217	197	114	896	10,308	4	,036
		%	17,7	23,3	24,2	22,0	12,7	100,0			
	Erkek	f	143	114	155	128	88	628			
		%	22,8	18,2	24,7	20,4	14,0	100,0			
	Toplam	f	302	323	372	325	202	1524			
		%	19,8	21,2	24,4	21,3	13,3	100,0			

Eğitim Düzeyine Göre Trol Davranışlara Gösterilen Tepkiler

Bu çalışmanın beşinci araştırma sorusunun ikinci alt problemi “*Katılımcıların trol davranışlara gösterdikleri tepkiler eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?*” şeklindedir. Katılımcıların trol davranışlara gösterdikleri tepkilere yönelik görüşlerin eğitim düzeyi yönünden farklılaşma durumuna ilişkin ki-kare testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 33’te verilmiştir. Daha önceden ilkökul, ortaokul, lise, ön lisans, yüksek lisans, doktora şeklinde gruplanan eğitim düzeyi değişkeni, beklenen değeri 5’ten küçük olan gözenek sayısının toplam gözenek sayısının %20’sini aşması ve yorumlama açısından kolaylık sağlaması sebebiyle lise altı, ön lisans ve üzeri şeklinde iki grupta birleştirilmiştir.

Tablo 33

Eğitim Düzeyine Göre Trol Davranışlara Gösterilen Tepkilere İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçlarının Dağılımı

Trollere Gösterilen Tepkiler	Eğitim Düzeyi	f	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Orta Derecede Katılmıyorum	Katılmıyorum	Tamamen Katılmıyorum	Toplam	X ²	sd	p
Paylaşımı yapan kişiyi engellerim	Lise ve altı	f	35	57	60	84	70	306	1,113	4	,892
		%	11,4%	18,6%	19,6%	27,5%	22,9%	100,0%			
	Ön lisans ve üzeri	f	136	207	269	328	278	1218			
		%	11,2%	17,0%	22,1%	26,9%	22,8%	100,0%			
	Toplam	f	171	264	329	412	348	1524			
		%	11,2%	17,3%	21,6%	27,0%	22,8%	100,0%			
Paylaşımı hiç görmemiş gibi davranırım	Lise ve altı	f	68	93	56	37	52	306	17,028	4	,002
		%	22,2%	30,4%	18,3%	12,1%	17,0%	100,0%			
	Ön lisans ve üzeri	f	228	322	290	230	148	1218			
		%	18,7%	26,4%	23,8%	18,9%	12,2%	100,0%			
	Toplam	f	296	415	346	267	200	1524			
		%	19,4%	27,2%	22,7%	17,5%	13,1%	100,0%			
Yanlış bir bilgi verilmişse bu bilgiyi düzeltmeye çalışırım	Lise ve altı	f	46	42	70	86	62	306	30,027	4	,000
		%	15,0%	13,7%	22,9%	28,1%	20,3%	100,0%			
	Ön lisans ve üzeri	f	198	257	339	298	126	1218			
		%	16,3%	21,1%	27,8%	24,5%	10,3%	100,0%			

Paylaşım sahibini uyarırım	Toplam	f	244	299	409	384	188	1524		
		%	16,0%	19,6%	26,8%	25,2%	12,3%	100,0%		
	Lise ve altı	f	54	75	63	67	47	306		
		%	17,6%	24,5%	20,6%	21,9%	15,4%	100,0%		
Paylaşım sahibini site yöneticisine şikâyet ederim	Ön lisans ve üzeri	f	284	304	319	210	101	1218	22,119	4 ,000
		%	23,3%	25,0%	26,2%	17,2%	8,3%	100,0%		
	Toplam	f	338	379	382	277	148	1524		
		%	22,2%	24,9%	25,1%	18,2%	9,7%	100,0%		
Diğer kullanıcıları paylaşım ile ilgilenmemeleri yönünde uyarırım	Lise ve altı	f	59	43	66	69	69	306		
		%	19,3%	14,1%	21,6%	22,5%	22,5%	100,0%		
	Ön lisans ve üzeri	f	190	224	286	302	216	1218	8,582	4 ,072
		%	15,6%	18,4%	23,5%	24,8%	17,7%	100,0%		
Diğer kullanıcıları paylaşım ile ilgilenmemeleri yönünde uyarırım	Toplam	f	249	267	352	371	285	1524		
		%	16,3%	17,5%	23,1%	24,3%	18,7%	100,0%		
	Lise ve altı	f	60	52	63	71	60	306		
		%	19,6%	17,0%	20,6%	23,2%	19,6%	100,0%		
Diğer kullanıcıları paylaşım ile ilgilenmemeleri yönünde uyarırım	Ön lisans ve üzeri	f	242	271	309	254	142	1218	17,779	4 ,001
		%	19,9%	22,2%	25,4%	20,9%	11,7%	100,0%		
	Toplam	f	302	323	372	325	202	1524		
		%	19,8%	21,2%	24,4%	21,3%	13,3%	100,0%		

Tablo 33 incelendiğinde, çevrimiçi ortamlarda karşılaşılan trol davranışlara gösterilen tepkilerin eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermeme durumunun incelendiği iki yönlü ki-kare testi sonucuna göre paylaşım sahibini engelleme ve site yöneticisine şikâyet etme ($p > .05$) dışında gösterilen tepkilerin eğitim düzeyi açısından anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir ($p < .05$). Buna göre, eğitim düzeyi ön lisans ve üzeri olan kişiler lise ve altı eğitim düzeyinde yer alan kişilere göre daha fazla paylaşımı görmezden gelme davranışını sergilemektedirler. Öte yandan yanlış verilen bilgileri düzeltme çabası içinde olma, paylaşım sahibiyle iletişime geçerek onu uyarma ve diğer kullanıcıları paylaşımlarla ilgilenmemeleri yönünde uyarma maddelerine eğitim düzeyi lise ve lise altı olan kişilerin daha fazla katıldıkları bulunmuştur. Bu durumla ilgili olarak trollerle mücadele yöntemlerinde trollerin dikkat çekme çabalarına karşılık vermeme, mesajlarını ve diğer paylaşımlarını görmezden gelme (Binark vd., 2015; Hardaker, 2010) gibi stratejileri ön lisans ve üzeri eğitim düzeyindeki kişilerin daha fazla uyguladığı düşünülebilir.

Trol ve Trolleme Kavramlarıyla İlgili Çağrışımlar: İçerik Analizi Sonuçları

Bu çalışmanın altıncı araştırma sorusu “*Trol ve trolleme kavramlarının katılımcılarda çağrıştırdığı kelimeler nelerdir?*” şeklindedir. Bu doğrultuda Trol ve Trolleme kavramlarının katılımcılara çağrıştırdığı ifadeler sorulmuş ve gelen yanıtlar

içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Katılımcılar tarafından doldurulması zorunlu olmayan bu soru için katılımcıların büyük bir bölümü yanıt vermiş (n=1226) ve yanıtlar farklı kodlar altında gruplandırılmıştır. Buna göre verilerin analizi neticesinde elde edilen ifade grupları Tablo 34’te verilmiştir.

Tablo 34

Trol ve Trolleme Kavramlarının Katılımcılara Çağrıştırdığı İfadelerin Dağılımı

Kategori	Kod	f	%
Kışkırtıcı Trollük	Aldatma-Kandırma-Yalan-Yanıltma	338	20,51
	Dalga Geçme	273	16,57
	Kızdırma-Kışkırtma-Sataşma	79	4,79
	Boş-Saçma-Zaman Kaybına Neden Olan Şeyler	71	4,31
	Alay Etme	66	4,00
	Sahtekârlık	52	3,16
	Sahte (Fake) Hesaplar	49	2,97
	Gerçek Dışı Haber-Yanlış Bilgi Paylaşma	47	2,85
	Rahatsız Edici-Huzur Bozucu	31	1,88
	Konuyu Saptırma	28	1,70
	Aşağılama-Küçük Düşürme	26	1,58
	Ciddiyetsizlik	19	1,15
	Yemleme-Oltalama	16	0,97
	Yanlış Yönlendirme	15	0,91
	Siyasi İçerikler	15	0,91
	Kara Mizah	13	0,79
	Dikkat Çekme	12	0,73
	Ahlaksızlık-Terbiyesizlik	10	0,61
	Ortaliği Karıştırma	10	0,61
	Zorbalık	9	0,55
	Antisosyal Kişiler	7	0,42
	Manipüle Etme	7	0,42
	Oyun Oynama	6	0,36
	Kafa Bulma	6	0,36
	Provokasyon ve Provoke Etme	6	0,36
	Kötü Niyet	5	0,30
	Egoist	4	0,24
	İfşa Etme	4	0,24
	Kekleme	4	0,24
	Eleştirme	3	0,18
	Kabalık	3	0,18
	Zarar Verme	3	0,18
Dolandırıcılık	3	0,18	
Bilgi Hırsızlığı	2	0,12	
İntikam	2	0,12	
Sosyal Deney	2	0,12	
Karalama Kampanyaları	2	0,12	
Eğlence Trollüğü	Eğlence-Komedi	146	8,86
	Şaka Yapma	133	8,07
	Tiye Alma	57	3,46
	Espri-Mizah	35	2,12
	Güldürme	10	0,61

	Geyik Yapma	7	0,42
	İroni	5	0,30
	Caps-Montaj	4	0,24
Diğer	Yaratık	3	0,18
	Toplam	1648	100

Tablo 34 incelendiğinde katılımcıların trol davranışlarına ilişkin algılarının daha çok insanları kandırma (n=338, %20,51), dalga geçme (n=273, %16,57), eğlenceli içerikler üretme (n=146, %8,86) ve şaka yapma (n=133, %8,07) şeklinde olduğu görülmektedir. Öte yandan insanları kışkırtma ve kızdırmaya yönelik davranışlar ile boş-amaçsız yapılan davranış ifadelerinin de yoğun olduğu gözlenmektedir.

Katılımcılar trolleme eyleminin insanları kandırmak, gerçek olmayan söylentilere inandırmak, sahte kimliklerle onları aldatmak ve yalan söylemek olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılardan elde edilen ve aşağıda sunulan bazı örnek ifadeler bu bulguyu daha net bir biçimde ortaya koymaktadır.

“İnsanları, karşı tarafı eğlendirecek şekilde kandırma”

“Trol şaka yapma trolleme ise kandırma kelimelerini çağrıştırıyor.”

“Trolleme şakacı bir kelime insanları kandırarak eğlenme”

“Kandırma eylemi sosyal medyada haberleri yorumlar ile çarpıtma olabilir.”

“İnsanları yalan haberlerle veyahut fake hesaplarla kandırma diyebiliriz.”

“Hedef kitleyi yanıltma ve tiye alma adına yapılan bilinçli mizahi paylaşımlar”

“Yalan ve ciddiye alınmadığında komik şeyler”

“Bir konuda yanıltıcı paylaşımda bulunan kişi, bulunma eylemi”

Katılımcıların trolleri gerçek olmayan haberlerle yapay gündem yaratarak yanıltıcı paylaşımlarda bulduklarına dair görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir.

“Olmayan bir şeyi gündem yaratma amacıyla ya da dikkat çekme amacıyla paylaşma, aldatma”

“Kandırma, gündemi değiştirebilecek yapay haberler, sahte kişiler”

“Genellikle gerçek dışı ve çarpıtılmış, dikkat çekici ve şaşırtıcı içerikler”

“Bir konu hakkında gerçek olmayan ama gerçek gibi yansıtılan şey”

“Gerçek bilgi ve bağlamı saptırıp ortamı manipüle etme ve böylece hedefe ulaşma”

“Yapay gündem, gizliden ortalığı kışkırtma”

“Yalan haber yayma, montajla insanlarla dalga geçme”

Katılımcılar trolleri çeşitli siyasi parti veya kuruluşların birer uzantısı olarak gördüklerini ve bu kişilerin çevrimiçi ortamlarda kitleleri istenilen şekilde yönlendirdiklerini ve bu durumun İnternet kullanıcıları arasında birer algı yönetimi çabası olduğunu ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili olarak katılımcılardan elde edilen ifade örneklerine aşağıda yer verilmiştir.

“Siyasi, manipülatif, parti sempatanları, sinir bozucu”

“Trol: bir amaca/kuruma hizmet edecek şekilde yalan veya doğru ifadelerde bulunan kimse”

“İnsanları yönlendirmeye çalışan bir manada paralı asker”

“Bazı durumlarda mizah olarak baksam da siyasi trollemeleri kışkırtıcı buluyorum”

“Bilinçli olarak toplulukları istenilen düşünce durumuna sokma çalışmaları”

“Aldatma, kandırma, algı yaratma, toplumsal hareket başlatma, kitlesel yönlendirme”

“Siber Zorbalık, Etiketleme, Sanal Korsanlık, Algı Yönetimi, Kamuoyu Oluşturma, İletişim, Hiçe Sayma, Hedef Gösterme”

Öte yandan katılımcılardan bazıları trolleri insanlarla çevrimiçi ortamlarda alay eden ve onları zor duruma sokan kişiler olarak tanımlamışlardır. Katılımcılar bu bulguya yönelik düşüncelerini aşağıdaki biçimde ifade etmişlerdir.

“Paylaşım ve yorumlarıyla nefret söylemi ve yanlış bilgi yayan; kişileri küçük düşüren sosyal medya hesaplarına sahip kimseler”

“Samimi ilişkilerimizin olduğu insanlar arasında şaka espri eğlence vb. olarak algılanabilir ama mesafeli ilişkilerimizde bu kavramlar rencide edici ve sinir edici olarak algılanabilir.”

“İnternet kullanıcıları ile alay eden, ciddiyetten genelde yoksun içerik, kavramlardır.”

“İnternet üzerinde insanlar ile alay eden, komik paylaşımlarda bulunan kişi”

“Bir iletişim sürecinde karşı tarafla dalga geçmeye ve aslında aşağılamaya yönelik sözlü hareketler bütünü”

“Alaya alan mahlukatlar troller, bilgi hırsızları, yalan dolan haberlerle insanları kızdıran kişiler geliyor.”

“Bir kişiyle alay etme ve onu zor duruma bırakıp onun bu durumunu sosyal medyada yayma”

“Alay etme, insanları kasıtlı bir biçimde sinirlendirme”

“İnsanların açığını yakalayıp bunu esprili hale getirme”

Katılımcılardan bazıları trolleri asosyal kişiler olduklarını ve gerçek hayatta elde edemedikleri durumları sosyal medya üzerinden elde etmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili olarak katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir.

"Trol: Gündelik yaşantılarında ve sosyal hayatlarında büyük eksiklikler bulunan kişilerin sanal ortamlarda var olmaya çalışmaları"

"Trolleme: Trollerin eksikliklerini profesyonel yardım almayı reddederek sanal ortamlarda tepki almaya çalışma için yaptığı davranışlar"

"Egoyu tatmin etme için kullanılan abuk sabuk şeylerdir, Asılsız olan, İnsanın her an dikkatli davranıp bunlara şüphe ile bakarak sorgulayan, Her yapılanın doğru olmadığını bunun soruşturulması olduğunu öğrenmesi gerekmektedir."

Katılımcılar trol davranışları genel olarak dalga geçme ve konuları tiye alarak eğlenme şeklinde ifade etmişlerdir. Buna yönelik katılımcılardan ede edilen aşağıdaki örnek ifadeler var olan durumu İnternet kullanıcılarının bakış açısıyla daha iyi ortaya koymaktadır.

"Özellikle sözlükler ve Facebook sayfalarında başlayıp yerini Twitter hesaplarına bırakan toplumun değerlerini ve/veya gündemi tiye alma, değiştirme ve olumlu/olumsuz durumları örtbas etme adına yapılan paylaşımlar"

"Trolleme: Dalga geçme, alaycılık, tiye alma"

"Trolleme: kandırma, Dalga geçme / trol: trolleme yapan kişi ya da kişiler"

"Dalga geçme, komik duruma düşürme, ciddi olmayan bir şeyin ciddi gibi gösterilip insanları komik duruma düşürme çabası"

"Dalga geçme, şaşırtmaya yönelik düşünülenin aksini savunma"

"Trol fotoğraf video ve benzerlerinin çoğunlukla eğlenme/espri amaçlı olarak değiştirilmesi diyebilirim. Bazı insanların dalga amaçlı, bazı kişilerin gerginlik çıkartma amaçlı olarak yaptığını düşünüyorum. Trolleme de insanlara trol yapmayı çağırıyor."

"Olması gereken durumu yapmayarak dalga geçme veya ortamı bozma"

"Ciddi yorum yaparak asıl amaçla dalga geçme"

"Ciddiye alınması gereken birçok konuyu basitleştirip alışıl gelmiş hale getirme amacıdır bence"

"Bana çağırıldığı kelime dalga geçme Bazen sinir bozucu olabiliyor ama bazen de çok komik"

Katılımcılar trollerin çevrimiçi ortamlarda eğlence amacıyla, komik paylaşımlarda bulduklarını belirtmişlerdir. Konuyla ilgili olarak katılımcılara ait bazı örnek ifadeler aşağıda yer verilmiştir.

“Trol deyince aklıma komik olan ve güldüren paylaşımlar vb. trollemede ise bu durumun yapılması eylemi çağrışıyor.”

“Eğlence, komik, caps, mizah, karamizah”

“Bir konu ile ilgili ciddi olmayan bir şekilde yorumlanarak eğlenceli içerik oluşturma”

“Eğlenme amacıyla olmadığını biri gibi davranma ve insanları dalgaya alma”

“İnsanları bir olayın var olduğuna inandırıp verdiği tepkilere gülme”

“Komik gibi görünen ama çok komik olmayan gönderiler (çoğu)”

“İnsanı komik bir davranışla eleştirme”

Bazı katılımcılar İnternet trollerinin çevrimiçi ortamların birer huzur bozanı ve insanları kızdırarak çatışma ortamı yaratan kitleler olarak tanımlamışlardır. Aşağıda verilen örnek katılımcı ifadeleri bu bulguyu daha iyi özetler niteliktedir.

“Mizah yaptığını düşünerek ortalığı karıştıran veya insanların dikkatini çekecek, insanları bir konu üzerinde ciddi tartışmaya sevk edecek ciddiyetsiz paylaşım yapan kişilere trol, bu davranışın yapılmasına ise trolleme denir diye düşünüyorum.”

“Birilerini kızdırma için dalga geçme ya da sinirini bozma için uğraşma, gerçeğin tersini söyleyerek, spam yaparak vs. bir şekilde karşındakinin sinirini bozmaya uğraşma ve bunu bilinçli yapma.”

“Ofansif mizahın tadının kaçırılmış ya da kaçırılmaya yakın hali”

“İnsanları kışkırtan insanları kışkırttığı zaman dikkat çektiğini düşünen trol bu dediklerimi uyguladığında da trolleme oluyor”

“Karşı tarafı/ kitleyi tahrik etme işidir.”

“Sosyal ortamı davranış veya sözleriyle karıştıran kişi”

“Sosyal medyada konuyu ilgisiz yere çekip, onun üzerinden mizah yapan kişiler”

“Düzeni bozan davranış biçimi, insanları birbirine düşürme, dalga geçme, dışlama, anlamsız hareketler yapma”

“İnsanları gereksiz yere uğraştırma, hiçbir ilgisi olmadığı halde başkalarının işine burnunu sokma”

“Sosyal medyada: huzur bozma, keyif kaçırma gibi amaçlarla yapılan eylem ve bunu yapan kişi”

“Kimliđi belirsiz kişiler, alaycı davranışlar, karşıt yorumlar, sahte hesaplar, olta atma, İnternet’te karşıt grupları birbirine dűřürme”

“Bir řeyi kűrű kűrűne savunan paylařımlarda bulunma, kıřkırtma gűndem yaratma amacı tařıma”

Katılımcıların trolleme eylemini birer oltalama-yemleme olarak ifade etmişlerdir. Bařka bir ifadeyle troller evrimii İnternet kullanıcılarıyla oyun oynamakta ve onların anlık dalgınlıklarından faydalanıp daha sonra dűřtűkleri duruma gűlmektedirler. Aşağıdaki ۆrnek ifadeler katılımcıların bakış açısıyla bu durumu daha iyi açıklamaktadır.

“Halk ađzıyla punduna getirme yani řaka olarak bir řeyi yanlış gűsterme”

“Bir olay varmıř gibi davranıyor sonra seni yedim ayađına yatıp gűlűyorlar”

“Karşıdaki kişiyi kırmadan onun tepkisini ۆlme onunla bir nevi oyun oynama kandırma ama kırmadan”

“İnsanlara bilinen bir şeyin bilinmiyormuş gibi anlatılıp, kandırma ve sinirlendirme vb. şeyler” “Sahte, yanıltıcı, kışkırtıcı, toplum műhendisliđi”

Katılımcılar trollerin olayları manipűle ederek amacından saptırdığını ve genelde ciddiyezsiz bir ortamın oluşmasına neden olduklarını ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili olarak aşağıda katılımcılardan elde edilen ۆrnek ifadeler yer almaktadır.

“Bence trol, bir konuda konuyu bařka bir yűne (genellikle řaka niyetiyle ya da bencil nedenlerden dolayı) tařıyan kiřidir Trolleme de bunun eyleme dűkűlmesidir.”

“Eđlence amaçlı amacından çarpıtarak olayları manipűle etme durumu”

“Sahte hesap ile konuyu dağıtma, sulandırma, konunun ciddiyetinden uzaklaştırma amacıyla yapılan bir çeşit saldırıdır.”

“Bir ortamda olayı ciddiyezsiz bir řekle dűnűřtűrme”

“Konuyu gerçek anlamından çıkarıp çarpıtma, insanlarla bilinçli olarak dalga geçip eğlenme”

Katılımcıların vermiş oldukları yanıtlardaki kelime sıklıklarına bağlı olarak NVivo10 paket programı kullanılarak kelime bulutu oluşturulmuştur. Kelime bulutları, herhangi bir konu veya olay hakkında metin içinde geçen ifadelerin sıklığına bağlı olarak ۆne çıkan hususları vurgulamak için kullanılmaktadır. Bu doğrultuda oluşturulan kelime bulutu şekil 12’de verilmiştir.

Şekil 12. Trol ve Trolleme kavramlarıyla ilgili çağrışımlara ilişkin kelime bulutu

Kelime bulutunda da görüleceği üzere katılımcıların trol ve trolleme kavramlarına ilişkin algıları daha çok kandırma, dalga geçme, eğlence-komedi, alay etme, sahte (fake) hesaplar şeklindedir.

Bölüm 5

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu bölümde araştırmada ulaşılan sonuçlara, bu sonuçlarla ilgili tartışmalara ve sonuçlara dayalı olarak geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada çevrimiçi ortamda yayınlanan veri toplama araçlarını gönüllü olarak dolduran 1524 kişiden elde edilen verilere dayanarak çevrimiçi trol davranış ölçeği geliştirilmiş ve trol davranışlarına yönelik farkındalıklar incelenmiştir. Geliştirilen çevrimiçi trol davranış ölçeği, katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumlarını geçerli ve güvenilir bir biçimde ölçmektedir. Başka bir ifadeyle çevrimiçi trol davranış ölçeği, ölçek geliştirmede esas olan geçerlik ve güvenilirlik ölçütlerini sağlamaktadır.

Geçerlik ve güvenilirlik testleri yapılan çevrimiçi trol davranış ölçeği kullanılarak çeşitli trol davranış durumlarının gerçekleşme sıklıklarına bakılmış ve katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumlarının genel olarak düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcı görüşlerine dayalı olarak ulaşılan sonuçlar, ciddi konuları tiye alan paylaşımlarda bulunma ve kimlik bilgilerini gizleme davranışlarının diğer davranışlara oranla ortalamalarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Nitekim ilgili alanyazında özellikle çevrimiçi ortamların sağladığı anonimlik sayesinde trollerin sahte kimliklerle ya da anonim hesaplarla diğer insanları kışkırtıcı paylaşımlarda buldukları ortaya konmuştur (Hardaker, 2013; Klempka & Stimson, 2014; Moore, Nakano, Enomoto, & Suda, 2012; Rafferty & Vander Ven, 2014; Simmons vd., 2016; Vandebosch & Cleemput, 2008; Willard, 2007).

Katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumları cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir. Buna göre erkekler kadınlara göre daha fazla trol davranışlarda bulunmaktadırlar. Benzer biçimde March ve Marrington, (2019) yaptıkları çalışmada 379 kişiden erkeklerin %39'nunun çevrimiçi trol davranışta bulunduğunu kadınlarda ise bu oranın %15 olduğunu bulmuşlardır. Aynı çalışmada erkeklerin %54'ünün trol davranışlara maruz kaldığı ortaya konurken kadınlarda bu oran %41 olarak bulunmuştur. Buna göre erkeklerin hem trol davranışları yapma hem de trol davranışlara maruz kalma durumları kadınlarınkinden daha fazladır. Bu sonuç çevrimiçi olumsuz davranışlarla ilgili yapılan çalışmaların (Arıca vd., 2008; Erdur-Baker, 2010; Kavuk, 2011; Pamuk & Bavlı, 2013; Polat & Bayraktar, 2016;

Topçu, 2008) erkeklerin kadınlara oranla daha kışkırtıcı, zorba ve saldırgan davranışlar sergilediği şeklindeki bulgularıyla örtüşmektedir.

Yaş grupları açısından yapılan değerlendirme sonucunda 18 yaş altındaki katılımcıların diğer katılımcılara göre daha fazla trol davranışlarda buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların eğitim düzeyine göre trol davranışlarda bulunma durumlarının karşılaştırılması da yaş değişkeniyle benzer sonuçları ortaya koymuştur. Buna göre lise yıllarına karşılık gelen 18 yaş ve altı yaş grubunda yer alan kişilerle lise ve lise altı eğitim düzeyinde yer alan kişilerin trol davranışlarda bulunma durumları diğer gruplara göre daha fazladır. Katılımcı değerlendirmelerine dayalı olarak ulaşılan bu sonuç katılımcıların eğitim düzeyi düşük olanlar ile yaşı daha küçük olanların trol davranışlarda bulunma durumlarının benzer olduğunu göstermektedir. Yılmaz ve Işıkdoğan (2017) trollerin daha çok genç yaştaki kullanıcıları hedef olarak seçtiği ve yapılan paylaşımların gençleri olumlu veya olumsuz bir biçimde etkileyebileceğini belirtmiştir. Dolayısıyla ergenlik dönemine karşılık gelen bu yaşlardaki kişilerin trollerin birer hedefi veya trolleme eyleminin bir parçası olabileceği görülmektedir.

Bilgisayar, İnternet ve sosyal medyayı günlük kullanım süresi açısından yapılan değerlendirmeler, İnternet ve sosyal medyada daha fazla vakit geçiren kişilerin daha fazla trol davranışlarda bulduklarını göstermektedir. Bu sonuç Thacker ve Griffiths'in (2012) yaptıkları çalışmada ortaya konan sanal ortamlarda daha fazla zaman geçiren kişilerin daha çok trol davranışlarda bulunduğu sonucuyla tutarlılık göstermektedir. Öte yandan katılımcıların Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube gibi sosyal medya ortamlarını kullanım sıklığına göre trol davranışlarda bulunma durumları anlamlı bir biçimde farklılaşmaktadır. Ayrıca bilişim teknolojilerini ve İnternet'i kullanma konusunda kendilerini yeterli hissetme düzeyleri açısından yapılan değerlendirmelere göre, sosyal medya kullanımı konusunda kendisini daha yeterli gören katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumları kendisini yeterli görmeyen katılımcılara göre daha fazladır.

Çalışma kapsamında katılımcıların trollerin amaçlarına ilişkin değerlendirmelerine de yer verilmiştir. Bu bağlamda trollerin daha çok dikkatleri üzerlerine çekerek fenomen olmayı amaçladıklarına yönelik değerlendirmeler öne çıkmıştır. Öte yandan trollerin eğlenme ve diğer insanları kızdırarak çatışma ortamı yaratma amaçlarının da olduğuna yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. İlgili

alanyazın incelendiğinde trollerin çevrimiçi ortamlarda dikkat çekme amacıyla çeşitli paylaşımlarda buldukları, paylaşımlarına gelen tepkilere göre benzer durumları devam ettirme niyetinde oldukları görülmektedir. Binns (2012) trollerin insanları kızdırma, gerçekleri manipüle etme gibi çeşitli amaçlar doğrultusunda yaptıkları paylaşımlarla hedeflerine ulaşmaları halinde zafer elde etmiş hissiyatına kapıldıkları ve çeşitli kutlamalar yaparak benzer paylaşımlarda bulunmaya devam ettiklerini ifade etmektedir.

Çevrimiçi platformların yaygınlaşmasıyla beraber farklı ortamlarda her türden İnternet trolüne rastlamak mümkün hale gelmiştir. Bu bağlamda katılımcıların çevrimiçi ortamlarda karşılaştıkları trol davranışlara gösterdikleri tepkiler cinsiyete ve eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Bu doğrultuda kadınlar trolleri engellemeyi tercih ederken, erkekler trollerin paylaştıkları bilgileri düzeltme yönünde davranış sergilemektedirler. Öte yandan katılımcılar yapılan paylaşımları görmezden gelme ve diğer kullanıcıları paylaşımlarla ilgilenmemeleri konusunda uyarma hususunda çekimser kalmaktadırlar. Eğitim düzeyi ön lisans ve üzeri olan kişiler trollerin paylaşımlarını görmezden gelirken, lise ve altı eğitim düzeyinde yer alan kişiler ise yanlış verilen bilgileri düzeltme, paylaşım sahibiyle iletişime geçerek onu uyarma gibi davranışları sergilemektedirler.

Çevrimiçi ortamlarda gerçekleşen trol davranışlara gösterilen tepkilere ilişkin katılımcıların eğitim düzeyine göre yapılan karşılaştırma sonucuna göre eğitim düzeyi ön lisans ve üzeri olan kişiler trollerin paylaşımlarını görmezden gelirken, lise ve altı eğitim düzeyinde yer alan kişiler yanlış verilen bilgileri düzeltme, paylaşım sahibiyle iletişime geçerek onu uyarma davranışlarını sergilemektedirler.

Araştırma kapsamında nihai olarak katılımcıların trol ve trolleme eylemlerini betimlemeleri istenmiştir. Yapılan içerik analizine göre katılımcılar trol davranışları daha çok kışkırtıcı trollük bağlamında ele almakta ve trolleme eylemlerini birer eğlence-komedi aracı olarak da görmektedirler.

Katılımcıların trol ve trolleme eylemine ilişkin değerlendirmelerine göre, trol davranışları daha çok insanları aldatmaya yönelik yalana dayalı davranışlar olup, herhangi bir konu veya kişiyle dalga geçme şeklinde gerçekleşebilmekte, başkalarını kızdırmak amacıyla zaman kaybına yol açmaktadır. Katılımcıların değerlendirmelerine göre ayrıca, genel olarak trol davranışları sergileyen troller

çevrimiçi ortamların huzurunu bozan, ciddiyetsiz, konuşulan asıl konuları amacından saptırarak kitleleri anlamsız tartışmalara yönlendiren bireylerdir. Öte yandan küçük de olsa bir grup katılımcının değerlendirmesine göre troller güldürme ve çeşitli konularda ironi içeren mizahi görüntüler (caps) oluşturan gruplardır.

Katılımcıların yaptıkları trol tanımlarından hareketle çevrimiçi ortamlardaki trollere yönelik olarak genelde olumsuz bir algının olduğu söylenebilir. Nitekim ilgili alanyazında trollerin çevrimiçi ortamlarda tartışmaları kendi istedikleri şekilde yönlendiren, farklı gruplar arasında çatışma ve kızgınlık yaratan, çeşitli gerçek dışı bilgileri yayarak insanları tedirgin eden bireyler olduklarına yönelik tanımlamalar yapılmıştır (Binns, 2012; Buckels vd., 2014; Coles & West, 2016; Hardaker, 2013; Kopecký, 2016). Bu noktada da trollerin eğlenceli yönüne yapılan vurgu kışkırtıcı trollere yapılan vurgudan daha azdır. Başka bir deyişle ilgili alanyazın da trolleri çevrimiçi ortamların birer huzur bozanı, kışkırtıcısı olarak ele almaktadırlar. Konuyla ilgili olarak March ve Marrington (2019) yaptıkları çalışmada katılımcılara trol davranışları nasıl tanımladıkları sorulmuş ve benzer sonuçlar elde etmişlerdir.

Tüm sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde trollerin çevrimiçi dünyanın birer gerçeği olduğu kabul edilmeli ve bu kişilerle doğru ve etkili bir biçimde mücadele edilebilmesi için eğitim yoluyla bilinçli ve etik anlayışa sahip İnternet kullanıcılarının yetiştirilmesine yönelik adımlar atılmalıdır. Bu çalışma kapsamında da atılacak bu adımlara ilişkin araştırmacılara rehberlik edecek ve uygulayıcılara yol haritası oluşturacak önerilere yer verilmiştir.

Öneriler

Araştırmanın bu bölümünde çalışmada ulaşılan sonuçlara bağlı olarak sunulan öneriler “Araştırmaya yönelik öneriler” ve “Uygulamaya yönelik öneriler” başlıkları altında ele alınmıştır.

Araştırmaya yönelik öneriler. Bu çalışmada veriler çevrimiçi anketler ve bir ölçek kullanılarak toplanmıştır. Bu konuyla ilgili yapılacak benzer çalışmalarda farklı araştırma yöntemleri kullanılarak katılımcıların görüşlerine farklı bir biçimde yer verilebilir.

Öte yandan çalışmaya katılan araştırma grubunda farklı yaş gruplarından kişiler karşılaştırılmış ve lise düzeyindeki 18 yaş altı kişilerin trol davranışlarda daha

fazla buldukları tespit edilmiştir. Benzer konularla ilgili çalışmaların bu gruplar üzerinde yoğunlaşmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışmada trollere ilişkin algı sorusu sınırlı olacak şekilde yer almış olup insanların trollere ilişkin farkındalık düzeylerinin çalışıldığı farklı çalışmalar yapılabilir. Çevrimiçi veri toplama süreci kısa zamanda çok sayıda hedef kullanıcıya ulaşma imkânı sunuyor olsa da kullanıcıların bu gibi çalışmalara katılma noktasında gönülsüz oldukları görülmüş ve paylaşılan gruplar itibarıyla değerlendirildiğinde geri dönüşlerin düşük olması sürekli hatırlatma mesajlarının gönderilmesi gereğini ortaya koymuştur. Benzer çalışmalarda bulunacak araştırmacıların bu durumları göz önünde bulundurarak çalışmalarını planlamalarının önemli olacağı düşünülmektedir.

Uygulamaya yönelik öneriler. Bu çalışma kapsamında, katılımcıların trol davranışlarda bulunma durumlarının genç yaşlarda ve eğitim düzeyi düşük olanlarda daha fazla olduğu görülmüştür. Dolayısıyla bu grupta yer alan hedef kitleye yönelik farkındalık eğitimleri verilebilir. Özellikle trol davranışlar sonucunda kişilerin psikolojik etkilenme durumları dikkate alındığında trolleme eylemlerinin kimi zaman birer şaka aracından öte bir biçimde, bu davranışların sonuçlarının karşı tarafta oluşturacağı ruhsal ve fizyolojik etkilerine yönelik çeşitli eğitimler verilebilir. Ayrıca bahse konu olan yaş grubundakilerin trollerle mücadele yöntemlerini kullanmadıkları görüldüğünden trollere karşı hangi stratejilerin kullanılması gerektiğine dair çevrimiçi farkındalık materyalleri geliştirilebilir.

Benzer biçimde çevrimiçi uzaktan eğitim ortamlarının tasarlanmasında, katılımcıların bir şekilde trol davranışlarda bulunabilecekleri göz önünde bulundurularak moderasyon sisteminin etkin tasarlanması, kullanıcı yorumlarına faydalı-faydalı değil, konuyla ilgili-ilgisiz, kışkırtıcı-kışkırtıcı olmayan gibi ölçeklendirme mekanizmaları kullanılabilir. Bunların yanısıra trol paylaşımlarının önceden tanımlanması için geliştirilen yapay öğrenme modelleri de eğitsel amaçlı sosyal ağların tasarlanmasında işe koşulabilir. Böylelikle kullanıcıların bu ortamlardan yüksek düzeyde verim alması, konu dışı paylaşımlarla dikkatlerinin dağılmaması ve enerjilerini daha çok konuyla ilgili içeriklere yoğunlaştırmaları sağlanabilir.

Son yıllarda trollerin oluşturduğu bilgi kirliliği dikkate alındığında çevrimiçi ortamlardaki bilgi okuryazarlığının önemi ortaya çıkmaktadır. Buna göre İnternet kullanıcılarına, karşılaştıkları her bilginin doğru olmayabileceği ve trollerin sanal

dünyada var oluş amaçlarının kitleleri belirli hedeflere yönlendirme, gerçekleri manipüle etme ve benzeri olduğu ifade edilmelidir. Bu bağlamda Binark ve diğerleri'nin (2015) de önerdiği gibi bireylerin İnternet ortamlarıyla tanışmaya başladığı ilkokuldan itibaren medya ve bilgi okuryazarlığına yönelik eğitimlere ağırlık verilebilir. Yayınlanan çeşitli raporlarda (Lessenski, 2018) ülkemizin medya okuryazarlık düzeyinin düşük olması da bu ihtiyacı gözler önüne sermektedir. Özellikle İnternet ve sosyal ağları kullanmaya başlama yaşının giderek düşmesiyle beraber, dijital medya okuryazarlığınının küçük yaşlardan itibaren eğitim yoluyla kazandırılması için bu konuların müfredatlardaki kazanımlara açık veya örtük bir biçimde entegre edilmesi önem arz etmektedir. Bu noktada bilişim teknolojileri ile ilgili derslere ve bu derslerin birer uygulayıcısı olan özellikle bilişim teknolojileri öğretmenlerine önemli roller düşmektedir. Nitekim okullarda ve diğer toplumsal yapılarda birer teknoloji lideri olarak görülen bilişim teknolojileri öğretmenlerinin bu konulara yönelik yeterli düzeyde meslek öncesi eğitim yaşantıları geçirmeleri açısından özellikle BÖTE müfredatlarınının güncel olmasının sağlanması son derece önemlidir.

Kaynaklar

- Akalın, M. (2015). *Örnek açıklamalarıyla sosyal bilimlerde araştırma tekniği*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Alpaydin, E. (2009). *Introduction to machine learning*. Cambridge: MIT press.
- Arıca, O. T. (2011). Siber zorbalık: Gençlerimizi bekleyen yeni tehlike. *Kariyer Penceresi*, 2(6), 10-12.
- Arıca, O. T., Kınay, H., & Tanrıku, T. (2012). Siber zorbalık ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 101-114.
- Arıca, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Sarıbeyoğlu, S., Çıplak, S., Yılmaz, N., & Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *CyberPsychology & Behavior*, 11(3), 253–261.
- Baughman, H. M., Dearing, S., Giammarco, E., & Vernon, P. A. (2012). Relationships between bullying behaviours and the Dark Triad: A study with adults. *Personality and Individual Differences*, 52(5), 571-575.
- Bauman, S., Toomey, R. B., & Walker, J. L. (2013). Associations among bullying, cyberbullying, and suicide in high school students. *Journal of adolescence*, 36(2), 341-350.
- Belsey, B. (2005). Cyberbullying: An emerging threat to the “always on” generation. <http://www.cyberbullying.ca>. adresinden 28.03.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Bilgiç, A. (2012). Uygulamalı bilgiye bilişsel yaklaşım. *Denetim Dergisi*, 9, 55-59.
- Binark, M., Karataş, Ş., Çomu, T., & Koca, E. (2015). Türkiye’de Twitter’da trol kültürü. *Toplum ve Bilim*, 135: 124-158.
- Binns, A. (2012). Don't feed the Trolls! *Journalism Practice*, 6(4), 547-562.
- Bishop, J. (2012). Tackling Internet abuse in Great Britain: Towards a framework for classifying severities of 'flame trolling'. In *Proceedings of the International Conference on Security and Management (SAM)* (p. 1). The Steering Committee of The World Congress in Computer Science, Computer Engineering and Applied Computing (WorldComp).

- Bishop, J. (2013). The art of trolling law enforcement: a review and model for implementing 'flame trolling' legislation enacted in Great Britain (1981–2012). *International Review of Law, Computers & Technology*, 27(3), 301-318.
- Bishop, J. (2014a). Dealing with Internet trolling in political online communities: towards the this is why we can't have nice things scale. *International Journal of E-Politics (IJEPP)*, 5(4), 1-20.
- Bishop, J. (2014b). Representations of 'trolls' in mass media communication: a review of media-texts and moral panics relating to 'Internet trolling'. *International Journal of Web Based Communities*, 10(1), 7-24.
- Buckels, E. E., Trapnell, P. D., & Paulhus, D. L. (2014). Trolls just want to have fun. *Personality and Individual Differences*, 67, 97-102.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). Anket geliştirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 133-151.
- Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Can, A. (2013). *SPSS ile nicel veri analizi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cole, K. K. (2015). It's like she's eager to be verbally abused: Twitter, trolls, and (En) gendering disciplinary rhetoric. *Feminist Media Studies*, 15(2), 356-358.
- Coles, B. A., & West, M. (2016). Trolling the trolls: Online forum users constructions of the nature and properties of trolling. *Computers in Human Behavior*, 60, 233-244.
- Craker, N., & March, E. (2016). The dark side of Facebook®: The Dark Tetrad, negative social potency, and trolling behaviours. *Personality and Individual Differences*, 102, 79-84.
- Creswell, J. W. (2014). *Araştırma deseni* (Çev. Ed: Demir, S. B.). Ankara: Eğiten Kitap.
- Derczynski, L., & Bontcheva, K. (2014). PHEME: Veracity in Digital Social Networks. In *UMAP Workshops*. http://ceur-ws.org/Vol-1181/pros2014_paper_05.pdf adresinden 30.03.2019 tarihinde erişilmiştir.

- DataReportal (2019). *Digital 2019 Global overview report*. https://datareportal.com/reports/digital-2019-global-digital-yearbook?utm_source=Reports&utm_medium=PDF&utm_campaign=Digital_2019&utm_content=Global_Overview_Promo_Slide adresinden 24.04.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Doğan, D., Çınar, M., & Seferoğlu, S. S. (2017). Sosyal medyanın karanlık yüzleri trollerle ilgili bir inceleme. H. F. Odabaşı, B. Akkoyunlu ve A. İşman (Ed). *Eğitim teknolojileri okumaları 2017*, (45. Bölüm, ss. 887-915). TOJET ve Sakarya Üniversitesi, Adapazarı.
- Dooley, J. J., Pyżalski, J., & Cross, D. (2010). Cyberbullying versus face-to-face bullying. *Zeitschrift Für Psychologie / Journal of Psychology*, 217(4), 182–188.
- Erdur-Baker, Ö. (2010). Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of Internet-mediated communication tools. *New Media & Society*, 12(1), 109-125.
- Eroğlu, Y., & Güler, N. (2015). Koşullu öz-değer, riskli İnternet davranışları ve siber zorbalık/mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3), 118-129.
- Escalante, H. J., Villatoro-Tello, E., Garza, S. E., López-Monroy, A. P., Montes-y-Gómez, M., & Villaseñor-Pineda, L. (2017). Early detection of deception and aggressiveness using profile-based representations. *Expert Systems with Applications*, 89, 99-111.
- Fichman, P., & Sanfilippo, M. R. (2015). The bad boys and girls of cyberspace: How gender and context impact perception of and reaction to trolling. *Social Science Computer Review*, 33(2), 163-180.
- Fornacciari, P., Mordonini, M., Poggi, A., Sani, L., & Tomaiuolo, M. (2018). A holistic system for troll detection on Twitter. *Computers in Human Behavior*, 89, 258-268.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education* (8th eel.). New York: McGraw-Hi ll.

- Frost, M. (2014). The grief grapevine: Facebook memorial pages and adolescent bereavement. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 24(2), 256-265.
- Galán-García, P., Puerta, J. G. D. L., Gómez, C. L., Santos, I., & Bringas, P. G. (2016). Supervised machine learning for the detection of troll profiles in Twitter social network: Application to a real case of cyberbullying. *Logic Journal of the IGPL*, 24(1), 42-53.
- Griffiths, M. D. (2014). Adolescent trolling in online environments: A brief overview. *Education and Health*, 32(3), 85-87.
- Gülbahar, Y., Kalelioğlu, F., & Madran, O. (2010). Sosyal ağların eğitim amaçlı kullanımı. *XV. Türkiye'de İnternet Konferansı*, İstanbul.
- Güriş, S., & Astar, M. (2014). *Bilimsel araştırmalarda SPSS ile istatistik*. İstanbul: Ders Yayınları.
- Haberkibris.com. (2018). Kıbrıslı Türk akademisyen sahte çıktı. <https://haberkibris.com/kibrisli-turk-akademisyen-sahte-cikti-2019-02-8.html> sayfasından 18.03.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Haque, A. (2014). Twitch Plays Pokemon, Machine Learns Twitch: Unsupervised Context-Aware Anomaly Detection for Identifying Trolls in Streaming Data. *UTCS Department of Computer Science*.
- Hardaker, C. (2010). Trolling in asynchronous computer-mediated communication: From user discussions to academic definitions. *Journal of Politeness Research. Language, Behaviour, Culture*, 6(2).
- Hardaker, C. (2013). "Uh. . . not to be nitpicky,,,,,but...the past tense of drag is dragged, not drug.": An overview of trolling strategies. *Journal of Language Aggression and Conflict*, 1(1), 58-86.
- Herring, S., Job-Sluder, K., Scheckler, R., & Barab, S. (2002). Searching for safety online: Managing "trolling" in a feminist forum. *The Information Society*, 18(5), 371-384.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant behavior*, 29(2), 129-156.

- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2010). Bullying, cyberbullying and suicide. *Archives of Suicide Research, 14*(3), 206-221.
- Hopkinson, C. (2013). Trolling in online discussions: From provocation to community-building. *Brno Studies in English, 39*(1), 5-25.
- International Telecommunications Union (2014). *ICT facts and figures*. <http://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/facts/ICTFactsFigures2014-e.pdf> adresinden 28.01.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Internet World Stats (2018). *Usage and population statistics*. <http://www.Internetworldstats.com/stats.htm> adresinden 08.03.2019 tarihinde erişilmiştir.
- İslamoğlu, A. H., & Alnıaçık, Ü. (2013). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. İstanbul: Beta Basım.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Karataş, Ş. & Binark, M. (2016). Yeni medyada yaratıcı kültür: Troller ve ürünleri 'caps' ler. *TRT Akademi. Dijital Medya, 1*(2), 426-448.
- Kavuk, M. (2011). *İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve sanal kurban olma durumlarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kesen, N. F., Deniz, M. E., & Durmuşoğlu, N. (2007). Ergenlerde saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişki: yetiştirme yurtları üzerinde bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(17), 353-364.
- Kift, S., Campbell, M., & Butler, D. (2009). Cyberbullying in social networking sites and blogs: Legal issues for young people and schools. *JL Inf. & Sci., 20*, 60.
- Klempka, A., & Stimson, A. (2014). *Anonymous communication on the Internet and trolling*. (Unpublished master thesis). Concordia University, Chicago.
- Kopecký, K. (2016). Misuse of web cameras to manipulate children within the so-called webcam trolling. *Telematics and Informatics, 33*(1), 1-7.
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological bulletin, 140*(4), 1073.

- Kritzinger, E., Bada, M., & Nurse, J. R. (2017). A study into the cybersecurity awareness initiatives for school learners in South Africa and the UK. In *IFIP World Conference on Information Security Education* (pp. 110-120). Springer, Cham.
- Kurudayıoğlu, M., & Tüzel, S. (2010). 21. yüzyıl okuryazarlık türleri, değişen metin algısı ve Türkçe eğitimi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 28(28), 283-298.
- Ladanyi, J., & Doyle-Portillo, S. (2017). The development and validation of the Grief Play Scale (GPS) in MMORPGs. *Personality and Individual Differences*, 114, 125-133.
- Lallas, D. J. (2014). On the condition of anonymity: Disembodied exhibitionism and oblique trolling strategies. In *Digital rhetoric and global literacies: Communication modes and digital practices in the networked world* (pp. 296-311). IGI Global.
- Lessenski, M. (2018). *Resilience to 'post-truth' and its predictors in the new media literacy index*. Open Society Institute, Sofia.
- Li, T. C., Gharibshah, J., Papalexakis, E. E., & Faloutsos, M. (2017). TrollSpot: Detecting misbehavior in commenting platforms. In *Proceedings of the 2017 IEEE/ACM International Conference on Advances in Social Networks Analysis and Mining 2017* (pp. 171-175). ACM.
- Li, Q. (2010). Cyberbullying in high schools: A study of students' behaviors and beliefs about this new phenomenon. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 19(4), 372-392.
- Magnanti, B. (2013). How to deal with Twitter trolls. *The Telegraph*, <http://www.telegraph.co.uk/women/womens-life/10068940/How-to-deal-with-Twitter-trolls.html> adresinden 19.09.2017 tarihinde erişilmiştir.
- March, E., & Marrington, J. (2019). A Qualitative Analysis of Internet Trolling. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 22(2), 192-197.
- Mercimek, B., Yaman, N. D., Kelek, A., & Odabaşı, H. F. (2016). Dijital dünyanın yeni gerçeği: Troller. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 67-77.

- Mihaylov, T., Georgiev, G., & Nakov, P. (2015). Finding opinion manipulation trolls in news community forums. In *Proceedings of the Nineteenth Conference on Computational Natural Language Learning, CoNLL '15*, pages 310–314, Beijing, China.
- Mkono, M. (2015). 'Troll alert!': Provocation and harassment in tourism and hospitality social media. *Current Issues in Tourism*, 1-14.
- Moore, M. J., Nakano, T., Enomoto, A., & Suda, T. (2012). Anonymity and roles associated with aggressive posts in an online forum. *Computers in Human Behavior*, 28(3), 861-867.
- Morrissey, L. (2010). Trolling is a art: Towards a schematic classification of intention in Internet trolling. *Griffith Working Papers in Pragmatics and Intercultural Communication*, 3(2), 75–82. <http://research.crocels.com/research/3164/trolling-is-a-art-towards-a-schematic-classification-of-intention-in-Internet-trolling-lochlan-morrissey/> adresinden 12.05.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Myburgh, J. E. (2018). *Examining the relationships between aggression, bullying, and cyberbullying among university students in Saskatchewan* (Unpublished Doctoral dissertation). University of Saskatchewan, Canada.
- Nadali, S., Murad, M. A. A., Sharef, N. M., Mustapha, A., & Shojaee, S. (2013). A review of cyberbullying detection: An overview. In *Intelligent Systems Design and Applications (ISDA), 2013 13th International Conference on* (pp. 325-330). IEEE.
- Nicol, S. (2012). Cyber-bullying and trolling. *Youth Studies Australia*, 31(4): 3-4.
- Niezen, R. (2013). Internet suicide: Communities of affirmation and the lethality of communication. *Transcultural Psychiatry*, 50(2), 303-322.
- Organization for Economic Cooperation and Development. (2008). Partnership for 21st century skills. <https://www.oecd.org/site/educeri21st/40756908.pdf> adresinden 22.06.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Özer, G. (2016). *Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık yaşama düzeyleri ile siber zorbalığın öğrenciler üzerindeki etkileri ve öğrencilerin siber zorbalıkla baş etme stratejileri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Özsoy, D. (2015). Tweeting political fear: Trolls in Turkey. *Journal of History School (JOHS)*, 12(22), 535-552.
- Pamuk, M., & Bavlı, B. (2013). Ergenlerin sanal zorbalıklarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(1). 321-338.
- Petykó, M. (2017). You're trolling because... – A corpus-based study of perceived trolling and motive attribution in the comment threads of three British political blogs. In *5th Conference on CMC and Social Media Corpora for the Humanities (cmccorpora17)*. CMC-Corpora Conference Series.
- Polat, Z. D., & Bayraktar, S. (2016). Ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi. *Mediterranean Journal of Humanities*, VI (1), 115-132.
- Rafferty, R., & Vander Ven, T. (2014). I hate everything about you: A qualitative examination of cyberbullying and on-line aggression in a college sample. *Deviant Behavior*, 35(5), 364-377.
- Raine, A., Dodge, K., Loeber, R., Gatzke-Kopp, L., Lynam, D., Reynolds, C., & Liu, J. (2006). The reactive–proactive aggression questionnaire: Differential correlates of reactive and proactive aggression in adolescent boys. *Aggressive Behavior*, 32(2), 159-171.
- Ruiz, C., Domingo, D., Micó, J. L., Díaz-Noci, J., Meso, K., & Masip, P. (2011). Public sphere 2.0? The democratic qualities of citizen debates in online newspapers. *The International Journal of Press/Politics*, 16(4), 463-487.
- Sanfilippo, M. R., Yang, S., & Fichman, P. (2017). Managing online trolling: from deviant to social and political trolls. In *Proceedings of the 50th Hawaii International Conference on System Sciences*, 1802-1811.
- Shachaf, P., & Hara, N. (2010). Beyond vandalism: Wikipedia trolls. *Journal of Information Science*, 36(3): 357-370.
- Simmons, J., Bauman, S., & Ives, J. (2016). Cyber-aggression among members of college fraternities and sororities in the United States. *Bullying among university students: Cross-national perspectives*, 93-109.

- Smith, P.K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376-385.
- Smith, P. K., & Livingstone, S. (2017). Child users of online and mobile technologies—risks, harms and intervention. *Child Psychology and Psychiatry: Frameworks for Clinical Training and Practice*, 141-148.
- Steffgen, G., König, A., Pfetsch, J., & Melzer, A. (2011). Are cyberbullies less empathic? Adolescents' cyberbullying behavior and empathic responsiveness. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 14(11), 643–648.
- Suler, J. (2004). The online disinhibition effect. *Cyberpsychology & Behavior*, 7(3), 321-326.
- Synnott, J., Coulias, A., & Ioannou, M. (2017). Online trolling: The case of Madeleine McCann. *Computers in Human Behavior*, 71, 70-78.
- Taiwo, R. (2014). Impoliteness in online forums: A study of trolling in Nairaland, Chilwa, P. Ifukor, R. Taiwo (Ed.), *Pragmatics of Nigerian English in Digital Discourse* (pp. 67-76). Lincom Europa.
- Thacker, S., & Griffiths, M. D. (2012). An exploratory study of trolling in online video gaming. *International Journal of Cyber Behavior, Psychology and Learning (IJCBL)*, 2(4), 17-33.
- Tommasel, A., Rodriguez, J. M., & Godoy, D. (2018). Textual aggression detection through deep learning. In *Proceedings of the First Workshop on Trolling, Aggression and Cyberbullying (TRAC-2018)* (pp. 177-187).
- Topçu, Ç. (2008). *The relationship of cyber bullying to empathy, gender, traditional bullying, Internet use and adult monitoring*. (Unpublished master's thesis). Middle East Technical University, Ankara.
- Tsantarliotis, P., Pitoura, E., & Tsaparas, P. (2017). Defining and predicting troll vulnerability in online social media. *Social Network Analysis and Mining*, 7(1), 26.
- TÜİK (2013). *Yaş gruplarına göre çocukların bilgisayar, İnternet ve cep telefonu kullanımları*. Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.

http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=42 adresinden
21.05.2017 tarihinde erişilmiştir.

TÜİK (2018). *Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması*. Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara. <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27819> adresinden 11.03.2019 tarihinde erişilmiştir.

Türk, G. D., & Tugen, B. (2015). Türk toplumunda sosyal medyaya eleştirel bakış eksikliği: Türk troller ve trolleme. *1. Uluslararası Kritik ve Analitik Düşünme Sempozyumu*, Sakarya, s. 74-83.

Vandebosch, H., & Van Cleemput, K. (2008). Defining cyberbullying: A qualitative research into the perceptions of youngsters. *CyberPsychology & Behavior*, 11(4), 499-503.

Veszelszki, Á. (2017). Verbal and Visual Aggression in Trolling. In: Benedek, András - Veszelszki, Ágnes (eds.): *Virtual Reality - Real Visuality*. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang. 141-155.

Virkar, S. (2014). Trolls just want to have fun: Electronic aggression within the context of e-participation and other online political behavior in the United Kingdom. *International Journal of E-Politics*, 5(4):21-51.

Wardle, C. & Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*. Council of Europe.

Willard, N. E. (2007). *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Champaign, IL: Research Press. Center for Safe and Responsible Internet Use.

Yavuzer, Y., & Üre, Ö. (2010). Saldırganlığı önlemeye yönelik psiko-eğitim programının lise öğrencilerindeki saldırganlığı azaltmaya etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 389.

Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(7), 1308-1316.

- Yıldızgörür, M. R. (2015). *Trolling in twitter In Turkey: Who they are? What they want?* Paper presented at the International Conference on Communication, Media, Technology and Design, Dubai, United Arab Emirates.
- Yılmaz, A. B., & Işıkdoğan, C. (2017). Yeni medyada troller ve trollük kültürü. *Intermedia International e-Journal*, 4(7), 330-346.
- Zezulka, L. A., & Seigfried-Spellar, K. C. (2016). Differentiating cyberbullies and Internet Trolls by personality characteristics and self-esteem. *Journal of Digital Forensics, Security and Law*, 11(3), 7-26.

EK-A: Kişisel Bilgiler Anketi

Değerli katılımcılar.

Bu form Hacettepe üniversitesinde gerçekleştirilen akademik bir çalışmaya veri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmanın amacı Facebook, Twitter, Instagram, haber siteleri vb. çevrimiçi ortamlarda sergilenen davranışların ve bu konuda bazı kişisel değerlendirmelerin incelenmesidir. Bu amaçla aşağıda kişisel bilgiler anketi, çevrimiçi ortamlarda sergilenen bazı davranış örnekleri ve bu davranışlara ilişkin farkındalık durumları verilmiştir. Gönüllü katılımın esas olduğu bu formdaki sorulara vereceğiniz yanıtlar yalnızca araştırma amacıyla kullanılacak ve başkalarıyla paylaşılmayacaktır. Adınızı yazmanız gerekmeyen bu formdaki sorulara vereceğiniz içten yanıtlar bu çalışmanın sağlıklı sonuçlandırılması açısından önem taşımaktadır.

Formda size uygun olan seçenekler için ilgili kutucuğu işaretlemeniz yeterlidir. Katılımınız ve değerli katkınız için şimdiden çok teşekkür ederim.

HEDEF KİTLE: Her yaş ve meslek grubundan bütün İnternet kullanıcıları.

Fırat KIZILTEPE

Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı

Beştepe-ANKARA

Kişisel/Demografik Bilgiler

1.	Cinsiyetiniz	☐ Kadın	☐ Erkek						
2.	Yaşınız	.....							
3.	Eğitim Düzeyiniz	☐ İlkokul	☐ Ortaokul	☐ Lise	☐ Ön Lisans	☐ Lisans	☐ Yüksek Lisans	☐ Doktora	☐ Diğer (Belirtiniz) .....
4.	Yaşadığınız İl	.....							

5.	1.5. İnternet erişiminde kullandığınız araçlar (ve kullanım sıklığınız)	Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Sık Sık	Her Zaman
		Bilgisayar (Masaüstü-Dizüstü)	①	②	③	④
	Tablet	①	②	③	④	⑤
	Akıllı Telefon	①	②	③	④	⑤
6.	1.6. Bilgisayar, İnternet ve sosyal medyayı günlük kullanım süreniz	Hiç Kullanmıyorum	1 saatten az	1-3 saat	4-6 saat	7 saat ve üzeri
	Bilgisayar	①	②	③	④	⑤
	İnternet	①	②	③	④	⑤
	Sosyal Medya	①	②	③	④	⑤

7.	1.7. Sosyal Medya Ortamlarını Kullanma Sıklığınız	Hiçbir Zaman	Yılda birkaç kez	Ayda birkaç kez	Haftada birkaç kez	Günde bir kez	Günde birkaç kez
	Facebook	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Twitter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Instagram	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	YouTube	☐	☐	☐	☐	☐	☐

8.	1.8. İnternet Kullanım Amaçları	Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Sık Sık	Her Zaman
	Bilgi arama	①	②	③	④	⑤
	Oyun oynama	①	②	③	④	⑤
	Alışveriş yapma	①	②	③	④	⑤
	Gazete ya da dergi okuma	①	②	③	④	⑤
	Video izleme	①	②	③	④	⑤
	Müzik dinleme	①	②	③	④	⑤
	Sosyal medya kullanma	①	②	③	④	⑤
	E-posta gönderme/alma	①	②	③	④	⑤
9.	1.9. Bilişim teknolojilerini ve İnternet'i kullanma konusunda kendinizi yeterli hissetme düzeyiniz	Hiç yeterli değilim	Az yeterliyim	Orta düzeyde yeterliyim	Yeterliyim	Tamamen yeterliyim
	Bilgisayar, tablet vb. teknolojiler	①	②	③	④	⑤
	İnternet	①	②	③	④	⑤
	Sosyal Medya	①	②	③	④	⑤

EK-B: Çevrimiçi Sosyal Etkileşim Durumları (Trol Davranış) Ölçeği

Sosyal Medya Ortamlarını Kullanım Durumları

Bu bölümde çeşitli sosyal medya ortamını kullanım durumlarıyla ilgili maddeler bulunmaktadır. Lütfen bu maddelerdeki ifadelere katılım durumunuzu "Hiçbir Zaman ..... Her Zaman" seçeneklerinden birisini seçerek belirtiniz.

<i>(Aşağıdaki davranışları sergileme sıklığınızı sağdaki kutucuklardan birini seçerek belirtiniz)</i>		Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Sık Sık	Her Zaman
Facebook, Twitter, Instagram, forum, sohbet, oyun, haber siteleri vb. çevrimiçi ortamlarda;						
1.	Ciddi konuları tiye alan (dalga geçen) paylaşımlarda bulunurum.	①	②	③	④	⑤
2.	Gitmediğim yerler (restoran, otel vb.) ile ilgili gitmiş gibi paylaşımlarda bulunurum.	①	②	③	④	⑤
3.	Tanınmamak için kullanıcı bilgilerimi değiştiririm.	①	②	③	④	⑤
4.	Sahte (fake) hesap açarım.	①	②	③	④	⑤
5.	Profilimde başkalarına ait fotoğraflar kullanırım.	①	②	③	④	⑤
6.	Bilinçli olarak eksik ya da yanıltıcı bilgi paylaşıyorum.	①	②	③	④	⑤
7.	Bilmediğim konularda konunun uzmanı gibi davranarak yönlendirici paylaşımlarda bulunurum.	①	②	③	④	⑤
8.	Başkalarını kendileri için riskli olabilecek davranışlara yönlendiririm.	①	②	③	④	⑤
9.	Başkalarıyla dalga geçen paylaşımlarda bulunurum.	①	②	③	④	⑤
10.	Küfürlü veya hakaret içerikli ifadeler kullanırım.	①	②	③	④	⑤
11.	Virüs içeren paylaşımlarda bulunurum.	①	②	③	④	⑤
12.	Tartışılan asıl konuyu başka yöne çekecek ilgisiz paylaşımlar yaparım.	①	②	③	④	⑤
13.	Kurum veya kişilerle ilgili olumsuz paylaşımları desteklerim.	①	②	③	④	⑤
14.	İnsanlar arasında çatışmaya yol açacak paylaşımlarda bulunurum.	①	②	③	④	⑤
15.	Başkalarını kızdıracak siyasi paylaşımlarda bulunurum.	①	②	③	④	⑤
16.	Eleştirilerim başkaları tarafından rahatsız edici olarak algılanır.	①	②	③	④	⑤
17.	İnanç, ölüm, hayvan hakları gibi konularda insanları kızdıracak esprili paylaşımlarda bulunurum.	①	②	③	④	⑤
18.	Paylaşılan mesajın içeriğinden ziyade şekil veya dil bilgisi hatalarına yönelik yorum yaparım.	①	②	③	④	⑤
19.	İnsanları kızdırmak amacıyla gerçek düşüncemin aksine yorumlar yaparım.	①	②	③	④	⑤
20.	Bazı konuları bildiğim halde bilmiyormuş gibi davranarak insanların tepki göstermesini sağlarım.	①	②	③	④	⑤
21.	Yapay gündem oluşturacak paylaşımlarda bulunurum.	①	②	③	④	⑤
22.	Gerçek olmayan (fake) haber/bilgi paylaşırım.	①	②	③	④	⑤

EK-C: Trol ve Trolleme Kavramlarına İlişkin Farkındalık Anketi

Sosyal Medya Ortamlarında Karşılaşılan Çeşitli Kavramlar

Alanyazında "trol" kavramı "iletişimin bozulmasına, insanların kıskırılmasına neden olan ve dikkati kendi üzerlerine çekerek İnternet kullanıcılarına zarar veren kişi" şeklinde tanımlanmaktadır. Bu bölümde bu kavrama yönelik sorular/maddeler bulunmaktadır.

1. Trol ve Trolleme kavramlarının size çağrıştırdığı kelimeleri yazınız.

.....

2. Sizce insanlar neden trolleme eyleminde bulunurlar? Trollere amaçları neler olabilir?

Trollerin Amaçları (Aşağıdaki ifadelere katılma derecenizi sağdaki kutucuklara işaretleyerek belirtiniz.)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Orta Derecede Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Eğlenme	①	②	③	④	⑤
İntikam alma	①	②	③	④	⑤
Fenomen olma	①	②	③	④	⑤
İtibar kazanma	①	②	③	④	⑤
Dikkat çekme	①	②	③	④	⑤
Can sıkıntısından kurtulma	①	②	③	④	⑤
İnsanları kızdırma	①	②	③	④	⑤
Başkalarının itibarını ortadan kaldırma	①	②	③	④	⑤
Çatışma ortamı yaratma	①	②	③	④	⑤
İnsanları tedirgin etme	①	②	③	④	⑤

3. Çevrimiçi ortamda İnternet trolleri tarafından yapılan, insanları rahatsız edici veya tartışmaya sürükleyecek bir paylaşım gördüğünüzde neler yaparsınız?

Trol Davranışlarına Karşı Gösterilen Tepkiler (Aşağıdaki ifadelere katılma derecenizi sağdaki kutucuklara işaretleyerek belirtiniz.)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Orta Derecede Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Paylaşımı yapan kişiyi engellerim.	①	②	③	④	⑤
Paylaşımı hiç görmemiş gibi davranırım.	①	②	③	④	⑤
Yanlış bir bilgi verilmişse bu bilgiyi düzeltmeye çalışırım.	①	②	③	④	⑤
Paylaşım sahibini uyarırım.	①	②	③	④	⑤
Paylaşım sahibini site yöneticisine şikâyet ederim.	①	②	③	④	⑤
Diğer kullanıcıları paylaşım ile ilgilenmemeleri yönünde uyarırım.	①	②	③	④	⑤

4. Bu anketle ilgili eklemek istediğiniz diğer hususları lütfen belirtiniz.

Anketimiz burada sona ermiştir. Katıldığınız için çok teşekkür ederiz.

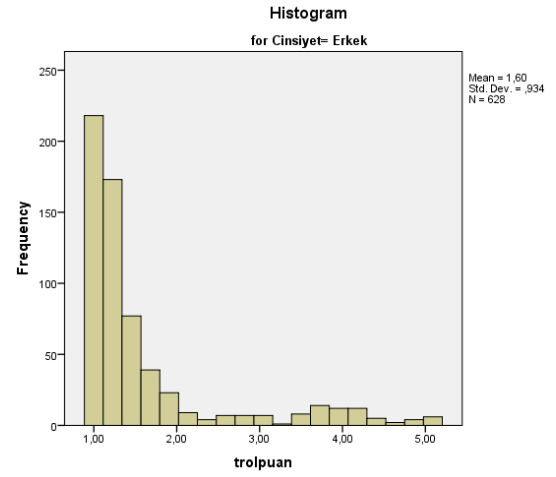
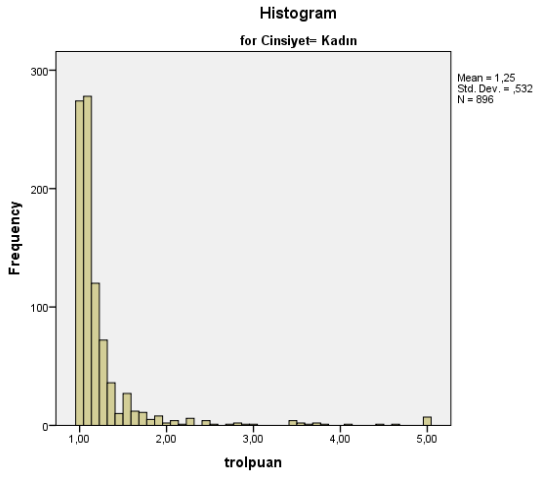
EK-Ç: Normal Dağılım Çıktıları

Bu bölümde trol davranış ölçeğinden elde edilen puanların çeşitli değişkenlere göre normal dağılım durumlarına yer verilmiştir.

Tests of Normality

	Cinsiyet	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
		Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
trolpuan	Kadın	,320	896	,000	,453	896	,000
	Erkek	,277	628	,000	,646	628	,000

a. Lilliefors Significance Correction

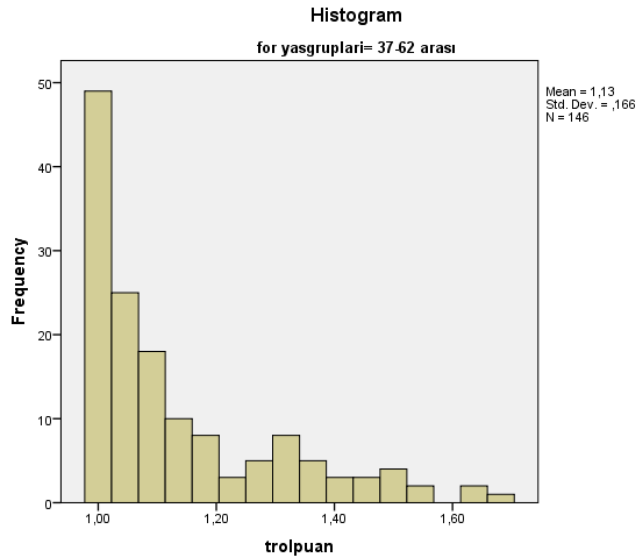
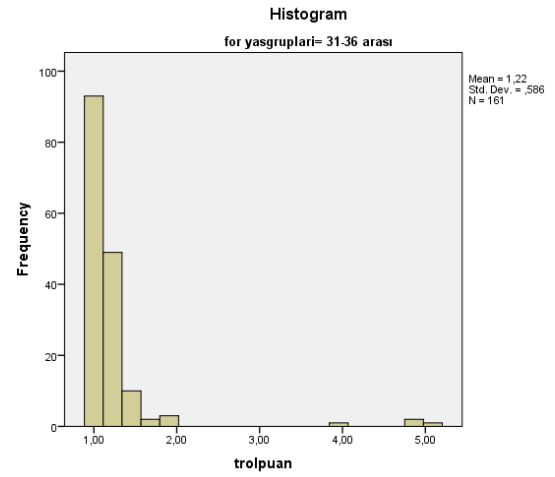
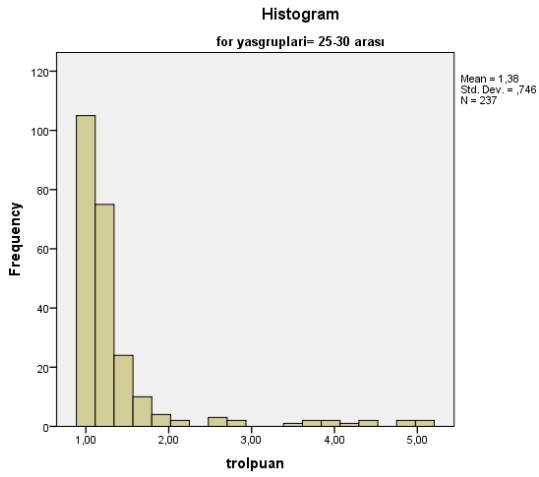
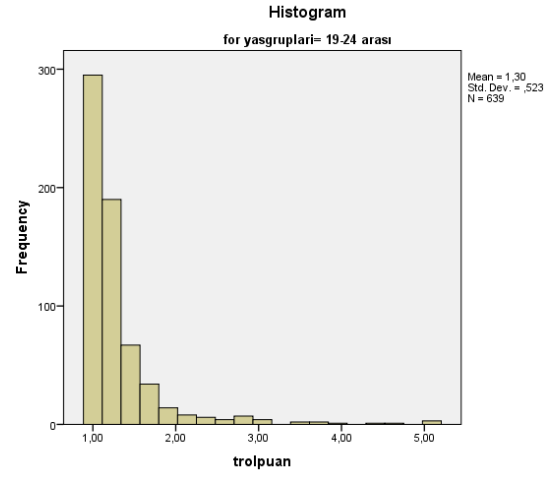
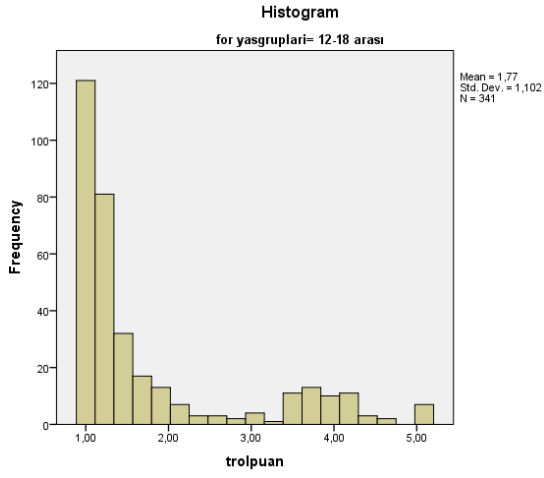

Tests of Normality

	Yaş grupları	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
		Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
trolpuan	12-18 arası	,274	341	,000	,700	341	,000
	19-24 arası	,283	639	,000	,561	639	,000
	25-30 arası	,318	237	,000	,508	237	,000
	31-36 arası	,351	161	,000	,352	161	,000
	37-62 arası	,234	146	,000	,794	146	,000

a. Lilliefors Significance Correction

EK-Ç: Normal Dağılım Çıktıları (Devamı)

EK-Ç: Normal Dağılım Çıktıları (Devamı)

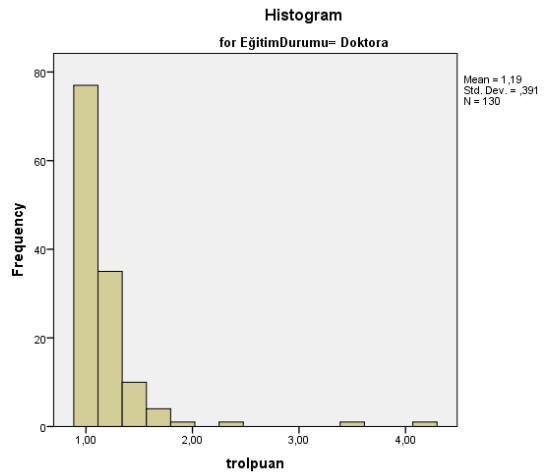
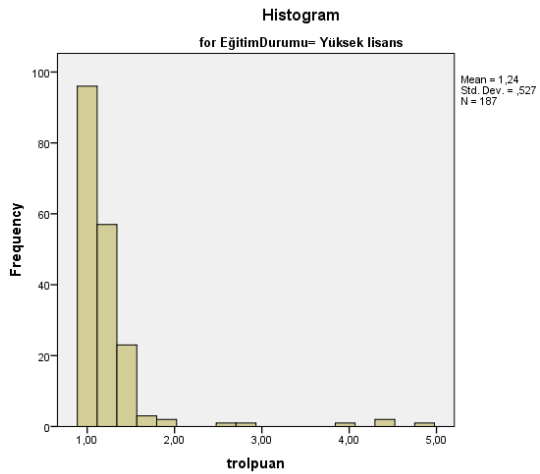
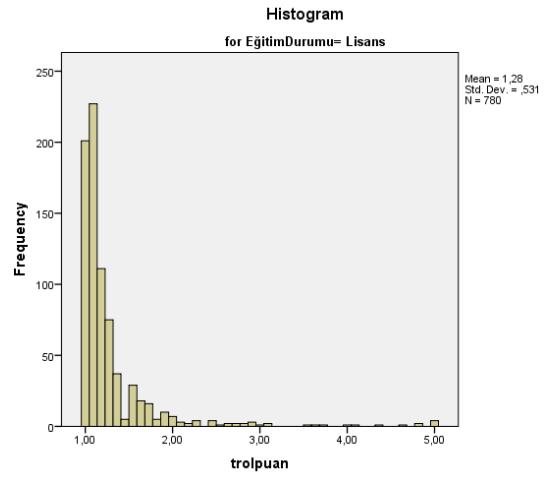
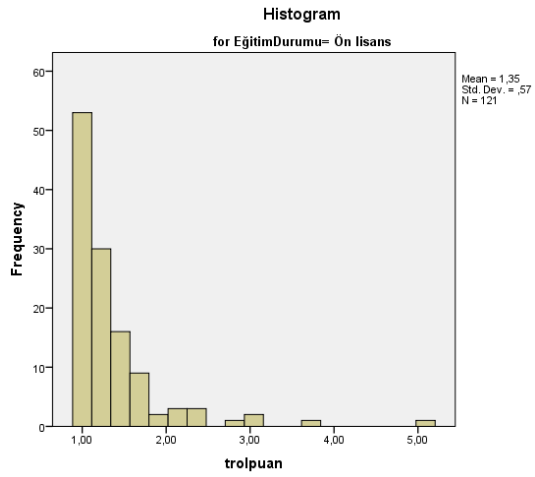
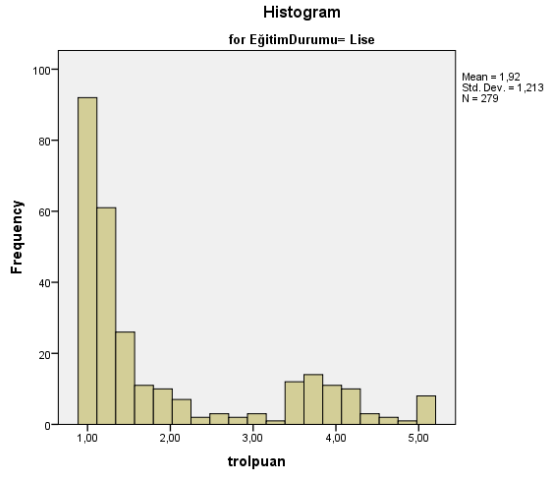
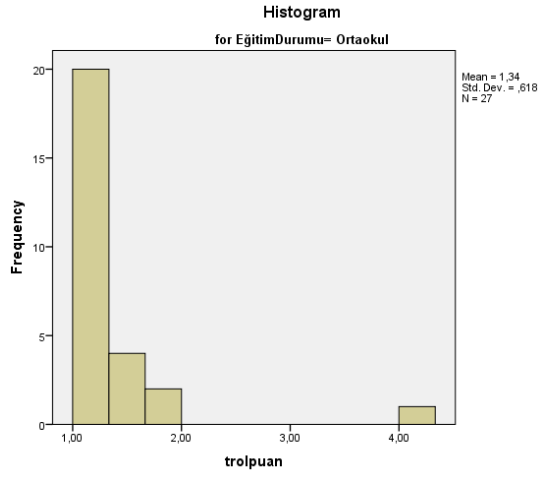
Tests of Normality

	Eğitim Düzeyi	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
		Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Kontrol puan	Ortaokul	,293	27	,000	,527	27	,000
	Lise	,273	279	,000	,738	279	,000
	Ön lisans	,270	121	,000	,607	121	,000
	Lisans	,296	780	,000	,515	780	,000
	Yüksek lisans	,323	187	,000	,427	187	,000
	Doktora	,313	130	,000	,460	130	,000

a. Lilliefors Significance Correction

EK-Ç: Normal Dağılım Çıktıları (Devamı)

EK-D: Etik Komisyonu Onay Bildirimi

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Tarih: 27.04.2018 09:48
Sayı: 35853172-755.02.06-
E.00000018082

Sayı : 35853172-755.02.06
Konu : Etik Komisyon Hk.

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 11.04.2018 tarih ve 947 sayılı yazımız.

Enstitünüz Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ana Bilim Dalı tezli yüksek lisans programı öğrencilerinden Fırat KIZILTEPE'nin Prof. Dr. S. Sadi SEFEROĞLU'nun danışmanlığında yürüttüğü "Lise Öğrencilerinin Çevrimiçi Trol Davranışlarda Bulunma Durumlarının İncelenmesi " başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonununun 17 Nisan 2018 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

e-izahdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör Yardımcısı

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://belgedogrulama.hacettepe.edu.tr> adresinden 3f932ab8-ea28-4c76-9ee9-801083ad47b0 kodu ile erişebilirsiniz. Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon:0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992 E-posta:yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet Adresi: www.hacettepe.edu.tr

EK-E: Etik Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

25/ 07/ 2019

Fırat KIZILTEPE

EK-F: Yüksek Lisans Tez Çalışması Orijinallik Raporu

29 / 07 / 2019

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ana Bilim Dalı Başkanlığına,

Tez Başlığı: Çevrimiçi Trol Davranış Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Trol Davranışlarına Yönelik Farkındalığın İncelenmesi

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmamın tamamı (kapak sayfası, özetler, ana bölümler, kaynakça) aşağıdaki filtreler kullanılarak **Turnitin** adlı intihal programı aracılığı ile kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Rapor Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı	Gönderim Numarası
29 / 07 / 2019	127	186,576	12 / 06 / 2019	%8	1155905513

Uygulanan filtreler:

1. Kaynaklar hariç
2. Alıntılar dâhil
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan eder, gereğini saygılarımla arz ederim.

Ad Soyadı: **Fırat KIZILTEPE**

Öğrenci No.: N14125677

Ana Bilim Dalı: Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi

Programı: Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü

Statüsü: Y. Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Süleyman Sadi SEFEROĞLU

EK-G: Thesis Originality Report

29 / 07 / 2019

HACETTEPE UNIVERSITY
Graduate School of Educational Sciences
To the Department of Computer Education and Instructional Technology

Thesis Title: Developing an Online Trolling Behavior Scale and Investigating Awareness of Trolling Behavior

The whole thesis that includes the *title page, introduction, main chapters, conclusions and bibliography section* is checked by using **Turnitin** plagiarism detection software take into the consideration requested filtering options. According to the originality report obtained data are as below.

Time Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defense	Similarity Index	Submission ID
29 / 07 / 2019	127	186,576	12 / 06 / 2019	%8	1155905513

Filtering options applied:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Educational Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Name Lastname: **Firat KIZILTEPE**
Student No.: N14125677
Department: Computer Education and Instructional Technology
Program: Computer Education and Instructional Technology
Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED
Prof. Dr. Süleyman Sadi SEFEROĞLU

EK-H: Yayınlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezimin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezimin aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- o Enstitü/Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- o Enstitü/Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- o Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

25 / 07 / 2019

Fırat KIZILTEPE

"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezimin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve İnternetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezimin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir*. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

